

CHRISTIANI THOMASII,
JCTI, CONSILIARII ELECT. BRANDENBURGICI
ET IN ACAD. FRIDERICIANA PROF. PUBLICI, DICTÆq;
ACADEMIÆ ET FACULTATIS IBIDEM JURIDICÆ
SENIORIS,

INTRODUCTIO
IN
LOGICAM,

In qva facili methodo, &
qvam omnes homines ratione præditi,
cujuscunq; tandem conditionis aut sexus sint,
intelligent, via monstratur, absqve Arte
Syllogistica, verum, verosimile & fal-
sum discernendi, & novas verita-
tes inveniendi.

CUM PRÆFATIONE,

In qva Autor Propositum suum clarius
exponit, & rationes indicat, qvamobrem Au-
tori Speciminis Logicæ Claubergianæ non
sit responsurus.

FRANCOFURTI & LIPSIAE,
Impensis JOH. FRIDERICI ZEITLERI.
ANNO MDCXCIV.

1871

MAGNIFICO
VIRO
DOMINO
ADRIANO
STEGERO,
CONSULI
LIPSIENSI.
&c.

V I R
**PRÆNOBILISSME AC MA-
GNIFICE,**

*Domine & Patrone maximopere
honorande.*

PRæsens in Logicam Isagoge li-
bellus ultimus est, quem Lipsiæ
quidem consummavi: Quando-
quidem hic Halæ eidem præter
caput ultimum nihil accessit. Quapro-
pter etiam non inepte me facturum
exi-

existimavi, si loco ultimæ valedictionis eum alicui ex hac urbe celeberrima dedicarem. Ac cum ita se res haberet, non admodum deliberandum fuit, cui hæc mea consecraretur dedicatio. Certe *Vir Magnifice* erga beatum Parentem meum constans patrocinium, & magno in pretio habendam amicitiam multis olim occasionibus declarasti. Ac quæquam tum in juventute mea non magnopere scirem, quemadmodum vera Sapiencia à titulari illa literaturâ discernenda esset; non possum tamen negare, jam multis abhinc annis me observasse *Magnificentiam tuam* in brevissimum numerum Virorum summæ eruditionis, qui hunc quidem titulum revera mereantur, etsi eundem coemptione eo spectantium dignitatum non affectares, referri oportere. Nec iusta mihi deesset materia pro digna pronuntiati assertione, quin conficeretur totus panegyricus, nisi me temperamentum meum atque inclinatio ad hoc genus scribendi plane inidoneum reddidissent. Hoc solum affirmabo, me in personâ *Magnific. Tue* dignissimâ *verum Philosophum, excellen-*

tem fctum, nec vulgarem Theologum semper veneratum esse. Sed dum verū Philosophum nomino, Virū intellectū volo, qui cum acri ac penetranti ingenio præditus sit, iuste semper accurateq; ratiocinatur; Qui in cōmuni illo maximeq; necessario omnium scientiarū instrumento, Historia, bene versatus est; Qui à cognitione sui Philosophiam suam auspicatur, & sedandis affectibus, Summum Bonum, animi videlicet tranquillitatem, sibi parare conatur. Deinde qui mundi novit malitiam, ac quotidiana regulisqve infallibilibus innixâ experientiâ, omnibus hominibus, quibuscum conversatur, quantumlibet animum dissimulent, in intimas cogitationes penetrat, & hanc scientiam suam ad utilitatem Reipublicæ, & ad propulsanda damna communia conferre didicit: Qui idoneus est, Genio suo atqve characteri conveniens vitæ genus eligere, & ad id pertinentia, ac ad splendorem virtuti suæ majorem conciliandum necessaria fortunæ bona legitime comparare, acquisita conservare atqve augere, & utraqve secundum dictamen rectæ rationis egentibus distribuere didicit. Denique qui actiones

nes

nes suas omnes ita ordinat , ut in iis iustum aliquod ac frivale decorum , sine quo Philosophia omnis vana & non nisi nugatrix est, Scholamque redolet, manifeste deprehendatur. *Factum excellentem* appello eum, qui non solum in Jurisprudencia id didicit , quod ad dijudicandas privatorum controversias, & ad administrandam sacrosanctam Justitiam est necessarium , sed & qui capax est, dissidia Principum ad leges fundamentales juris naturæ & gentium, nec non Juris Publici examinare. Et tandem modestè statuo, *Theologi non vulgaris* titulum eum solum mereri, qui absque præjudicio imaginationis in juventute impressæ, secundum impertitam sibi à DEO cognitionem, non aliunde, nisi è divinâ Scripturæ sacræ revelatione, eq; intemerata historia ecclesiasticâ tam Veteris quam novi Testamenti, sine respectu humanæ autoritatis atque traditionis, late grassantes hodierni Christianismi defectus, bene ac perspicue intelligit, firmiterque sibi persuasit, fundamentum Christianismi nulla in re alia, præterquam in amore DEI & in sincere

ra charitate erga omnes homines, cu-
juscunque tandem sint religionis, præ-
cipue autem in debita æstimatione pio-
rum, hoc est pacificorum, nec gloriam
DEI in ambitiosis & privata commoda
promoventibus rixis quærentium
Christianorum consistere. Itaque etsi
rebus ita comparatis, jam longo abhinc
tempore occasionem quæfiverim, pau-
lo familiarius tantum Virum & his ul-
timis temporibus tam rarum cogno-
scendi, eam tamen non nisi paucis nu-
per elapsis annis reperire potui. Id eo
fere tempore obtinuisse mihi videor,
qvo *Magnif. Tua* ob ingentia, nec vulga-
ria Urbi Lipsiensi per omnes dignita-
tum gradus præstita tot annis beneficia,
aliqua merces persolvebatur, cum vide-
licet Patria debiti sui partem aliquam
exolutura, communi populi suffragio
sumam *Magnif. Tua* Consulatus dignita-
tem offerebat. Nec de mora tamen quod
ulla ratione conquerebar, causam reperio,
eo quod *Magnif. Tua*, me, (qui conten-
tus fuisset, si ob tuum tum caracte-
rem honorificum, tum ætatem, Sapien-
tia omni semper reverentia dignissima
comi-

comitatam, Clientis vel filii loco fuisset habitus) non minore amicitiae honore affecit, quam si in omnibus Tibi æqualis fuisset. Et certe benignitati *Magnif. Tuæ* debeo, quod primum genuinum discrimen inter amicitiam, cujus non alius est finis, quam honesta mentis oblectatio, & inter vulgares conjunctiones, quæ nil præter privatas utilitates intendunt, perspicue cognoverim. Ac Patroni quidem, quantacunque in Clientes beneficia conferant, tamen semper fere id quæerunt, quemadmodum sua per clientes comoda potius promoveant, quam ut his locum relinquant, à Patronis ea expectandi. Sed ut ne minimum quidem officium meum, *Vir Magnifice*, quod ad utilitatem Tuam quidem pertineret, Tibi unquam opus fuit, ita jam eo locotum res meæ erant, ut nemini esset obscurum, me præter desiderium, è conversatione Tua longe gratissima, bona quædam addiscendi, nil omnino aliud quæsisisse. Nam quanquam non dissimulem, ea Te fuisse facultate, qua hos, qui auxilio tuo indigerent, defenderes,

deres, honoribusque augeres ; Mea tamen jam tum Patria mihi non obscure sed satis perspicue significarat , officiis meis sibi nunquam opus fore, nec curam meam, quam in indaganda veritate veraque pietate nimiam posuisse videbar , e re sua esse , nec cum rationibus Status sui utilitatibusque, quas pro lege habebat, congruere. Ego vero, DEI beneficio, vanitatem humanæ gloriæ, & veritatem vulgati illius proverbii: Non sit alterius, qui suus esse potest; abunde cognoveram, ut contra notitiam meam egissem, si quam ibi Spartam affectassem. Sed favorem erga me Tuum à privatis usibus alienissimum eo potissimum tempore declarasti, quo inimici mei, qui non nisi occulte res suas hactenus adversus me egerant, palam me persequi cœperunt, & quemadmodum me pessundarent, summo studio contenderunt. Etsi enim inimicorum meorum affectu non paucos ex amicis meis à me abalienare potuerunt, tamen semper non sine aliquo pudoris sensu ex idoneis testibus audiivi atq; deprehendi, *Magnif. Tuam* & privatis in congressibus &

& publicis, optima quæque de me affirmasse, atque actiones meas innocuas defendisse, adeoque adversarios meos, quamquam præter intentionem, non parum enervasse & quasi enecasse. Ut taceam, quod in mutatione ista, quæ non ita pridem mihi contigit, in qua providentiæ divinæ opera ubique deprehendi, commendatione Tua, quæ magnum sane pondus habuit, summorum hominum atque illustrium favorem mihi conciliasti. Quare cum non alia sese offerret occasio, debito quodam me compelli existimavi, ut vel hujus libelli dedicatione officia abs Te mihi hætenus amicissime præstita publice prædicarem, meque *Magnif. Tuae* gratum debitorem exhiberem. Quamquam non dissimulem, me hac dedicatione meis simul rebus mediocriter studuisse. Inimici mei aliquot abhinc annis magna contentione hoc egerunt, ut me tum in literis ad privatos misis, tum in libellis quos sparserunt famosis, quasi nescio quodnam monstrum essem, diffamarent, & quasi in patria mea omnium in me odium concitarem, neque honestus quis me-

cum

cum amicitiam coleret. Hæc quam falsa sint & conficta, tametsi manifeste appareat, ac si essem jactabundus, ego quoq; tot fortasse Viros honoratos atq; celebres reperire potuissem, qui libris meis hætenus editis, imo huic doctrinæ Logicæ, tot Epistolas gratulatorias, Epigrammata, Odas, & quæ sunt ejusmodi præfixissent, quot omnino famosis illis Operibus & Opusculis Dominorum Antagonistarum meorum præposita videntur; & præterea urgente necessitate, nam quoties urfit aliqua necessitas, quod Divinæ benignitati debeo, amici infucati, fidele mihi auxilium exhibentes, nunquam defuerint; Tamen ita plane statuo, etiamsi nemo Lipsiæ fuisset præter *Tuam Magnif.* qui in fidelium clientum numero me haberet, estimationem tamen atque benevolentiam, quam meritis Tuis apud illustres Viros innumeros, cum indigenas tum externos, adeoq; & ipsa hujus mundi Numina tibi parasti, inimicos meos ubique mendacii arguere. Imo non dubito, quin hac conspecta dedicatione rictum ostensuri sint, dum ipsorum eos ad-

admonebit conscientia, quod hæc publica gloriatio de amicitia tanti Viri, cujus pro salute patriæ cura fidelissima atque indefessa nomen ejus immortale redditura est, longe plus mihi afferet commodi, quam ipsorum omnium inimicitia, (quorum insaniam morte aliquando finiendam esse est necesse, cum posteris nil præter memoriam pædanticæ hypocriseos relinquare potuerit,) mihi hætenus Divina clementiâ protecto damni inferre potuerunt. Ideoque Te *Vir Magnifice* obnixè oro, ne huic inscriptioni succenseas, sed benevolentia Tua me porro complectaris.

Tua PræNobilis. Magnif.

deditissimus

CHRISTIANUS THOMASIVS.

INDEX CAPITUM.

CAP. I.

De Eruditione in genere. pag.65

II.

De Logicâ in specie. 76

III.

De Ratione Humanâ, ejusdemque
diversis Operationibus. 81

IV.

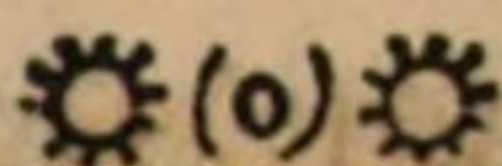
De Terminis, quorum frequens in
Logicâ ejusque Praxi usus est.

104

V.

De Veritate ejusque diversis specie-
bus. 117

VI. De

VI.

De Primis & indemonstrabilibus veritatibus, item de primis veritatis Criteriis & principiis. 128

VII.

De Veritatibus reliquis indubiis, quæ ex primis principiis demonstrantur, & de Demonstratione. 156

VIII.

De Primis & reliquis indubiis falsitatibus. 176

IX.

De Incognito. 184

X.

De Verosimilibus & non Verosimilibus, item de Locis Dialecticis. 191

XI.

De Objecto Demonstrationis & Probabilitatis, seu de Rerum classibus, ex quibus de cognitione cer-

certarum & verosimilium Veri-
tatum Judicandum est. 210

XII.

De Mediis, itemque de Modo inve-
niendi novas veritates. 231

XIII.

De Erroribus, Eorundemque Ori-
gine. 251

XI.

AD STUDIOSAM JUVENTU- TEM PRÆFATIO.

Argumentum.

1. Superioris Consilii explicatio. 2. Quid in priori hora ut doceatur constitutum sit. 3. De abusu qvi committitur in discursu calamo excipiendo, & Collegiorum MSS. 4. Cur Autor Philosophiam suam imprimi voluerit, & Germanico qvidem idiomate. 5. Abusus eorum qvi omnes terminos technicos student reddere Germanice. 6. Ejus exemplum è Logico qvadam libello Germanico. 7. De hora altera. An profit aperire Collegia gratuita. 8. De peculiari qvadam hora circa doctrinam de præjudiciis. 9. Historia negotii qvod Autori cum Autore Speciminis Logicæ Cartesianæ intercessit. 10. Quatuor hypotheses Autoris de Philosophia Cartesiana, & cur Autori Speciminis non sit responsurus. 11. 12. 13. 14. 15. Aliqvot errores Autoris speciminis, qvi in qvatuor prioribus schedis libelli continentur. 16. Scopus hujus doctrinæ Logicæ.

I.

IN Programmate Germanico nuper proposui consilium, qvemadmodum hominem adolescentem, qvi serio apud se constituit, Deo ac mundo aliquando in vita civili recte servire, & ut honestum & ele-

A

ele-

elegantem hominem decet, vitam agere, trium annorum spatium in Philosophia ac singulis Jurisprudentiæ partibus instituere decreverim. Ibi prope finem mentionem feci, duas horas quotidie huic labori me impendere, quoad didactum autem ita me erga auditores meos gerere velle, ut pauperes gratis, mediocres pro justo ac moderato pretio doceantur, reliqui vero quibus opes DEUS largitus est liberali, spontanea tamen, gratitudine, quanti studia faciant, demonstrare queant. Itaque cum nonnulli hoc Collegium sese frequentaturos mihi significassent, operam dedi, quemadmodum ut promiseram, singulis satisfacerem. Cogitavi tamen præmii inæqualitate, si pro æquali labore esset solvendum, Auditores meos offendi facile, posse, & ut cum mihi, tum sibi mutuo succenseant, ansam præberi, præsertim cum paupertas quidem ab opulentia discerni levi negotio queat, mediocres autem facultates à divitiis separare perquam sit difficile, eo quod propria opulentiae confessio à juvenibus hoc ævo, quo nummi non quidem honestis corporis

poris

poris exercitiis, sed crapulæ magis & lusibus, quam Collegiis impendi solent, non speranda est, neque enim omnes tam generosos esse verisimile est, cum ea virtus apud Senes rara sit. Et plura inde emergunt incommoda. Hinc inito consilio, rem sequenti modo aggredi decrevi.

2. Ad priorem horam hujus Collegii omnes admittam, siue pauperes sint, siue divites, seu mediocres seu magnas facultates possideant, nulla ratione numeri, quantum tandem is sit, habita, quandoquidem in ea solo discursu uti constitui. Pro hujus horæ labore quantum decet didactrum, itaque temperatum poscam, ut & summis & infimis respondeat. Cum his vero, qui tam inopes sunt, ut nec illud solvere valeant, non paciscar, nec quid pro quo accipiam, sed si hanc inopiam suam, uti necesse est, mihi probaverint, ipsos habebo pro pauperibus, & ut collegium meum gratis frequentent, eis concedam. Et ne juventutem magnis promissionibus, quas implere nequeam, allicere videar, cuique permittam liberum judicium, &

tam in priori hora, quam posteriori, neminem adstringam, ut totius cursus communionem promittat, sed unicuique relinqvam hanc libertatem, ut post semestre spatium inde ab initio hujus collegii usque ad finem pro lubitu vel decedat, vel accedat. Cæterum in hac hora non nisi Thesin docebo, five id, quod ex bene fundatis ac manifestis rationibus vel ad indagationem veritatis, vel ad vitam virtuose ac secundum prudentiam civilem agendam pertinet, atque ostendam, quemadmodum per necessarium quendam nexum, veritates cum veritatibus connectantur, & quæ ratione dubia, quotquot possunt opponi, è recta veritatis bonique cognitione facili negotio refutari queant. Quare in eadem hora Antitheseos nullius mentionem faciam, nec contra Aristotelicos, neque Cartesianos, vel alios quibus Philosophia Sectaria arridet, disputabo, sed nudam veritatem, qualis in seipsa est, Auditoribus meis proponam, ejusque rei gratia ad probationem thesium meorum nil nisi singulis implantatam rationem adhibebo, nequaquam verò Au-

toritatem eorum, qui ante me idem forte docuerunt, jactabo, ita namque præjudicium humanæ autoritatis, quod omnium maxime juventuti obest, quin ad cognitionem veritatis perveniant, ne mediocriter quidem extirpare possem. Quemadmodum autem diligenter eo elaborabo, ut in hac hora partes omnes ad eruditionem ipsis à me promissam necessariæ, Auditoribus meis imprimantur, ita requisitam quoque ad unumquodque studium attentionem in ipsis excitare, vel promovere potius, atque sublevare medio aliquo adhibito cupe-rem.

3. Ac nuda quidem auscultatione discursus, ut quis doctrinam aliquam integre comprehendat, moraliter fere est impossibile, cum quod debitæ attentioni peregrinæ sæpe obsint cogitationes; tum quod memoria nostra ita comparata sit, ut nisi fundamenti loco aliqua habeat subsidia, connexio veritatum atque doctrinarum ipsi facile excidat. Itaque juvenes fere consueverunt quærere sibi aliquod subsidium, dum in collegiis discursum, quem vocant, Præceptorum

suorum, prope verbo tenus calamo consignant, eaque ratione memoriam diligenti relectione adjuvant, nec est quod hanc discursus exceptionem omnino reprehendam. Longâ tamen experientia edoctus, tam eorum quæ ipse olim aliis docentibus excepi, quam eorum quæ alii ex ore meo exceperunt, multos hic abusus animadverti, quos evitare Auditores meos vellem, quæ inde maximam partem oriri videntur, quod ea sit intellectus humani ratio, ut duabus rebus externis pari attentione, simul operam dare ægre queat, ac proinde si in eo assequendo sibi vim fecerit, raro aliquid efficiat, cuius quidem operæ pretium sit. Qui dicta calamo assequi conatur, non ea solum attente debet observare quæ dicuntur, sed & ea quæ ipse in charta consignat, cum impossibile sit interscribendum eo ipso momento, quo quid dictum est, id in chartam inferre; Itaque facile evenit, ut verbum pro verbo vel audiat, vel scribat. Ac auditores quidem meos innumeris modis deprehendi ita deceptos: nam cum eorum aliquos observassem, qui

qvi reliquos studio consignandi præcellebant, & horum laborem inspexissem, accidit ut in descripto ab iis discursu, portentainvenirem, quæ in mentem mihi nunquam venerunt, uti ea docerem, etsi, (quandoquidem obscuritas vel tautologia vitia Doctorum communia sunt) tautologia potius, intentione bona rem perspicue docendi, quam obscuritate laborem. Atqvi inde & Auditori & Doctori non parum damni emergit. Auditor cum MSto suo, tanquam à Præceptore dictato nitatur, doctrinam erroneam, nec cum præcedenti & consequenti consentientem sibi imprimi, nec potest non ista ratione confundi. Præceptori autem eo ipso incommodat, quoniam apud alios eum suspectum reddit, quasi tam absurda, qualia ipse consignavit, docuisset. Sed concedam, nil omnino erratum esse in scribendo, ac orationem Præceptoris collatione exemplorum à diversis consignatorum integre aliquando excipi posse; tamen is, qvi sermones excipit, duplici labore se gravat, & fructu, quem vox viva præstat in informatione, se-

ipsum fere privat. Interrogetur aliquis, penes quem est iudicium, qui e.g. con-
cionem sacram attente audivit quod-
nam ejus fuerit argumentum certe
longe rectius idem enarrabit, quam qui
verbotenus eam excipere est conatus,
nisi hic scriptum suum prius relegat.
Nam ille attenta sua auscultatione ipsi
rei est intentus, hic inter describendum
cum verbis abunde habet, quod agat.
Deinde apud multos Literatorum abu-
sum hunc reperies, ut verba omnia su-
perflua, & res ejusmodi de quibus non
disceptatur, quæ neque ad investigati-
onem reconditæ veritatis, neque ad e-
jusdem demonstrationem vel deductio-
nem quicquam faciunt (quæ non evi-
tare prorsus docens potest) simul con-
signentur, vel quæ jam in Autore qui
explicatur impressa extant, & oculis a-
liorū manifeste sunt objecta, cum po-
tissima saltem memoriæ sublevandæ
causa consignari oporteat, & quæ dubia
nobis ante visa sunt, vel incognita fue-
runt, ut ansa nobis detur rectius illa de-
inceps cogitatione persequendi. E. c.
Quoties in Collegiis MStis hujusmodi
formu-

formulas reperies? *Hesternæ lectione dis-*
servimus de &c. nunc vero pergendum ad &c.
Autoris præsens Caput habet sex paragraphos,
in quorum primo proponit definitionem, quæ
ita sonat, &c. Hæc de definitione sufficiant,
pergimus ad divisionem &c. Crastina die ob
hoc vel illud impedimentum non potero per-
gere. &c. Sed hæc condonari quodam-
modo possent. Abusus autem longe de-
terior Collegiis MStis familiaris esse
incipit; Nituntur enim vulgo hoc are-
noso fundamento: Satis doctos esse, qui
intelligent ea quæ Doctor in disciplinæ
alicujus explicatione enarrasset, nec ul-
terius ulli rei operam dare oportere.
Hinc discursu semel consignato, & ad
summum semel legendo repetito, opi-
nantur non esse ut quis ea porro cogi-
tando persequatur, sed thesaurum ne-
scio quem incomparabilem collegio suo
MSto sibi nacti videntur, quem in sub-
sidium futuræ necessitatis fere solent
recondere, nec amplius vel semel intui-
eri. Alii, qui ipsi nihil inter enarran-
dum consignant, sed vel ab aliis descri-
pta ære redimunt, vel ab his qui dili-
gentiores videntur, ipsi describunt, oc-

caſionem inde ſumunt, collegium, etiam eo tempore, qvo doctrinæ maxime neceſſariæ proponuntur, vel ignavia vel nimia ſocialitate negligendi, dum perſvaderi ſibi patiuntur intermiſſam collegiorum frequentationem parum ſibi obſuturam, cum diſcuſſum ab aliis impetrare qveant. Nec conſiderant, hac ratione non ſolum ſibi ipsis quam maxime ſe nocere, ſed & contra Parentum ſuorum bonam intentionem graviter peccare, qvi, ſi hoc ſufficeret, Collegia MSta in ſcriniis aſſervare, vel ea legendo memoriæ tradere, proſecto tantas curas atqve impenſas nequaquam ſuſtinerent, ſed potius Collegia MSta parvo pretio emta, filiis ſuis vel nundinarum cauſa, vel ſtrenæ loco donarent. Nimirum oralis inſtitutio Doctoris doctrinæ apud imperitos ſuſceptæ vitam quaſi impertit, ejusqve attenta auditio, etiam diligentiffimam deſcriptionem vel lectionem, infinitis modis antecellit. Adeoque omnes eruditi mihi facile concedent, modum magis accommodatum ad conſervandam auditoris attentionem & ad ejus memori-

am

am sublevandam, nullum esse, quam si Doctor doctrinæ suæ nucleum atque fundamentum breviter ac ita, ne verbum ullum frustra positum sit, auditoribus suis prius communicet, hi vero id, priusquam ad Doctorem accedant, legant, inter discursum explicationi ejus accurate attendant, ac finita lectione ad singula verba explicationis factæ recordentur, & id quod maximè ipsis videtur notatu dignum, paucis verbis consignent, vel durante prælectione, si quæ sint ejusmodi duobus verbis concise abruptis, vel quibuslibet characteribus, in gratiam futuræ repetitionis, annotent.

4. Constitui ergo nucleum Philosophiæ meæ brevissime, quoad ejus fieri possit, repræsentare, ac thesin (quam vocant) in omnibus disciplinis, quas quidem in programme me traditurum promisi, nulla mentione facta Antitheseos seu falsæ opinionis, Auditoribus meis in usum prioris horæ communicare. Non diffiteor eqvidem idem vel dictando in calamum, vel concedendo, ut prius describatur, fieri potuisse; sed mul-

multis rationibus adductus sum, ut magis è re nostra futurum putarem, si Philosophiæ meæ præcepta imprimantur, ut & meis Auditoribus & mihi tempus dictandi excipiendiqve redimerem, & ut cognoscerent adversarii mei, quod doctrinam meam communi omnium censuræ non verear subicere, utqve Philosophiæ meæ præcepta tanquam res perniciosas traducere impofterum desinant. Multis etiam iisque gravissimis rationibus moveor, cur Philosophiam hanc meam Germanico idioma te tradam, inter quarum præcipuas hanc pono, ut reipsa ostendam, Linguas earumqve cognitionem necessario equidem requiri ad intelligendos hos, qui aliis in linguis scripserunt, easqve iis in rebus, quæ ab autoritate certi cujusdam scripti dependent, commodè intermitteri non posse, cujusmodi ego tamen hic tractandas non suscepì; verum in rebus his, quæ ratione omnibus nationibus æqve implantata cognoscuntur, lingvarum exoticarum notitia plane opus non esse. Tam facilis est Philosophia, ut ab omnibus hominibus cujuscun-

juscunqve tandem vel status vel sexus
sint, apprehendi qveat. Nec Græci
Philosophi Ebraice, nec Romani Græ-
ce scribebant, sed eorum quisque lin-
gua vernacula utebatur. Ac Galli qui-
dem hodie uti sciunt isto artificio. Cur
ergo nos Germani perpetuo ejus causa
nos irrideri patiamur, quasi Philoso-
phia atqve eruditio nostro idiomate
proponi neqveat. Quod vero hoc scri-
bendi genus olim non fuit usitatum, ac
ab aliis reprobatur, factum est inde,
quod existimarunt, & adhuc sibi persva-
dent, Aristotelem, Thomam, Scotum,
Cartesium, Gassendum, lapidem Lydi-
um esse, ad quem veritas examinari de-
beat. Nam si hoc concessum fuerit,
omnino necessarium est, ut hæ linguæ
intelligentur, quibus usi sunt isti Scri-
ptores. Si vero quæritur, quid doce-
re debuerint Aristoteles & Cartesius,
non quid docuerint, vel quæ fuerit eo-
rum *sententia*, eorum linguam disci ne-
cesse non est. Tantum autem abest, ut
linguarum cognitionem reprehendam,
ut *maxime* easdem sapientis doctique
hominis insigne ornamentum esse lar-
giar.

§. 5. & 6. Quia ea, quæ idiomatici Germanico propria sunt, tractant, in latinam linguam transferri non potuerunt.

7. Discrimen Cognitionis Veritatis & falsitatis inter alia hoc quoque est, ut qui recte cognoscit veritatem non necessario peculiari institutione egeat, errores refutandi, sed quantumvis aliquis errorem unum alterumque agnoscat, id circo tamen compos non est veritatis. Veritas enim unica est, adeoque Norma docens, quemadmodum falsa fugienda sint; sed una veritas potest habere centum errores ipsi oppositos, qui cum singuli à veritate abducant, eam non ostendunt. Quicumque viis tribus vel quatuor concurrentibus novit viam regiam, quo reliquæ viæ ducant, non curat; qui vero novit, unam quatuor viarum quæ ipsi obijciuntur, non deducere ad locum propositum, non illico scit, quænam trium reliquarum recta via sit. Ita, qui in prima Collegii mei (quæ per supra dicta etiam pro pauperibus, ac iis qui mediocres facultates possident, est instituta) attentionem diligentiamque adhibuerit, ac audita domi gnaviter ruminauerit,

naverit, hic meâ quidem sententia ea institutione contentus esse poterit, neque opus habebit examine, nec declaratione sententiæ contrariæ. Negligens tamen fere adolescentia est, ac laborem detrectat, inprimis hi, quos Deus præ aliis ditavit. Igitur & hos, pro virili, sublevabo, ac in altera hora (1) examine continuo cum iis repetam ea, quæ in priori hora audiverunt. (2) Si minus apte respondeant, modeste corrigam, viam rectam ostendens, ac originem hallucinationis commonstrabo. (3) Dubia eorum & objectiones audiam, eisque eximam. (4) Ad veritatem confirmandam ipse fingam dubia, eaque ipsis solvenda objiciam. (5.) Autores dissentientes eis breviter enumerabo, ac originem opinionis contrariæ ut plurimum simul indicabo. Sed nec displicebit, si pro dicta hora didactrum longe majus poscam, quam pro priori, quandoquidem ob examen continuum non nisi paucissimis satisfacere potero. Ita tamen pretium temperabo, ut tametsi quis integrum Collegium toto triennio frequentare, in eoque perseverare ac utrique horæ interesse

esse constituerit, ejus tamen merces non admodum superet didactum, quod à privatis meis auditoribus, qui nudam Jurisprudentiam absque Philosophia ad finem usque audierunt, quibusque ordinarie biennium saltem, & unam saltem diei horam tribui, jam per annos aliquot sponte oblatum est atque persolutum. Si qui autem gravabuntur hujus horæ pretio, eos necesse est in priori eo diligentiores esse, industriaque majori rei impensa, pretium quod poscebatur, compensare. Optarem equidem eo loco esse facultates meas, ut doctrinam meam, quam non nisi mediocre profiteor, Studiosis omnibus gratis impretiri possem, certe gratis eos docendi studio antiquis non cederem Philosophis. Jam DEO placuit, me his, quæ didici, sustentari. Prisci sane Philosophi, quod hic quererentur, non habebant; partim ipsi opes amplas possidebant, partim Magnatum liberalitate semel ipsis plus pecuniæ accedebat, quam nobis multis annis ex Collegiis apertis lucrari licet. Et qui modo prædio magnifico, modo aliquot talentis, sicut illi, dona-

donatur, is magna cum voluptate collegia gratuita aperire poterit. Sed hæc jamdudum est antiquata consuetudo, nec est quod hujusmodi tentationes hodie magnopere timeamus. Præterea disquiritur, num consultum esset, Collegia multa hodie Studiosæ juventutis gratis tribui? Vetuse est parœmia: Quotidiana & vulgaria vilescunt. Raro homines rei alicujus utilitatem in pretio ei nuncupando æstimare solent, sed ita res præclaras existimant, prout raræ sunt, & ut quisque lubrico fundamento sibi imaginato judicare consuevit. Frumentum nobile, sine quo misere nobis esset vivendum, uberibus annis pedibus quandoque conculcatur, contra vilis margarita in regione, in qua nata est, crepundiis permutata magno in pretio haberi solet. Cæpa Tulipæ versicolor, dummodo rara sit, etiam 800. florenis venditur, sed si omnes horti iis consiti sunt, pro grosso plures possunt comparari. Imperiti adolescentes statuunt, Doctorem, qui non care vendit labores suos, parum etiam in iis adhibere diligentia. Atque ex hoc errore fit,

ut auditoria publica sæpenumero vacent auditoribus, cum major tamen sæpe præcedat meditatio, cum verendum est ne diverſi judicii auditores adſint, quam ſi certo ſcimus, hos qui labores noſtros ære mercantur, homines ſimplices eſſe, qui numerum quinarium pro pari venditari patiuntur.

8. Nihilo ſecius tamen, ne in poſcenda mercede ab altero extremo in alterum prolabar, quoad doctrinam antitheſeos hoc temperamento utar, ac *bis in hebdomade* (ſicut jamjam cœpi) doctrinam ſummopere neceſſariam *de præjudiciis, quæ in inveſtiganda veritate nobis obſunt*, ſine ulla compenſatione publice omnibus prælegam. Ac Cartefius ideo laudandus merito eſt, quod his ultimis temporibus primus omnium, præjudiciorum animadverſionem urſit, & optandum eſſet, ut paulo accuratius eorum indolem atque naturam exquiſiſſet, quandoquidem facultas ipſi nequaquam defuit. Nam ſi hoc feciſſet, præ nimio ſtudio effugiendi alicujus præjudicii in aliud temere non incidiſſet. Neque enim fatiſ eſt, quod præjudicia quædam

dam exempli tantum causa cognosco, sed ante omnia conceptum exactum distinctumque me formare oportet de præjudiciis in genere, quia singula æque à veritate me abducunt. Itaque hunc scopum mihi præfixi, postquam hætenus in *descriptione præjudiciorum* non nihil temporis consumpsi, in eaque perspicue ostendi, cur Cartesius, cum in hoc conceptu ad palmi saltem (ut ita dicam) latitudinem errasset, tamen Philosophiæ suæ (de Physica non loquor, cui non magnopere incommodavit ista opinione; sed in ponendo primo veritatis criterio, & in fundamento Doctrinæ Moralis,) mirifice sibi obfuerit; ut imposteriorum *fontem omnium præjudiciorum* inquiram, ex eoque diversos *profluentes rivulos*, qui in investiganda veritate in omnibus disciplinis ac scientiis incommodant, deducam. Hoc facto *Remedia* ad compescenda hæc incommoda Auditoribus meis proponam, simul *causas motivas* præbebo, quorum adjumento ista facilius apprehendant, ac parvitatem *molestiarum* quæ hic offerri solent, demonstrabo, quæ multos præjudicia

bene cognoscentes ab eorum oppressi-
one detinent, sicut amaritudo Medici-
næ ægrotum detinet, ne ista utatur. In-
de Disciplinas ordine perlustrato, & *in*
unaquaqve communia quædam præjudicia an-
notabo, quæ Philosophi tum veteres,
tum neoterici pro indubitatis veritati-
bus venditarunt, & per ea causam ce-
perunt longius longiusque à veritate
discedendi. Tum *præjudicia, quæ in vita*
humana familiaria sunt, in eaque quoti-
die occurrunt, aggrediar, eaque pro
differentia *Statuum*, qui inter homines
dari solent, considerabo. &c. Scopus
autem hujus horæ in eo versatur, ut
hâc consideratione desiderium excite-
tur in studiosa juventute excutiendi ju-
gi miserrimi incertitudinis, vel larvatæ
literaturæ, utque juvenes deinceps ad-
juti cognitione primorum falsorum u-
niuscujusque disciplinæ idonei reddan-
tur ad antitheses dissentientium facilli-
ma ratione refutandas. Nam si *πρῶτον*
ψευδὲς doctrinæ cujusdam erroneæ di-
rutum est, necesse est, conclusiones in-
de sequentes sua sponte concidere. Non
diffiteor tamen harum horarum insti-
tutio-

tutionem tardiusculam fore, quoniam, etsi nemo, quod sciam, ex professo scripsit de hac materia, ea tamen adeo fertilis est, ut non solum per totum triennium, quousque Collegii mei cursus sese porrigit, sed multo diutius, amplissimum dicendi argumentum inventurus sim. Quapropter & ea, quæ necesse erunt in medium afferri de hac doctrina, in hac *Epitome Logices* in peculiari capite delineabo, de qua Epitome adhuc pauca sunt dicenda.

9. Enimvero Logici libelli impressi extant magno numero, quod si igitur nil aliud intendissem, quam ut eos describerem, ipse me oleum & operam perdidisse judicarem. Sed jam anno præterito in *introductione mea ad Philosophiam aulicam, sive de Prudentia cogitandi & ratioecinandi*, nævos quos in vulgaribus libellis Logicis observaram, ac dubia, quæ in Cartesianorum Logica mihi objecta erant, fideliter ac luculenter detexi, & passim viam ostendi veritatem absque periculo indagandi. Ibi in præfatione omnes rogavi, ut si præter spem ipse à veritatem deflexissem, mihi hoc ostenso gra-

tum facerent. Jam non dissimulo Cartesianorum statim aliquem inventum esse, qui se istud præstiturum profiteretur. Vix enim liber meus è Typographi officina prodierat, ac ipse tum in eo disputationibus privatis enucleando versabar, ut eo citius veritatem quæsitam obtinerem, quum schedulæ nonnullæ spargerentur, quibus hic titulus esset inscriptus: *Johannis Claubergii Specimen Logicæ Cartesianæ, seu Modus philosophandi, ubi certa Cartesianorum veritatem inveniendi via ostenditur, & in quibusdam novæ Introductionis in Philosophiam Aulicam veritas examinatur. Studio Pauli Michaelis Rhegenii*: Fateor, me paulum admiratum esse hujus tituli formam, neque enim capiebam quomodo Johannes Claubergius, qui in vivis esse desierat, Introductionem meam examinare potuisset, ac nesciebam, quid operis hoc Specimine Logicæ Cartesianæ conspecto mihi imaginari deberem, posteaquam Claubergii Logicam Cartesianam prolixam dudum legeram, ac insolens existimabam, Specimen libri jamdudum impressi publicare. Nec extractus mihi
videri

videri poterat libellus è Logica Claubergerii, cum quod magna Speciminis & libelli extracti differentia est, tum quod hac ratione Titulus potius esse debuisset hic : Specimen Logices Claubergerianæ. Conjiciebam tandem præcepta hujus Tractatus Logici esse desumpta ex Claubergio, & Autorem vero alterum illum, cujus nomen erat subscriptum, inde occasionem arripuisse contra me disputandi. Causam tamen explorare desiderabam, quamobrem hujus tituli divulgatione, scriptis quasi literis me provocaret cum non deesset ipsi occasio, habitis ultro citroque sermonibus, coram mecum de sententia mea disceptandi, dum in disputationibus meis quæ tum habebantur, omnes ac singulos, qui sibi viderentur aliquid habere, quod doctrinæ meæ opponant, admittebam, & quod sciunt omnes, modestè tractabam, ac quo magis erant acuti opposcentes, eo magis eorum compellatione delectari solebam. Non poteram aliam quandam rationem conjicere, nisi, Autorem, quia secundum phrasin ejus, quem dicebam, tituli, me

examinaturus erat de libro meo edito, suspicatum esse, ne sumpto examinato-
ris charactere ægrè à memittere-
tur, priusquam satis se ad hanc Spartam
obeundam habilitasset. Quicquid o-
mnino ejus fuerit, certe cum omnes ea
paterer libertate uti, ut eam viam, quam
vellent adversus me disputandi, eligere
possent, promptus atque paratus eram
ad hoc sustinendum examen, ac simul
cum titulo optassem integrum libellum
examinatorem prodiisse. Sed si ve Exa-
minatori meo non sum visus ea esse
promptitudine, si ve is ex liberalitate
spatium integrum Saxonicum cum non-
nullis dilationibus mihi impertiri voluit,
Specimen hoc quatuor vel quinque de-
mum mensibus post divulgationem ti-
tuli lucem publicam vidit. Singulæ etiā
chartæ ab Impressore secundum Sym-
bolum Augusti Cæsaris confectæ adeo
clam habebantur, ut, quam maxime
optarem errorem meum mature mihi
eximi, diu nil ejus omnino videre mi-
hi liceret, dum severe esset interdictum,
ne cui illius exemplaris impressi copia
fieret. Ac fieri potuit, veritum esse Au-
torem,

torem, ne si tam maturè examen ejus conspicere mihi liceret, responsionem meam prius absolverem, quam ipse problemata sua. Amicus tamen quis maturè satis mihi quatuor priores plagulas comparabat, quas magna cum aviditate atque attentione perlegi & memoriæ causa nonnulla inde excerpti: Sed ex his jam intellexi atque deprehendi, non opus mihi fore ulteriori curiositate sequentes plagulas perlegendi, quoniam ex hoc specimine speciminis clare distincteque cognoveram, id neque esse neque fieri posse librum divulgato competentem titulo, nec, cum in eo Introductio mea neque examinata, neque ullo fundamento impetita sit, opus mihi fore, ut adversus Autorem me defendam.

IO. AC I. quidem Introductione mea, sicut alias semper honorifice de Cartesio statui, & adhuc eum existimo fuisse Virum doctissimum, cui satis digna gratia rependi nequeat, quod cœperit mundum è servitute Philosophiæ Scholasticæ liberare, sed de præjudiciis quibusdam eum accusaveram, quod in ve-

ritatis investigatione 2. à particulari ad universale argumentatus sit : Sensus me aliquoties fefellerunt, ergo me semper fallere possunt, vel si mallet, ergo in sensibus non possum invenire certitudinem, præsertim cum is arguendi modus ipsum ejus principium destruat, quandoquidem secundum ejus hypothesein Sensio species quædam est cogitationum, sed & revera, si e. g. cogito, turrim quadratam esse rotundam, aut non sensus externus, sed cogitatio de turri, aut certe tam cogitatio, quam sensus externus me decipit, qua ratione similiter possem concludere : Si cogitatio aliquoties me fefellit, ergo in cogitatione non possum invenire certitudinem. 3. Quod, quemadmodum ex hoc principio aliud oritur, nimirum conceptum de cogitationibus (quandoquidem de iis certus fuerim, cum ab omnibus corporibus sensibilibus abstraxissem) de corpore nullo conceptum aliquem inferre, & consequenter in eo hominem oportere cognoscere, animam esse spiritum, imo Essentiam Spiritus in cogitationibus consistere, cum

cum partim ex ipsius Cartesii descriptione cogitationum, partim ex alia multo clariori, quam in libro meo de prudentia ratiocinandi juxta internum cujusque hominis assensum posui, perspicue demonstraverim, neminem secundum rationem suam ullam cogitationem sibi posse imaginare, nisi varios conceptus de corporibus simul immisceat. 4. In eo etiam diversum statui à Cartesio, quando asserui hominem ne unicam quidem substantiam clare ac distincte cognoscere, sed omnem ejus cognitionem à notitia accidentium proficisci, ex quibus deinceps obscuram ac confusam impressionem de substantia sibi fingat. Itaque si Autor speciminis mascule me impugnare voluisset, in his quatuor thesibus, prout decebat, arma mihi inferre easque prostrernere debuisset. In præfatione etiam Introductionis meæ contestatus sum, atque oravi, ne quis mecum in arenam descenderet, nisi in historia Philosophica bene versatus, & qui hypotheses Philosophorum tam veterum quam recentium accurate nosset, quâ si careret notitia, ne ægre

gre ferret, si objectiones ejus silentio præterirem. Jam quoniam neutrum horum neque in prioribus quatuor octernionibus, neque in reliquo opere, cum id esset absolutum, deprehendi, vitio mihi non vertet Autor Speciminis, quod hætenus ipsi non respondi, nec deinceps respondebo, quandoquidem omnis nostra disceptatio non nisi in meris contradictionibus consisteret. Ac ne vel ipse vel Lector existimet, hanc excusationem meam nudum esse prætextum, quo vel fastum, vel indecentem contemptum vel impotentiam respondendi tegere cuperem, spero breves, quæ sequentur, annotationes, quas in perlegendis quatuor prioribus plagulis consignavi, allatas rationes sufficienter comprobaturas.

II. In primo Capite p. 6. inquit, *modeste se velle inquirere, quid sibi in libro meo displiceret*, item in quibus mihi sæpe assentiretur. Quod modestiam sibi proposuit, laudo equidem, ac credo quod ista intentione titulum suum initio divulgatum in publicato specimine paulum correxerit, & loco vocabuli odiosi:

si : *examinatur*, poni jusserit, *paucis expenditur*. Nec recuso quin patiar eum inquisivisse, quid in libro meo ipsi displiceat, sed si nil agitur, præterquam quod nuda displicentia significatur, ipse cognoscet, displicentiæ meæ significationem, veritatis, quam titulus ejus pollicetur, inquisitionem nequaquam inferre. Pagina 7. inter alia credere se ait, *quod satis cognoscam fundamenta Philosophiæ Cartesianæ*, ob quam ingenuam confessionem gratias ipsi habeo, nec fidem tribuam rumorì, quem nonnulli Patronorum ejus, quos tum habebat, sparserant, quasi per contemptum ignorantiam Philosophiæ Cartesianæ mihi tribuisset. Contra firmiter eum velim sibi persuadere, quod & ego credam, quod bonus ipse sit Cartesianus, qui non aliquot duntaxat opiniones è Cartesio delibaverit, sed qui Philosophiam Cartesianam in succum & sanguinem quasi converterit, & cujus apud me ea quæ decet & quam de omnibus habeo Cartesianis, sit existimatio, & quod non ægre tulissem, si ad defendendam Sectam suam Philosophiam meam ingenuè invasisset.

vasisset. P. 8. contestatur eo animo se non esse, *ut contradictione sua mihi insultet.* Atqui & hoc gratum mihi est, modo protestatio cum facto consentiat. Sed pro confesso accipio, quod statim ab initio nil sibi proposuerit, præterquam ut mihi contradiceret, quod iterum nec pro Examine, nec pro expensione veritatis venditari potest. Si titulum libro iuste conformare voluisset, his verbis oportuisset eum uti: *Et novæ introductioni &c. contradicitur*, vel: *Et quid in nova introductione displiceat, indicatur.* Ita vero titulus Lectorem non magnopere, ut nescio quid inde speraret, allexisset. Porro, quod p. 9. indicat, *non esse quod mihi displiceat, quod hanc libertatem sibi sumpserit, à me dissentendi*, non errat, quandoquidem id unicuique privilegium est concessum, sed quod simul *contra eos protestatur, qui injuriis atque calumniis adversus se decertaturi essent*, me quidem affecit injuria, si veritus est ne id à me sibi esset expectandum, quoniam jam ipsi absque ulla cavillatione ostendo, quamobrem cum ipso nolim contendere.

12. *In secundo Capite* p. 15. seq. n. 19. seq. *Logicam Cartesianam* dividit in *partes quatuor*, nimirum in partem Geneticam, & Analyticam, & harum utramque in duas partes subdividit, secutus hic exacte Claubergium, qui in Logica sua eadem divisione utitur, & secundum eam Opus integrum Logices persequitur. Sed noster Autor existimat Claubergium (licet nomen ejus reticeat) eo ipso *mentem Cartesii non recte affectum*, quia pars Analytica longe abhorruisset ab instituto Cartesii, quippe qui in animum nunquam induxisset, ab aliis aliquid addiscere. (p. 16. n. 29.) & altera pars partis Geneticæ huc non pertineret, quoniam Cartesius non intendisset alios instituere (ib. n. 30. 31.) Unde etiam non nisi primam partem partis Geneticæ tractaturus sit, sed cum hæc fundamentum sit trium partium reliquarum, nihilominus se velle ostendere, quia ratione ea simul uti in cæteris rebus debeamus. Jam non defendam equidem Claubergium, nec inquiram an Autor promissis steterit, ac in sequentibus usum primæ partis in cæteris ostendat.

stenderit, sed inde tamen animadverto, illum cum hic in principali negotio à Claubergio deflectat, & ita quidem ne id Lectori claris verbis indicet, ingenue non egisse, adeoque opus titulo dissimillimum esse. Quandoquidem unusquisque, qui hanc ipsius Logicam cum Logica Claubergii & aliorum Cartesianorum scriptis conferet, facillime deprehendet, quod quemadmodum vix sexta pars Logices Claubergianæ in hoc specimine reperitur, ita plus dimidia parte hujus speciminis frustra quærat in Claubergio, sed deprehendatur ex ipso de la Forge, Raëo, Logica Dominorum du Port Royal, vel (ut Bailletus Autorem libri significat) ex ipso le Bon mutuatum. Tantum autem abest, ut Autorem speciminis ideo tanquam plagiarium accusem, vel doli mali arguam, cum piæ fraudis loco habeam, quod apud Bibliopolam Speciminis dictum est, Claubergii nomen hanc ob causam Titulo esse præfixum, quod is nobilis fuisset Cartesianus, ac veritum esset, ne tam feliciter venderetur specimen, si Autor speciminis, tanquam ad-

huc

huc ignotus nomen suum solum præfigeret. Hoc tamen Autor mihi condonabit, quod hanc etiam ob causam detrectem cum ipso disceptare. Lubet enim, cum huiusmodi hominibus conversari, qui nudam veritatem mihi ingenue proponunt, quancquam hoc nomine ei quoque gratias agam, quod nomen suum adversus me profiteri voluit, nec adeo ex insidiis, sicut alii, contra me scripsit. In conscriptariis additis secundo huic capiti, Autor mire laborat, ut demonstret, *magnam absurditatem me commisisse, dum in Introductionis meæ quarto capite Logicam ad Prudentiam retulissem*, quapropter argumenta omnia, quæ quidem adversus hanc sententiam produci possunt, & maximam quidem partem ex principiis Philosophiæ Aristotelicæ conquirit, ac tandem in fine capitis p. 23. *mihi dat consilium, rectius me egisse, si per artem aut scientiam potius Logicam meam definivissem*, & si hoc fecissem, definitionem meam cætera esse præstantissimam: Vocat egregiam definitionem, ac in fine, Cætera, ait, bene se habent. Nunc gratias quidem ago pro benigna censura,

C

ra,

ra, sed Autorem ipsum velim considerare, an necesse ipsi fuerit, hoc in loco non tam personam Examinatoris, quam characterem Præceptoris vel Præsidis, qui argumentum vel disputationem corrigere solet, sibi sumere, cum à nemine oratus esset ut id susciperet. Nam ex omnibus circumstantiis video Autorem ipsum objectiones eas, quas mihi proposuit, vel hypotheses sectæ, ex quæ hæ objectiones petitæ sunt, non intelligere, sed eas fortasse ab amico quodam subsidium ferente, impetrasse, quas propriis deinceps additionibus, licet parvo cum judicio, auxit atque correxit. Hoc inde colligo, cum *pag. 20. §. 44.* hunc *terminum Philosophiæ Rationalis & Theoreticæ Synonymice usurpat*, cum tamen notum sit, Divisionem Stoicorum Philosophiæ in rationalem, naturalem & moralem; & Aristotelicorum in Theoreticam & Practicam, toto cælo disfidere, id quod Autor Speciminis, si non aliunde, tamen ex *Cap. 2. Introductionis nostræ §. 8. seqq.* addiscere potuisset. Sed & hoc magnam Philosophiæ communis (ex quâ me ad-
oritur) ignorantiam indicat, cum §. 51.

p. 21. terminis artis & scientia synonymice utitur, inprimis de Philosophia morali, cui neuter horum potest applicari, adeoque divisionem communem habituum intellectualium non tenere videtur. Sed (2) omnibus his objectionibus adversus me carere potuisset, si considerare saltem voluisset ea, quæ in introd. mea §. 71. seq. cap. 2. scripsi, ac, si auditorum meorum aliquem saltem interrogasset, quid per vocem (*alibi*) isto in loco intellectum velim, ad librum 1. Institutionum Juris divini, à me editarum c. 1. remissus fuisset, atque ita ex locis hisce duobus perspexisset, objectiones ejus, quas mihi obtrudit, mihi non fuisse ignotas, sed jam ibidem sufficienter refutatas. Verissimilima autem videntur ea quæ de ipso accepi, Eum, cum post publicatum titulum Speciminis, ab amico esset admonitus, ut librum meum paullo legeret attentius, ipsi respondisse: Non dignari se librum nostrum ista operâ.

13. Jam re ita comparata, Autor Speciminis facile divinare poterit, quid cogitaverim, cum caput ejus tertium de Sectis veterum Philosophorum legerem,

Primum non videbam, quamobrem caput hoc Logicæ Cartesianæ infereret, certè nec Claubergius, nec ullus Cartesianus idem fecisset. Deinde nec ipsum hoc decebat, qui protestatus toties esset, purum se esse Cartesianum, nec cum Philosophia Eclectica sibi quicquam esse commercii. Mihi vero in Introductione mea opus erat isto Capite, quoniam Philosophiam Eclecticam inculcavam. Hinc existimabam id inde factum, quia (uti supra dixi) in præfatione petieram, ne quis adversus me calamum stringeret, nisi in Historia Philosophica probe versatus, vel ut errores quosdam indicaret, à me in eo capite commissos, præsertim cum statim in principio priores paragraphos, in primis quintum, contra initium capitis nostri primi §. 4. posuisse videatur. Nihilominus clara illa ac distincta cognitio, quam de capacitate ejus ex objectionibus ejus de prudentia conceperam, non concedebat, ut persuadere mihi possem, caput hoc domi suæ natum, vel ex historia saltem antiqua ab ipso collectum. Itaque cum deprehendissem, Autorem in fine capitis, licet

licet duobus tantum verbis Clarissimum Raëum allegare, hujus opera afferri mihi ex amici cujusdam scriniis curabam, & brevi suscepta evolutione, tandem *p. 721. seq.* incidebam in dissertationem Raëi de Sapiencia Veterum, quam ubi cum Autore speciminis contuliffem, videbam, tertium hoc ejus caput, inde à §. 2. *p. 24. usque ad §. 109. p. 48.* verbotenus è Raëo esse descriptum, nisi quod Autor Speciminis aliqua, quæ non videbantur scopo suo congruere, & apud Raëum tamen extabant, prætermisit, & nonnunquam ordinem verborum paulisper variavit. E.C. Cum Raëus ait: *quibus veritatem cæperunt ac veram scientiam quærere & comprehendere ex parte,* Autor Speciminis dicit: *quibus veritatem ac veram scientiam cæperunt quærere, & ex parte comprehendere. &c.* Sed his ita se habentibus coactus sum colligere, Autorem speciminis cæteroquin in Historia Philosophica parum esse versatum, quod, cum nonnulla statuisset Raëus, quæ non videntur verosimilia, ipse ea, nulla vel notatione vel correctione adhibita, specimini suo inseruit, hoc

contentus, quod vidit, Raéi laborem, intentioni suæ contra me scribendi, egregie congruere. v. g. Cum Raéus circa initium statuit Philosophiæ originem non à mundi exordio, sed Periodis illis, quas Autor speciminis §. 13. seq. p. 25. recenset, computari oportere, hoc Autori speciminis visum est opportune inventum, quia Cap. 1. §. 4. seqq. item Cap. 2. §. 1. seqq. Philosophiam & Sectas ab initio mundi derivaram. Quamvis ex paucis illis, quæ ibi in medium attuli, ea quæ prolixè Raéus circa hanc quæstionem disputat d. dissert. p. 723. usque ad p. 732. refutari possint. In primis vero ea quoque Autor speciminis inde excerpfit: *quod non omnes homines natura scire desiderent, quod non omnis veritas sit Philosophiæ propria, quod veritas artium à veritate Philosophica discerni debeat*, & quæ sunt hujusmodi, vel oppidò falsa sunt, vel Sophistica, vel in meras λογισμαχίας resolvuntur. Similiter quæ Autor speciminis è Raéo n. 57. p. 36. refert de Socrate, quasi ipsi causa malorum, atque schismatum post mortem ejus inter auditores ejus ortorum tribuenda sit, & dura admodum sunt,

sunt, & indicant Raéum (de Autore speciminis ut dicam operæ pretium non est:) veterum tum Ethnicorum, tum Christianorum luculenta de Socrate testimonia in primis vero librum Xenophontis de memorabilibus Socratis non legisse, multo minus vitam & doctrinam Socratis (quam nostro tempore Charpenterius ex priscis autoribus studiose collegit) accurate considerasse. Deniq; Raéum nescio quam ignorantiam affectasse statuo, quando Eclecticos ait parum à Pyrrhoniis & Scepticis differre. Quod etsi manifeste falsum est & ex his quæ *Cap. 1. §. 36. item §. 90.* tradidi, refelli poterant, tamen Autor speciminis *n. 70. p. 38.* ambabus manibus arripuit, quia semel sibi proposuerat, iniquissime de Philosophia Eclectica pronunciare. Sed hæc quidem de excerptis è Raéo sufficiant: Jam, quæ ratione pergat Autor speciminis, consideremus. Raéus in dissertatione sua de Sapientia Veterum de præcipuis Sectis Græcorum Philosophorum agit, deque earum statu, qualis jam ante nativitatem Christi fuit. Sed autor noster, postquam in Raéo nil am-

C 4

plius

plius inveniebat, quod exciperet, p. 48. §. 110. sequenti modo materiam susceptam continuat: *Cum Aristoteles fuerit Daduchus sequentium Philosophorum, imprimis Scholasticorum, facile posse judicari, hos non prestitisse Antecessori suo, adeoque opus non esse, ut omnes ac singulos recenseat eosque examinet, praesertim cum vidisset, me in Introductione mea ad Philosophiam aulicam istud jam abunde prestitisse.* An Autor speciminis hanc connexionem apud prudentes sub specie doli boni excusare queat, judicium sit penes Lectorem. Nam (1) Quid attinebat, obsecro, pro obtinendo scopo ejus, Græcorum Philosophorum sectas enumerare? Nonne (2) utilius fuisset, sectas novas recensere, pro asserenda Cartesianæ doctrinæ excellentia? (3) Siccine Aristoteles statim ab initio inter Christianos fuit Coryphæus Philosophorum? Et cur Autor diuturnam illam eminentiam Philosophiæ Platoniciæ apud Patres primitivæ Ecclesiæ prætermisit? (4) Si ideo ipsi non videtur esse necessarium, Sectarum Philosophicarum apud Christianos justam mentionem facere, quod ipse jam id satis præstiterim,

rim, fateri certe cogitur, excerpta sua è
Raéo conqvifita, fupervacanea fuiſſe.
Nam de Græcorum etiam ſectis æque
ac Raéus, plenam juſtamque narratio-
nem exhibui, maxime ſi caput 2. Intro-
ductionis noſtræ cum primo capite con-
feratur. Vel, cur non oſtendit mihi in
Conſectariis, qvibus in rebus Raéus re-
ctius me ſcopum attigerit. Jam rebus
ita comparatis nonne ſuberubefcere
Autorem decuiſſet, ſi ex iis, qvæ jam à me
ſunt allata, Lectorum qviſque aperte
poteſt cognoscere, qvod Lectoribus ta-
cite perſuadere voluerit, Diſſertatio-
nem de Sectis Veterum laborem ſuum
eſſe, & ad ſequentia qvoque tempora ſe
hanc poſſe continuare, modo velit, cum
è contrario verofiſimillimum ſit, qvod
libenter eam voluiſſet ulterius conti-
nuare, ſi in ejus facultate poſitum fuiſ-
ſet, vel ſi Raéus eam longius continu-
aſſet. Inprimis ſi conſiderentur ea, qvæ
Autor Speciminis à §. III. uſque ad fi-
nem capitis p. 52. porro ſcripſit de cauſis,
cur Sectæ Veterum veritatem non atti-
gerint, pari ratione è Raéi diſſertatione
p. 730. 731. 732. eſſe deſcripta. In conſecta-

riis ad *Cap. disputat num. 17. & seqq. p. 54. seq.* contra *Philosophiam Eclecticam* nimis cavillatorie disputat, quoniam sub nomine *Philosophiæ Eclecticæ* ejusmodi *Philosophiam* intelligit, quam ut defenderent Philosophi Eclectici ne cogitarunt quidem. Et si legere saltem voluisset, quæ in Introductione mea *Cap. 1. §. 10.* ad finem capitis de *Philosophia Eclectica* & ejus præstantia præ *Sectariâ* attuli, certe tam absurda, & jam ibidem refutata, non protulisset. Ac ne existimet, me, de quo malam fovet opinionem, cum principia veritatis Cartesianæ pro insufficientibus habeam, solum esse, qui *Philosophiam Eclecticam* defendam, ad *Sturmii Professoris Altorfini* longe doctissimi totam de *Philosophia Eclectica* *Dissertationem* eum ablegabo, de quo non vana est opinio, quod *Cartesii* *Philosophiam* æque imbiberit, quam *Autor Speciminis*, quandoquidem *Cartesium* contra temerarios contemptores defendit. Ex ista dissertatione §§os meos jam allegatos excerpfi, id quod non solum Auditoribus meis in explicatione Introductionis nostræ indicavi, sed &

§. 91.

§. 91. in verbis his : *Et ab aliis jam demonstratum est, & §. 93. verbis : Et ex Professoribus Altorfinis Sturmium*, eò collimavi. Quod verò Autor Speciminis sibi persuadet, quod me irretiturus sit dilemmate quod extat *p. 55. n. 12. & 13.* magno pere fallitur. Primum enim graviter decipitur, quando ait : Introductionem meam sine dubio pro vera & certissima à me venditari. Aliud ipsi ostendet Præfatio mea, ex qua perspiciet, quod tamdiu eam pro vera habeam, donec errorem aliquis mihi demonstret, nec ideo tamen eam pro certissima venditem, sed apertissime humanam meam infirmitatem, quæ ad errorem aliquem me seducere potuisset, confitear. Nec id ab Auditoribus meis requiro, ut Sectarii mei fiant propterea, quod Philosophiam meam pro vera habeam, sed me sequi eos cupio, si veritatem ejus æque ac ego cognoverint; Sin viderint, & perspicue animadverterint, me errasse, quotidie ipsis inculco, ut placita mea relinquant, sicut ipse aliquando sententiam meam corrigo, si maturior meditatio errores meos mihi ostendat. Cum
Autor

Autor Speciminis p. 55. n. 14. pergit: *Sed, inqvies, saltem Cartesius non est sequendus, ut qvi ratiocinandi arte minimè fuerit instructus, à præjudiciis prætereà nimium & parum sibi cavens, nimius etiam ac aliquatenus fastuosus veterum Philosophorum contemptor videatur*, bene sentio, quod iterum velit adversus me disputare, quia verba hæc citata memini ex parte è §. 75. *Cap. 1. Introductionis nostræ desumpta esse.* Sed nec hic ingenue me tractat. Nam 1. Ubi unquam hanc propositionem: *Saltem Cartesius non est sequendus, in scriptis meis monstrabit?* Auditores certe mei omnium optime norunt, semper me de Cartesio honorifice sentire; ipsa Introductio mea loquitur, quod Physicam ejus commendem. Cur ergo Autor Speciminis thesin hanc odiosam, quæ in mentem mihi nunquam venit, cum reliquis verbis connectit? 2. Cur è §. 75. ea tantum excerpit, quæ in Cartesio desidero? & omittit, quod ibi dixi, *quod Cartesius fuerit vir judicio naturali & ingenio maxime pollens, & veritatis cupidus, libertatis philosophandi amantissimus, & cum adversariis suis placidissimè* disq.

*disputaverit, ac ita exemplum prabuerit Politi-
tici modestissimi & humanissimi. 3. Cur in
defectus, quos in Cartesio annotaram,
recensendis, Autor verba mea non reti-
net immutata, quemadmodum ea inve-
nit, & cur pro his: ratiocinandi arte non
probe instructus, quæ posueram, substi-
tuit illa: minime instructus? Sed quic-
quid sit, iudicium meum de Cartesio in
sequentibus, capite nimirum 3. §. 12. seq.
item Cap. 6. §. 16. seqq. exposui. Hæc ergo
ipsi refutanda fuissent potius, quam quod
Cartesii scripta, & in primis librum ejus
de methodo, more magis oratorio,
quam secundum artem ratiocinandi, us-
que ad finem hujus capitis summis ef-
fert laudibus, reliquos vero libellos Lo-
gicos contemnit? quæ omnia ea de cau-
sa me non attinent, etiamsi nec sibi tem-
peret, quin p. 58. n. 22. Prudentiam nostram
ratiocinandi, [ut indubitatum modestiæ
suæ p. 6. & 8. promissæ exemplum mihi
præberet] inter ea referat, quæ merito sua
nauci habentur.*

14. In quarto Capite reprehendit me
p. 66. seqq. quod probationem Cartesii de di-
stinctione mentis & corporis, & quod conce-
ptus

ptus mentis non involvat conceptum corporis, non probem. Rationes meas quamobrem hoc postremum recusem, sed certo statutam conceptum, quem naturaliter de cogitationibus nobis formamus, etiam secundum ipsius Cartesii definitionem, semper ad conceptum essentiae cuiusdam corporeæ reflectere, prolixè indicavi *cap. 3. Introd. meæ. §. 27. seqq.* Et gratum mihi fecisset Autor Speciminis, qui *p. 66. 67. 68. 69.* hoc pronunciatum meum impugnat, & aliquoties repetit, quod conceptus cogitationis non involvat conceptum corporis, si unam saltem ex rationibus meis citasset, nedum ad eandem respondisset. Ita vero mihi etiam condonabit, si ad ejus vaniloquium *d. p. 66.* non respondeam, quandoquidem in mera consistit contradictione, ac sine dubio è Claubergio, vel alio quodam Cartesiano absque judicio descriptum est. Tamen hoc non obstante Autor Speciminis, quasi re bene gestâ *p. 70. n. 18.* manifestos errores de homine mihi imputat. Eodem loco vulgata definitio hominis, quod sit animal rationale, impetitur, contra quam magna contentione à *n. 19. d. p.*

d. p. 70. usque ad n. 43. p. 46. disputat, & ita tamen agit, quasi hoc, quicquid est maledictorum, mihi paratum sit, cum oritur: Neque hominem tam obscurâ & imperfecta definitione definivisset, (autor Introd.) ut diceret, hominem esse animal rationale. Ego vero initio, cujusmodi, & hoc esset, ignoravi, cum hanc definitionem in libro meo nusquam pro perfecta atque perspicuâ definitione venditaverim. Ita autem scripsi cap. 3. §. 2. Homo quis? Est animal rationale. At hoc, quid? De eo nobis altius videndum, tanquam de re vel communiter neglectâ, vel erroneè tradita. Et postquam in seqq. prolixè sententiam meam tradidissem, expresse dico §. 21. p. 80. Hominem perspicue aliter definire non possum, quam quod sit Substantia corporea, locomotiva & facultate cogitandi prædita. Sed quia notæ mihi erant ex Cartesiorum lectione objectiones quas profert Autor Speciminis, ac jam assuetus eram in ipso observasse, quod ita Cartesianos amet, ut ne verba quidem eorum facile mutet, tamdiu perlustrando quæsi in Claubergio, donec inveni,
quod

quod iterum plusquam tria folia de verbo ad verbum ex part. 4. Logicæ Clauber-
bergianæ cap. 7. §. 56. usque ad 61. p. 294. seqq.
Edit. Sulzbac. de ann. 1685. exscripserit,
quanquam hoc ipsi tanquam peccatum
non exprobrem, cum per titulum Spe-
ciminis sui hanc libertatem sibi vendi-
cet, sed hoc tantum notem, quod ne mi-
ca quidem iudicii in exscribendo usus
sit. Claubergius ibi in genere contra
Peripateticos disputat, Autor vero Spe-
ciminis disputat adversus me, atque ita
verba Claubergii temperare debuisset,
ut in me quadrarent. Jam videantur
quæso verba n. 26. p. 71. in parenthesi po-
sita [*huic enim cognitionem tribuunt illius
definitionis autores*] quæ, uti convenit,
etiam in Claubergio invenientur; mi-
hi vero ineptissimè tribuuntur, quia be-
stiis cognitionem & sensum denego §. 9.
& 11. d. cap. 3. Cæterum Autor Specimi-
nis magnum incurrit periculum, quo-
ties in his, quæ ex aliis libris furatur, vel
mutare aliquid vult, vel omittere, ita ut
quamprimum id tentat, quid sibi velit,
ne divinari quidem possit, & ipsi de eo
non constet. Adeo ei deest Secunda Pe-
tri,

tri. e. g. Quando Claubergius *d. l. §. 61. pag. 297.* ait : *Quomodo tertia conditioni satisfacit usitata hominis definitio ? Resp. An definitio aliqua sit adæqvata inductione cognoscitur, si de quocunque dicitur definitum, de eodem etiam definitio dicatur, & vice versa. Ratione hujus conditionis nihil deest hominis definitioni. Sed nec deesset quicquam, si animal ridendi facultate pollens definiretur, quam tamen definitionem approbaret nemo, quia aperte incurrit in præcepta Log. 1. 102.* Sed Autor Speciminis hoc sequenti ratione libro suo inseruit. Neque tertia conditioni usitata illa homini definitio satisfacit. Definitio enim debet esse adæqvata definito. Hoc utrum sit, inductione cognoscitur, ut si, de quocunque dicitur definitum, de eo etiam definitio dicatur, & vice versa. Ratione hujus conditionis nihil deest hominis definitioni. Fateor, sed nec, si animal ridendi facultate pollens definiretur, quicquam deesset, quam tamen definitionem nemo probaret. Vid. Log. Clauberg. 1. §. 102. Quis unquam Autorem aliquem vidit imprudentius excerpisse, ut sententias contradictorias tam manifeste & tam prope sibi conjungat. Non dicam jam,
D quod

quod , quandoquidem Logicam Clauber-
bergii in fine allegare voluit, bonam fi-
dem se in allegando præstitisse , Lecto-
ri male probaturus sit, eò quod non lo-
cum genuinum, è quo totos illos para-
graphos exscripsit , sed alium, qui pau-
cis tantum hanc materiam attingit, alle-
gavit. Non diffiteor equidem, in Obje-
ctionibus Clauberbergii esse nonnullas, quæ
definitionem hominis , quam exhibui,
simul feriant ; sed cum sæpe jam refuta-
ta sint ab Aristotelicis , operæ pretium
non esset, chartam iis refutandis denuo
perdere. Interrogare modo poterit
Autor Speciminis commilitones suos,
qui annum Philosophiæ audiendæ im-
penderunt, hi scrupulos hos ipsi facile
eximent. Nunc ita rebus comparatis,
quis non miretur , Autorem fuisse tam
audacem, ut tentarit , non dico, contra
alios scribere, sed in genere saltem no-
men suum libro cuiuspiam præfigere. Sed
Autor Speciminis meam potius auda-
ciam incipit admirari, & egregie sc. pro
autoritate decidit. *Secundum*, ait, in 5.
Cap. p. 79. quod considerari VOLO, est, nos il-
lam substantiam quæ cogitat ; sive IDEM
CUM

CUM EXTENSA, quam corpus appellamus, sive ab eâ diversa sit, citius cognoscere, magisque certos esse de ejus existentia & essentia, quam de corpore & substantia extensa. (Bene est, quod Noster talia *VULT*, nam eruditus Cartesius nunquam dixit: Substantiam, quæ *idem* est cum corpore, citius cognosci quam corpus. Num enim *IDEM* citius cognoscitur *SE IPSO*? sed Noster pergit:) *Quæ veritas adeò clara est, ut mirer à Doctiss. Autore Introd. in Philos. Aul. in controversiam vocari eam potuisse.* Belle hic in eum dici posset vulgatum istud: *Miri Mirantur &c.* Ego verò id plane non miror, nam in Introductione meâ *cap. 3.* justas rationes attuli, easque sine dubio magis prægnantes, quam sunt illæ Cartesii, quando in principio methodi suæ, indubiam hanc veritatem, se manus & pedes habere, in dubium vocavit. Hoc vero negabit Autor Speciminis, nam persuadere homines conatur, quod *suo jure* id fecerit Cartesius. Si quæris, *QVO JURE?* respondit, *quia placuit ipsi, dum solidam sapientiam meditaretur, omnes opiniones veteres, etsi probabiles, ut falsas tamen esse ad tempus abdicandas &c.*

*etiam de rebus sensibilibus &c. quia à somno vigiliam distinguere haud poterat &c. igitur patet etiam, ipsum eo tempore jure de corpore propriè dubitare potuisse. vid. nostr. p. 82. & 83. in confectariis. Memini hæc esse verba ipsius Cartesii. Sed jam mihi negotium est cum solo Autore Speciminis. Si posthac etiam Ethicæ Claubergianæ Specimen eum scribere continget, non poterit non proprium beneplacitum universale fundamentum justitiæ & juris fieri. Atqvi hoc erat, quod in Introduct. mea in Cartesio reprehendi, videlicet, quod in hac de corpore dubitatione nil præter beneplacitum suum proferre potuit, item quod levissima excusatione usus est, nimirum somnum à vigilia se non potuisse discernere. Nam cum hoc sit insigne præjudicium, quod inde, quia somnians sæpe errat, & se vigilare putat, argumentatus est, vigilantem quoque posse errare, ac certo sibi persuadere quod dormiat; in Introductione mea p. 77. huic suo (*Placuit*) opposui, Scepticum si adversus eum disputaret, pari ratione eodem verbo Placuit uti posse, ac dicere, sibi quoque placere, ut dubitet, se cogita-*

gita-

gitare, adeoque pro sententia sua astruenda eodem *jure* uti, quo uteretur Cartesius in tuenda sua. Hanc vero instantiam meam Autor Speciminis tandem refutare ausus est, eò adjutus, quod commode aliquid invenisset in textu Cartesii, quod paucis verbis mutatis adversus me retorqueret. Inquit ergo p. 84. *Patet etiam, quam nulla specie opponatur, eadem fictione, qua Cartesius fingeat, se non habere corpus, possit etiam fingi, quod non cogitet. Nam revera fingat, quod vult, & quantum vult, nunquam tamen fingere poterit, quod eo ipso, quo fingit, non fingat, & sic non cogitet, atq; adeo non sit &c.* Hæc Cartesii replicatio mihi non est insolens; sed optarem ut ipse adesset Cartesius, & ad duplicationem meam responderet: Itaq; hanc Cartesii adversus Scepticos disputationem assumo, ac jam ex eodem fundamento contra eum disputo, quando in sua methodo inquirendi veritatem ex beneplacito fingit, se non habere corpus: Nam & ego eodem jure sic pronuncio: *Nam revera fingat Cartesius, quod vult, & quantum vult, nunquam tamen fingere poterit, quod eo ipso quo fingit revera non habeat corpus; vel ut ad ipsius*

Cartesii verba & hypothesein adhuc propius accedam: *nunquam tamen fingere poterit, quod eo ipso quo fingit, non fingat, & sic non in glandula pineali alicujus rei conjicius sit, atque adeo non corpus habeat.* Quid hic videtur Autori Speciminis? Perlegat omnes Cartesianos, & tentet, num ex eorum unico tantum suppetiarum educere queat, unde adversus me triplicet. Sed inquirat fortasse, me non uti posse eo jure adversus Cartesium, quo Cartesius adversus Scepticos usus est, vel: Philosophiam me non intelligere. Hujusmodi enim responsiones ipsi non sunt insolitæ, & ejus farinae responsionem apud eum eadem p. 84. offendimus. *Patet etiam, inquit, objectionem eorum, qui ajunt, corporis nostri notitiam priorem, aut saltem æque claram & evidentem esse, quam mentis nostra, nullo fundamento niti.* Et si quis porro interroget: Unde vero hoc patet, noster Autor Speciminis non diu se angit in exquirenda responsione, sed ex aëre quasi eam illico depromit: *Omnes enim, qui ita judicant, manifeste produnt, se nunquam legitimo modo & ordine philosophatos fuisse, nec unquam satis accurate men-*

*mentem à corpore distinxisse, i. e. Se nunquam voluisse beneplacito Cartesii sub-
jicere. p. 89. seq. Autor adversus me di-
sputat, quod loco hujus propositionis :
Ego cogito, Ergo sum, cum Peripateti-
cis, Impossibile est idem simul esse &
non esse, pro primo principio tradide-
rim, nam hic procul dubio Cartesianum
aliquem invenit, quem expilare posset.
Optassem autem ut offendisset, qui ei
suppeditasset aliquid, quo usitatam di-
stinctionem inter primum cognitum &
primum principium, quæ omnes ejus
objectiones quasi tormentis bellicis ari-
etat, suffodere potuisset. Tandem p. 92.
eos exagitat, qui ajunt Cartesium Phi-
losophiam Platoniam renovasse. Novi
hoc non fateri voluisse Cartesium, & dif-
ferentiam aliquam esse inter Platoni-
cam Philosophiam & Cartesianam, hinc
in Introd. mea p. 35, Cartesianam Sectam
mediam posui inter Platonismum &
Scepticismum, adeoque hæc disputatio
Autoris Speciminis me non tangit, ve-
niam tamen mihi dabit, ut Raëi verba
ipsi proponam ex dissertatione de forma
substantiali & anima hominis, p. m. 473.*

*seq. Nostra sententia est, hominem animam
& corpore constare, quæ duæ sint intimè uni-
tæ inter se &c. hominis vero, ut ex his com-
positus est, nullam esse formam præter unio-
nem istam, quæ anima mancipata corpori est,
in plerisque functionibus suis &c. Huic pro-
xime accedit Platonis sententia, hominem
nihil aliud quam animam esse, utentem cor-
pore, ubi homo denominatur à potiore parte
sua & corpus non juxta sed intra animam
ponitur, ut instrumentum, & domicilium &
carcer quoque, in quo frui satis non possit li-
bertate sua & verum hominem referre. Quæ
facile tolerari & in meliorem partem accipi
possunt, maxime si cogitemus, sic quoque homi-
nem in sacra scriptura considerari &c. A Pla-
tonis & nostra sententia adhuc longius rece-
dunt &c. Ex his verbis Raëi facile mi-
hi videtur id posse refelli, quod Autor
Speciminis p. 92. pro offendenda diffe-
rentia inter Cartesii & Platonis dogma-
ta in medium afferre voluit. Nec ar-
bitror Autorem fore tam audacem, ut
hunc Raëi locum non concedat, post-
quam totum caput 3. de Veterum Phi-
losophorum secta ex Raëo tanquam Ev-
angelium fide dignissimum nobis re-
citavit.*

citavit. Ultimum arcanum, quod Autor in fine Capitis 5. p. 94. affert, ultro fateor me non intelligere, cum ait: *Qua ratione demonstratur corpus non posse cogitare?* Resp. *Hac ratione: Omne id, quod potest cogitare, est mens, sive vocatur mens, sed cum mens & corpus realiter distinguantur, nullum corpus est mens &c.* Affabre excogitata demonstratio, ex qua eodem negotio possum demonstrare, quod homo non possit cogitare, quia homo & mens realiter distinguuntur (differunt siquidem definitione) nullus homo est mens, quare etiam nullus homo cogitare potest. Imo ex eodem principio hujus demonstrationis demonstrabo, hominem neque audire neque videre, quia auris audit & oculus videt, & quæ porro mysteria ex hac demonstratione possunt deduci.

15. Atque hæ sunt paucae illæ annotationes meæ super quatuor prima folia Autoris Speciminis, ex quibus Lector sine dubio rationes meas perspiciet, cur agere cum ipso nequeam, priusquam Philosophiam rectius discat, atque ultra verba Cartesianorum è quibus Librum suum compilavit, sapere incipiat, nam

& in fequentibus nil nifi meræ contradictiones contra affertiones meas, reperiuntur, nec refponfionem ullam offendes ad dubia mea ac hypothefes fupra commemoratas, nifi quod magis adhuc inhumane me tractat, quam in 4. prioribus oñternionibus, magisque periculofas opiniones mihi affingit, e. g. cum p. 101. in erroribus meis hunc recenfet: *quod mens fit materialis*, & p. 102. *quod anima natura fua non fit immortalis*. Quorfum etiam fpectant verba hæc aculeata quæ p. 133. pofuit. *Mirum certe eft, licet omnes homines defiderent effe immortales, inveniri tamen viros, qui bellum apertum immortalitati fuarum mentium indicant*. Nifi admodum dolerem mifericordiam Autoris conditionem quoad intellectum & voluntatem, quid ad has calumnias merito fuo reponi oporteret. Age oftendat mihi, ubi immortalitati animi bellum inferam, aut afferam animam non effe immaterialem, aut immortalem. Ita autem loquor, *ex ratione fola nescio, quod anima fit immaterialis & immortalis*. Sed ecquis non videt infignem inter has duas propofitiones effe diffe-

differentiam. Si quis Autori dicat: Se certo equidem non scire, an ex bona intentione ad nos accessisset, tamen id se credere: num Autor eum incusaret, quasi malam sibi intentionem tribuisset, vel bonæ suæ intentioni bellum intulisset. Sed de his satis. Ego Autori malam intentionem condono, quam habuit, dum contra me scripsit, ac sicut doleo apud hos, quos hoc officio sibi demereri voluit, eventum intentioni ejus non respondisse, ac quod inde speratam utilitatem metuendum sit deinceps ei non obventuram esse, ita persuadere sibi poterit, me nunquam ipsi defuturum, quin si requirat, ei quantum potero benefaciam, & quod eum fideliter commonefaciam, ut usitato Symbolo: Fide, sed cui vide, imposterum rectius utatur, nec alios imposterum adoriatur, priusquam, quid valeant humeri, quid ferre recusent, exploraverit. Si nihil est pronunciandum, nisi quod clare & distincte fuerit cognitum, profecto, nihil temere erit suscipiendum, si non prius clarè & distinctè id te effecturum cognoveris.

16. Jam etsi affirmare ausim, me nec in dicto Specimine Logicæ Cartesianæ, nec in institutis super Introductionem meam disputationibus, quicquam invenisse, vel audivisse, quod ad dubitandum de principiis ibi à me traditis me adducere potuisset, tamen in hac *Doctrina Logica* non hoc intendi, ut commemoratam Introductionem meam in Germanicum idioma transferam, quandoquidem is qui illam cum hac conferet, facile deprehendet, in hac Doctrina Logica contineri, quæ in Introductione non reperiuntur, & adhuc plura in Introductione inveniri, quæ Logicæ non inserui, quæ omnia inde facta sunt, quod in Introductione non tam veritatis inquisitionem, quam communium errorum cognitionem repræsentare voluerim, adeoque eam docentium magis, quam discipulorum usui aptaverim, sicut jam tum in præfatione mentem meam explicavi. Sed jam, uti supra indicavi, cum sola Thesi (quam vocant) mihi negotium est, ac in gratiam Auditorum meorum ostendam, quemadmodum veritas ex alia veritate continuo nexu dedu-

deduci debeat, & ita quidem, ut id quod in ea enarranda prolixo discursu allaturus sum, eò felicius memoriæ imprimant. Ita vero totus libellus brevi potius Summaria repræsentabit, quam prolixum tractatum & fere non nisi in meris hypothefibus, definitionibus, axiomatibus, propositionibus, & observationibus consistet. Quamquam ne Auditorum meorum cupiditati tædium afferam, horum generum singula non seorsim tractabo, sed data opera axiomata, definitiones, observationes &c. permiscebo, ita tamen, ne hoc confundatur methodus, sed facilis naturalisque relinqvatur. Et quoniam Auditores meos à præjudicio autoritatis penitus abstrahere eoque disponere institui, ut in rem ipsam sint intenti, eâ de causa rarissime Autores allegabo, nisi brevitatîs causa ad alios me referam, qui specialem quandam materiam accurate secundam meam sententiam tractaverunt. Certi tamen esse possunt Auditores mei Logicam meam neque ex duodecim tractatibus Logicis me exscripsisse, ac decimam tertiam inde confecta

cisse, neque Autorum allegationem ideo omisisse, ut plagium committerem, & gloriam aliis debitam mihi arrogarem. Nam ne id agere necesse foret, aliquot annos huic negotio meditando tribui, priusquam novi quid scribere hic auderem. Inprimis quoad historiam Philosophicam Ciceronis quæstiones Academicas, Vosium, Hornium, ac B. Parentis mei eò conducentia scripta, tam MSS. quam impressa accurate perlustravi, quoad Philosophiam Stoicam ejusdem dissertationes, varias, Senecam, Lipsium, & Scioppium; quoad Epicuream Laërtium ac Gassendum; quoad Platoniam autem Platonem ipsum, Maximum Tyrium, aliosque mihi familiares reddidi, & Schefferi librum doctissimum de Philosophia Italica attente perlegi. E Neotericis inprimis Petrum Ramum & nonnullos ex ejus assensibus & adversariis evolvi, item Cartesii librum de methodo, nec non ejus meditationes cum objectionibus juxta attentione meditatus sum. Logica du Port Royal multis in locis mihi placuit, etsi multas etiam inutiles subtilitates ibi invenis-

venissem, quas Cartesius (ad cuius hypothesen alias est condita) vix approbaret: Claubergii methodus pro palato meo fuit, sed iudicium in elaboratione, sæpe admodum desideravi. Vidi etiam non ita pridem libellum Gallicum tredecim plus minus plagularum, Lutetiæ Parisiorum Anno 1678. in forma 12. impressum, cuius hæc est inscriptio: *Essay de Logique, contenant les principes des sciences, & la maniere de s'en servir pour faire de bons raisonnemens, (i. e. Tyrocinium Logices, continens principia scientiarum, & methodum utilem ad faciendas bonas ratiocinationes)* in quo observationes multas utiles inveni, quos in aliis hactenus non offendi. Ex libellis Logicis, methodo Peripatetica conscriptis præter B. Parentis mei quæstiones Logicas, eaqve quæ in collegiis Academicis audivi, Jungii Logicam Hamburgensem simul contutuli, item Domini Weisii Sittaviensis Logicam in qua defectum unum alterumque jam emendare cœpit, cum delectatione perlegi. Taceo alios Autores, qui jam mihi non æque occurrunt.

His

His omnibus non ita sum usus, ut ex eorum centonibus Doctrinam Logicam meam, vel Introductionem ad Philosophiam Aulicam extruerem, sed cum hinc inde in illis modo bona quædam, modo dubia reperissem, certum quoddam fundamentum mihi quæsi, ex quo non ad omnia solum dubia respondere, sed & aliis hoc perspicue imprimere possem, deinde vero occasione ejus, quod apud alios inveni, magis magisque rem perpendi ac inde ansam arripui, vel regulas meas fundamentales firmandi, vel doctrinas communiter intermissas supplendi. Nec metuo me vere posse argui, quod hinc inde totos locos ex aliis Autoribus descripserim, imo si quis peritus est historię Philosophicę, facile animadvertet, nonnulla ad hanc vel illam Sectam prope quidem accedere, semper tamen cum dogmatibus meis sufficienter esse connexa eaque media via inter communem & Cartesianam Logicam, maxime incedere, seu, secundum veteres Sectas, eadem inter principia ratiocinandi Platonica, ac fundamenta Stoicorum, Epicuri & Aristotelis, qui hætenus certa ratione consensiebant, medium locum tenere. Jam si scopum recte attingi, ac aliqua inde utilitas Reipublicę speranda est, DEO gloria debetur. Sin erravi, semper sum paratus errores meos, si mihi demonstrentur, retractare, ac spero hac declaratione mea Lectores contentos fore, si intuitu ejus, quod in thesibus meis cum reliquis Philosophis concordare videbitur, contester, ea ratione totam Philosophiam meam me cum ipsis velle bipartiri, ut solos, quos hic commiserim, errores mihi imputem, ipsis vero tribuam quicquid in libro meo boni invenietur.

PRUDENTIÆ COGITANDI ET RATIOCINANDI

CAPUT I.

DE ERUDITIONE IN GENERE.

Argumentum Capitis.

Definitio Eruditionis §. 1. Omnes homines ejus esse capaces
§. 2. Et ante lapsum omnes fuisse eruditos. §. 3. Post la-
psum vero partim doctos esse, partim indoctos §. 4. 5. 6. 7. 8.
9. Quid sit homo eruditus. §. 10. 11. Post lapsum cur non omnes
possint esse docti §. 12. Tamen & hos non prorsus rudes esse de-
bere §. 13. 14. Duo Lumina ad acq̃virendam eruditionem,
Naturale videlicet, & Supernaturale. §. 15. 16. 17. Quatenus
Lingvarum cognitio sit ad eruditionem necessaria §. 18. 19.
20. Theologia. Philosophia §. 21. 22. Logica & Historia duo
communia instrumenta ad Theologiam & Philosophiam. §.
23. usq̃ ad §. 33. In addiscenda intellectus doctrina Præceptor
q̃varendus est. §. 34. 35. Hujus, item discipuli requisita §. 36.
37. Observationes nonnullæ. §. 38. usq̃ ad finem.

I.

Eruditio est notitia, (seu cognitio) quæ
homo aptus redditur ad discernendum
verum à falso, bonum à malo, & ad in-
dicandas ejus discrepantia causas vel veras,
E vel

vel pro re nata verisimiles , tum ad sui ipsius, tum aliorum in vita communi felicitatem tam temporalem quam aternam promovendam.

2. Sedem habet Eruditio in Intellectu humano. Is cum sit omnibus hominibus communis, sequitur & *omnes homines idoneos* esse ad assequendam eruditionem, tametsi paucissimi eam possideant, cujus rei causæ sunt innumeræ.

3. Ac in statu quidem *Innocentia*, in quo homo carebat omni imperfectione, consentaneum est, omnes homines fuisse eruditos, imò verosimile est, ipsos non indignisse aliorum institutione.

4. Sed *post lapsum* intellectu vehementer obscurato, cum ad affundendum ei denuo lumen certa remedia quærenda fuerint ab arte & labore petita, discrimen ortum est inter doctos & indoctos.

5. Omnis homo, cujuscunque conditionis sit, nativitatis suæ respectu, prorsus est *indoctus*, adeo ut si in hoc statu à societate humana remotus, educetur, non plus in eo, imo minus rationis possit animadverti, quam in aliquibus bestiis.

6. Sed dissipatis recta educatione, conver-

versationeque cum aliis, item librorum lectione, propriaque experientia ac maturo iudicio, & quod primo loco erat dicendum, Divina gratia, ignorantiae nebulis, tandem ad *summum Sapientiae fastigium*, (quale in hac quidem vita obtineri potest) is perveniet. Cujus eruditionis causa inter gentiles quidem Socrates, Plato aliique, inter orthodoxos Josephus, Salomon &c. præ aliis claruerunt.

7. Inter summum hunc humanæ Sapientiae gradum ac infimum gradum summæ ignorantiae, innumeri habentur *gradus intermedii*, pro re nata mox ad eruditionem, mox ad ignorantiam referendi.

8. Nam quam difficile dictum est, Quoto grano addito fiat acervus, tam difficulter determinabitur, quoto Scientiæ gradu ex *indocto* homine fiat *verè eruditus*.

9. Quare non eget admiratione, Doctorum nomine sæpenumero eos *abuti*, qui nil minus sunt, quam docti; Vel quod vulgus Doctrinam *titulis & officiis* metiatur.

10. Ego *Docti* nomen huic esse tribu-

endum censeo : *Qui paucas , quas certo scit, veritates in communem utilitatem conferre, ex iisque in aliis Disciplinis alias rursus veritates educere didicerit , intelligatq; id, quod communi dicitur proverbio : Mundum regi opinionibus; quique & suas veritates, & vanas mundi opiniones aliis facile & evidenter demonstrare queat.*

II. Cæterum huic, quem definivimus, Viro quotidie *pergendum est*, in emendatione intellectus sui, cum habeat quotidie occasionem inveniendi novas veritates, detegendi que nova præjudicia, quæ indagandæ obsunt veritati, tum apud se, tum apud alios.

12. Etsi autem, eruditionis ope, ex imperfectione sua emergant homines, idemque *omnes eò merito deberent elaborare, ut docti evaderent*, Tamen humanæ conversationis ratio post lapsum id non concedit, cum vitæ genera ac differentiae plerisque tot labores proponant, ut id temporis, quod ad assequendam eruditionem requiritur, aliis negotiis impendere cogantur, quibus Reipublicæ commodent.

13. Tamen & his opera danda est, ne
cum

cum *indocti* sint, *crassa ignorantia* laborare videantur, sed ut quotidiana experientia, & doctorum consultatione id solum perdiscant, ut *pro loci & vite generis ratione*, quantum id possit fieri, publicam-privatamque felicitatem promovere possint. Etsi aliorum statuum sint ignari, nec de suo etiam rationem evidentem reddere queant.

14. Cæteris, quibus & otium & occasio suppetit accuratius emendandi intellectum, etsi non profiteantur eruditionem, cura adhibenda est, totisque ingenii viribus enitendum, ut supra vulgi conditionem ascendant, ut tamen inter *eruditos* censeri nequeant, tamen *nec indocti* appellari possint.

15. Sin *profiteantur eruditionem*, in primis hoc considerent, Deum ipsis in hac vita *duo* dedisse *Lumina*, quibus illuminaretur eorum intellectus obfuscatus, eaque bene discernant.

16. Alterum *Lumen naturale* est, quod est ipse *Intellectus*, quo facultatem homo obtinet, cujus ope de rebus sensibilibus atque terrenis, ex viribus naturalibus

verum ac perspicuum sibi formare potest conceptum, ad usum vitæ temporalis.

17. Alterum *supernaturale* è *Divina patefactione* oritur, cujus adminiculo Mysteria divina, quæ ad futuram vitam nos perducunt, quatenus præsens permittit imperfectio, cognoscit.

18. Hæc patefactio in *Divinis literis* continetur. Igitur in his qui vere doctus esse volet, *Lingvas* tam Veteris quam Novi Testamenti exacte teneat.

19. Sed ad usurpationem Luminis naturalis *Lingvarum exoticarum scientia* non æque necessaria est, sed & absque his istud potest exerceri ab omnibus promiscue, *nulla habita ratione sexus, ætatis, aut divitiarum.*

20. *Præstat* tamen, ut gnarus sis *Lingvarum*, quo legendis aliorum eruditorum libris, qui his lingvis traditi sunt, occasionem arripias acqvirendi cognitionem de istiusmodi rebus, quæ non quotidie sensibus offeruntur, & adjuumento eorum, quæ ab aliis sunt sapienter annotata, quæque alias non occurrissent cogitanti, rem ulterius cogitatione

tione persequendi, Cùm oculi plus videant, quam oculus.

21. Quæ è Divinis monumentis oritur cognitio *Theologia* appellatur. Sed quæ ex humana ratione proficiscitur, *Philosophia* vocatur. Ad quarum alterutram si vitam quis instituit, vitam *virtuosam* vel *piam* agere dicitur.

22. Cæterum *Theologia* non pertinet ad argumentum hujus libri, nam & ipse me ejus discipulum adhuc profiteor. *Philosophiam* autem, quæ ad virtuosam ac felicem vitam in hoc mundo ducat, docendam *proposui*.

23. Etsi autem *Theologia* è Patefactione oritur, *Philosophia* vero ex interna ratione deducitur, tamen *illa humana ratione* carere omnino non potest, & hæc, si non divinam, humanam tamen *patefactionem* interdum præsupponit.

24. Nimirum *Divina mysteria supra rationem humanam* equidem sunt posita, sed non sunt *contra rationem*. Nam Deus in Verbo suo, quantum id fieri potuit, nobis sese accommodavit, usus *ἀνθρώπων* *ἡρώδης*, dum loquitur ut homo, qui simul Deus est.

25. Porro, quod ad *Philosophiam* attinet, quæ de rebus creatis ratiocinatur, extra controversiam positum est, eam non præsentia solum, sed maximam partem *remota*, vel *præterita* respicere, de quibus ita comparatis rebus non potest aliquid certi concludere, nisi *historicam* quandam *narrationem* præsupponat.

26. Itaque *Ars ratiocinandi* ac *Historia* duo Instrumenta sunt tam *Theologiæ* quam *Philosophiæ* communia: Cujus tamen rei insignis notanda est differentia.

27. *Philosophia* utitur *Arte ratiocinandi*, tanquam fundamento totius cognitionis suæ, *narrationes* autem *historicas* è quâdam patefactione profectas, tantummodo præsupponit, tanquam postulata seu hypotheses, quibus artem suam exerceat. Hinc perinde habet, five è Divinâ, five ex humanâ patefactione prognata sit *historia*.

28. Contrà in *Theologiâ* Divina patefactio perpetuum fundamentum est, ad quam Theologus non tantum historiam ab hominibus ortam componit, sed & præcipue rationem assefacit, ne *syllogismis* suis ac ratiociniis divina mysteria eme-

emetiri audeat, sed ut intellectum in supernaturalibus rebus sub fidem captivet.

29. Ita in Theologia *Arte ratiocinandi* utimur non tanquam Medio Oracula Divina intelligendi, ad quod illuminatio Divina omnino requiritur; ejusmodi tamen, qualis ab Ecclesia nostra explicatur, quæ non sapiat Enthusiasmum.

30. Sed non aliter utimur *Arte ratiocinandi*, nisi ut intellectum purgemus ab omnibus præjudiciis, eiqve erroneas argumentationes atq; consequentias in genere ostendamus, & ut à Sophismatibus & præstigiis sibi cavere discat, illum assefaciamus.

31. Etenim DEUS in verbo suo nobis colloquens, ejusmodi hominibus sese nequaquam accommodavit, qui rationem suam relinqvunt in confusione, innumerisqve præjudiciis, quibus impediuntur, quin divina mysteria intelligant, occupati sunt, sed his, qui rationem ab iis bene purgarunt. Nam illis Scriptura omnino intellectu est difficilis, eaqve confunduntur potius. Id quod sua ipsorum culpa iis evenit, ac condemnationem sibi ipsis parant, cum non

capaces sint hujus doctrinae, sed Sophismatibus ac malitiae dediti.

32. Ac Spiritus quidem DEI indoctis in Philosophia hominibus saepe usus est, unde pro Scriptorum differentia inaequalis est character scribendi sacrarum literarum; Tamen hi quotquot fuerunt, non abusi sunt intellectu naturali.

33. Proinde mirari non debes, si videas *Theologos* saepe ex professo scripsisse *de Logica*, item *de interpretatione in genere &c.* nam non alio fine istud factum est, quam ut admonerentur orthodoxi ut sibi eo melius caverent à sophismatibus, vel ut heterodoxi convincerentur, quod Logica haetenus sint abusi.

34. Præterea statim initio id consideret homo *φιλομαθής*, inprimis autem Philosophiae (de qua potissimum agimus) studiosus, quanquam ratio interna propriis viribus dispellere possit præjudicia, ipse tamen in principio studiorum suorum *ne tentet solus rem aggredi*, sed de *Doctore*, cujus utatur ductu, sibi prospiciat.

35. Alioqui necessario fere continget, ut in præjudiciis sese intricet magis, quam

quam extricet. Sed de hoc suo tempore
fufius agam. Jam fatis erit, rem exemplo
fimili ab homine, cui e. g. viæ plures ob-
jiciantur, quarum una folum ad defide-
ratum locum perducatur, declaraffe.

36. In eligendo autem *Præceptore* non
tam eft confiderandum, quanta de ejus
eruditione fit *fama vel opinio*, quam in-
dagandum, quam fit in docendo *perſpi-
cuus, fidelis atq; humanus*, quæ funt tres
summæ in *Præceptore* virtutes.

37. *Discipulus Præceptoram* ut Patrem re-
vereatur, eiq; confidat, imprimis *lectio-
ni incumbat attentus*, nec non neceffarios
& ex diffidentia ortos ſcrupulos ſibi ob-
jiciat, ſed animadverſa quadam dubita-
tione, vel non recte intellecta ſententia
Præceptoris, ſtatim ipſi, antequam ra-
dices agat dubitatio, *rem aperiat*, eumq; *conſulat*.

38. Ex dictis hætenus manifeſta, ut
opinior, erunt ſequentia *πρόσματα*, nec
ulteriori egebunt demonſtratione.
(1.) *Non eſt appellanda Eruditio, quæ nec u-
ſum aliquem in vita humana habet, nec ad æ-
ternam beatitudinem ducit.*

39. (2.) *Εἶναι πολὺ γλωττῶν minima pars eſt
eruditionis.*

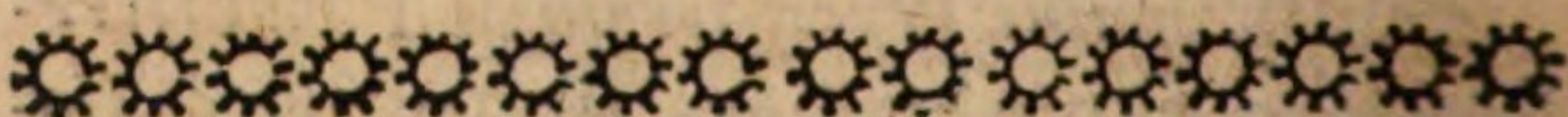
40. (3.) *Ad eruditionem non opus est peculiari vocatione.*

41. (4.) *Fœminæ tam capaces sunt eruditionis, quam Viri.*

42. (5.) *Multa scire propriè non facit hominem eruditum.*

43. (6.) *Non est eruditus, qui, quod scit, nescit reipsâ præstare.*

44. (7.) *Non est eruditus, qui lumen naturale confundit cum supernaturali.*

CAPUT II. DE LOGICA IN SPECIE.

Argumentum Capitis.

Logica quid sit? n. 1. Solum concernit hominem. n. 2. Differentia Logica naturalis & Logica artificialis n. 3. 4. 5. 6. 7. Item Logica docentis & utentis n. 8. 9. 10. Differentia Logica, Grammatica & Rhetorica. n. 11. Finis Logicae primarius Veritatis cognitio. n. 12. Hanc si non doceret Logica, nomen id non mereretur. n. 13. Aliud est indagare veritatem, aliud invenire. n. 14. Logica etiam verisimile à vero docet discernere n. 15. Divisio Logices. n. 16, 17. 18.

Logi-

Logica est doctrina hominem institu-
ens, quomodo ratione sua, i. e. cogita-
tionibus suis generaliter in cognoscen-
dâ veritate, in quibuscumq; eruditionis parti-
bus recte uti, eâq; aliis inservire debeat.

2. Logica solos concernit homines, ne-
que ad alias quaslibet creaturas perti-
net, quia carent ratione. Nam ratio nil
aliud est, nisi facultas quædam Animæ
humanæ.

3. Hæc Doctrina in ipsâ hominis ra-
tione fundata est, adeoque humano ge-
neri ab ipso DEO naturaliter implantata.
Quod cum ita sese habeat, non opus es-
set peculiari institutione, nisi ea esset hu-
manæ vitæ conditio, ut inde ab adole-
scentiâ Lumen naturale multis ex cau-
sis obfuscarî contingat.

4. Nimirum pueris, quorum nondum
est confirmatum iudicium, verum à falso
discernendi, *opinionēs falsæ* inde à tenellis
(quod ajunt) ungviculis quasi veræ ef-
fent imprimuntur, quæ impressiones
erroneæ tamdiu augentur, donec in æ-
tate provectiore homo reddatur idoneus,
ad agnoscendos ac emendandos errores.

5. Unde Logica nil docet *supernaturale*,
sed

sed tantum ostendit verum ac *naturalem* usum rationis, vel, ut rectius dicam, modum tradit auferendi nebulas quæ Lumen naturale impediunt.

6. Mirum igitur non est, in quibusdam hominibus tantam esse *Luminis naturalis* evidentiam, ut sit idoneum ad dissipandas errorum nebulas, etiam non accedente *institutione*.

7. Non improbanda est tamen eam ob causam *institutio*, cum rara admodum sint exempla eorum, qui solo Lumine naturali usi sunt, sed accedente institutione duplo facilius aliis negotium reddatur.

8. Docetur autem in hac disciplina *usus* solum *generalis* in quibuscunque *Eruditionis partibus*, ut ostensum supra est, *Logicam* esse *Instrumentum* quoddam commune eruditionis.

9. Quod nomen nequaquam ea mereatur, nisi utilitatem suam præstaret in omnibus eruditionis partibus. Non est enim *Instrumentum* id, quo non possum uti quoque in re alia quadam.

10. Itaque *Universales regulas* dare debet *Logica* cognoscendæ veritatis, quarum

ubiq.

ubiq; usus est. Sed harum regularum applicationem ad certas eruditionis partes commendat aliis disciplinis.

II. Finis Logices est *veritas*, quo distincta est à *Grammatica* & *Rhetoricâ*, quarum illa tantum ostendit, quemadmodum cognitiones mentis proferamus ope orationis, nullo habito respectu veritatis; hæc quæ ratione decenti oratione alicui aliquid persvadeamus, five verum istud sit, five falsum.

12. *Primarium* finem Logica habet cognitionem Veritatis, cum eò tendant omnes partes Logices, quanquam diversa ratione.

13. Logicæ enim nomen non mereretur, si tantum doceret hominem veritatem jam cognitam pronunciare, aliisque proponere, vel de rebus incognitis aliquid ordine deblaterare.

14. Cæterum non confundenda est *Indagatio* Veritatis cum ejus *Inventione*, seu reali cognitione. Non enim sufficit, quod ostendat Logica homini, quæ ratione veritatem possit inquirere. Sed media etiam ipsi debet monstrare, quibus eam obtineat.

15. Cum

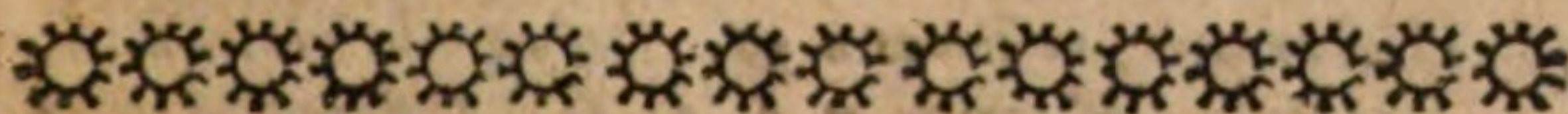
15. Cum autē tanta sit humani intellectus imbecillitas, ut impossibile sit veritates omnes accuratē ac evidenter cognoscere, aut certam habere persuasionem de veritatibus cognitis, satis est, Logicam ostendere, quomodo id, quod *absque dubio verum* est, ab eo, quod *indubitanter falsum* est, possit discerni: In cæteris autem cognosci, an his insit aliqua *similitudo veri*, & in quo gradu, & quousque intellectus in iis cognoscendis possit proficere.

16. Præterea Ars ratiocinandi non solum instruat *hominem*, quemadmodum is acquirat veritates, sed & doceat quomodo humano generi *inde commodare* queat. Non est enim Logica Instrumentum solummodo Eruditionis, sed & prima ac præcipua pars illius.

17. Quare in *duas partes* ea commode poterit dispertiri. In quarum priori generaliter de humana ratione, de veritate, de primis veritatis criteriis ac regulis fundamentalibus, de variis indagandæ veritatis objectis, de mediis ad inquisitionem veritatum incognitarium facientibus, de Methodo & ordine, quibus uti deceat &c. agitur.

18. Se-

18. *Secunda pars* in specie contempla-
tur 1. Quomodo fit perscrutanda Veri-
tas. 2. Veritas jam reperta aliis commu-
nicanda. 3. Aliorum opiniones intelli-
gendæ. 4. De iis judicandum. 5. Aliorum
opiniones refutandæ.

CAPUT III.

De

RATIONE HUMANA
EJUSDEMQUE DIVERSIS O-
PERATIONIBUS.

Argumentum Capitis.

Ante omnia sciendum est, quid sit homo? n. 1. Et quæ re à be-
stiis potissimum distingvatur. n. 2. 3. 4. Ista differentia ac-
curate loqvendo neqve in externa cutis levitate n. 5. 6. neqve
in manibus, n. 7. neqve in facie n. 8. 9. neqve in erecto ho-
minis incessu n. 10. neqve in visceribus internis corporis
humani est quærenda n. 11. 12. 13. sed in Oratione & Co-
gitatione n. 14. 15. 16. Necesse est considerationis hujus de
quidditate Cogitationum. n. 17. 18. 19. earumqve Defini-
tione perspicuâ n. 20. De suis solum cogitationibus aliquis
potest reddere rationem n. 21. Descriptio cogitationum.
n. 22. 23. Consistunt in interno quodam sermone n. 24.
Quo ipse secum homo loqvitar. n. 25. De speciebus seu
imaginibus n. 26. quæ imprimuntur à corporibus exter-
nis. n. 27. 28. Hæ fiunt in cerebro n. 29. Sensus homi-
nis

nis interni & externi n. 30. 31. 32. Divisionis huius intellectus vulgaris n. 33. 34. Cogitationes hominis sunt vel passionnes vel actiones. n. 35. 36. 37. Observationes accuratiores de Sede cogitationum in cerebro humano. n. 38. 39. 40. 41. Bruta omnino carent cogitatione, sive interno sermone de rebus externis. n. 42. usque 53. Bestia proprie nec videt, nec audiunt, n. 54. Non somniant. n. 55. Carent memoriâ n. 56. Bruta animantia internum quendam directorem habent suarum actionum. n. 57. 58. Quid sit istud proprie, nescimus n. 59. Definitio hominis, n. 60. Ejus anima & corpus. n. 61. 62. 63. Differentia inter Intellectum & Voluntatem Animæ. n. 64. 65. 66. 67. 68. Operationes intellectus. n. 69. Secundum ordinem vix possunt determinari. n. 70. Vel sunt Dubie vel indubie. n. 71. 72. 73. 74. Versantur circa res I. externas n. 75. Vel respectu sui, n. 76. 77. 78. Vel in collatione cum aliis. n. 79. 80. 81. 82. II. Internas, i. e. Abstractiones. n. 83 quibuscum agit Memoria. n. 84. Phantasia, n. 85. & ratiocinatio. n. 86. quæ vel præterita respicit, vel futura colligit. n. 87. Denominationes operationum intellectus diversæ. n. 88. Quid sit cognitio clara n. 89. & obscura. n. 90. crassa n. 91. & subtilis n. 92. 93. Confusa & distincta. n. 94. 95. 96. 97. Vera, falsa, certa & incerta. n. 98.

I.

SI nesciat homo, in quo consistat *ratio*, quomodo eam poterit adhibere ad eruendam *veritatem*. Quomodo autem scire potest, quid sit *ratio*, nisi prius cognoverit, quid sit ipse totus *homo*.

2. Homo certe est *Aliquid*, idque sine dubio; Est *Creatura* sui Creatoris, natiuitati & morti obnoxia, quod docet exper-

perientia quotidiana. Nec metuenda est ejus cum *Angelis* confusio. Nam de Angelis ratio omnino nihil scit, sed hic fidem tribuit verbo DEI, etsi non habeat perspicuam eorum cognitionem.

3. Nec facile homo referetur in classem *Corporum cœlestium*, videlicet Solis, Lunæ & Stellarum, multo minus is confundetur cum *arboribus, lapidibus, Metal-
lis, Mineralibus*, & quæ sunt ejusmodi. Sola ergo restant *Animalia*, tanquam inter creaturas omnes quæ vicinæ nobis sunt, ad hominem proxime accedentia, adeo ut nonnulla animalia, ut *Simia*, his qui non attente rem considerant, Semihomines videantur.

4. Itaque hic immorandum nobis est diutius, investigandaque accuratius differentia, quæ est inter *hominem & Bestias*, ut eo certiores reddamur, Logicam ad solum hominem pertinere.

5. Verum est, *externam* hominis formam paullo aliam esse, quam reliquorum animalium. Nam cætera animantia, tametsi habeant caput, cutem, ossa, ventrem, crura, &c. homo tamen *cute lævi* est præditus, cum bruta pellibus hirsutis sint circumdata.

6. Sed & *pilosi* reperiuntur *homines*, & e. g. *nudi catelli*. At tantum abest, ut homo nuditate præcellat bestias, cum hoc discrimine ipsis sit deterior.

7. *Manus* habent homines, quibus res suas agunt. At Simiæ & Cercopithecî ungues obtinent non longe à manibus hominum abhorrentes. Quid si autem manibus ideo donatus esset homo, quod non habeat membra alia, quibus pro armis uti posset ad propulsandam vim externam, quibus instructæ sunt à naturâ bestiæ.

8. Bruta ejusdem speciei, ordinarie eandem habent formam capitis. Sed *hominum facies* infinitis modis variant, adeo ut inter aliquot mille homines, ægrè duos reperias exacte sibi quoad faciem similes.

9. Esto, differant facie. Verum hoc fortasse eo factum est, ut homo reliquo corpore maximam partem vestitus habeat, quo distingvatur à brutis. Sed & bruta habent signa alia in corpore, quibus à cæteris separantur. Manet tamen Canis bestia, tametsi omnes canes haberent peculiare signaturas capitem,
ut

ut Sirenum jam mentionem nullam faciam.

10. At *erectus incedit* homo, bruta oculos habent defixos in terram. Sed quæritur, naturaliterne id faciat homo, an consuetudine? Et non possunt etiam assue fieri bruta, ut canes & simiæ, ut erecta incedant?

11. Age, itaque, anatomen institua-
mus corporis & hominis & brutorum,
ac *introspeciamus* penitus. Sola enim fi-
gura externa rem non expediet, cum
eâdem & bestia omnes inter se sint di-
stinctæ.

12. Sed tam in hominibus, quam in
brutis inuenies cerebrum, cor, pulmo-
nem, epas, intestina, sanguinem, nervos
& arterias &c.

13. Si dicas: Hominem secundum
proportionem habere plus *cerebri*, quam
Taurum; item, *sanguinem* humanum
esse copiosiore & calidiore, quam
brutorum; aliam esse *nervorum* structu-
ram; item, *Diaphragma* cum pericardio
quasi unitum, &c. Objicietur tibi, & be-
stiam, quoad interiores corporis partes
non omnino similem esse alteri bestia;

Et alius forsan observaverit, Asinum secundum proportionem plus cerebri habere, quam hominem.

14. Reliquum est ergo cogitare, Ipsas bestias fortasse melius scire, quæ sit inter se & hominem differentia. Itaq; has interrogare proderit.

15. Sed ineptum istud censes. Inquis enim: Bestiæ non possunt mecum colloqui. Recte dictum. Nec hoc possunt Simiæ. En igitur desideratam differentiam.

16. At *Psittaci* quoq; loqvuntur. Falleris. *Sermo indicium est cogitationum humanarum.* Et duorum istorum alterum cum altero perpetuo nexu est conjunctum, unde & cogitationes ab antiquis *Sermones interni* appellatæ sunt. *Psittacus* autem sono tantum utitur eodem cum sermone humano, eumq; profert absq; intellectu.

17. Jam novi (inquis) in quo consistat discrimen istud hominis & brutorū. Bruta edunt, bibunt, generant, crescunt, vigilant, dormiunt, vident, audiunt, olfaciunt, gustant, tangunt, *apprehendunt, Somniant, reminiscuntur*, ut homines; verum
rum

rum non *cogitant* nec *loquuntur*. Sed hoc
folis hominibus est proprium.

18. Festina lente quæso, nam si judi-
cium præcipitabis, minus scies quam an-
tea. Oro te, cur ais, cum intentus es co-
gitationibus, te non vidisse in conclavi
quodam hanc vel illam pretiosam supel-
lectilem, ante oculos tuos licet colloca-
tam. Vel non vidisse, quomodo induta
fuerit femina, cum qua integram horam
conversando perdidisti.

19. Respondes, Non cogitavi de hisce,
sed aliò adhibui cogitationes. Probo sen-
tentiam. Non vides igitur, nec audis, si
non cogitas. Et tamen ais, Bruta vide-
re, audire, &c. nec cogitare tamen. Ac-
curatius considerandum est, *quid sint hu-
mana cogitationes.*

20. Si *extra nos* essent cogitationes,
non adeo laboraremus circa earum de-
finitionem, sed ipse tibi monstrarem il-
las, sicut Leonem, Trigonum, vel motum
quendam tibi ostendo. Dum verò ipsæ
hærent *intra nos*, neque etiam ope ana-
tomes illuc possumus penetrare, neces-
se est, alterum alteri suarum cogitatio-

num evidentem descriptionem præbere, ne in tenebris discurreamus.

21. Cæterum ego meas optime novi cogitationes, tu tuas. Ideo etiam melius tibi possum describere, quemadmodum ipse cogito, quam ut tu cogitas. Contrà, tu tuarum cogitationum optimam rationem mihi reddere vales. Jam si horum alterum cum alterutro, iterumque ea cum aliorum cogitationibus conferamus, non dubium est, quin emergat vel genuina cogitationum descriptio, vel certitudo, hominem alterum altero aliter cogitare. Cujus rei ego quidem faciam initium.

22. Cum cogito, *semper ipse mecum colloquor de imaginibus, motu externorum corporum, ope reliquorum membrorum, cerebro impressis*, ac certo certius affirmare possum, quod intime sentiam istum sermonem internum meum nusquam, nisi in cerebro meo, peragi.

23. Tu vero, si aliter cogitas, gratum mihi feceris, si id mihi dixeris, vel unicum saltem exemplum attuleris cogitationis cujusdam aliter comparatæ. Id si nequeas, age singula verba Definitionis nostræ propius consideremus. 24.

24. *Sermonis* cujusdam *interni* mentionem feci. Neque hactenus ullum vidi hominem, qui non secum habuerit eundem sensum circa proprias cogitationes, quam habuit audiens aliorum sermones. Concedo, pueros & natura surdos non posse secum colloqui. Sed interroga quæso infantem, aut natura surdum, quid tum cogitaverint, vel adhuc cogitent? Et quibus tandem argumentis firmis ulli homini persuadebis ejusmodi homines cogitare. Homines sunt sine controversia, sed nondum demonstrasti, hominem semper cogitare oportere.

25. Internos hosce sermones ipse mecum habeo. Ego qui coram te præsens sto, habens cutem, capillos, carnem, & ossa, omniaq; quæ intus & extus gero.

26. Colloquor autem mecum de Imaginibus. Has intelligo omnes impressiones externorum corporum, vel eorundem proprietatum atque motuum, quæ fiunt in cerebro. Sive imprimantur mediantibus oculis, sive auribus, sive naso, sive lingua, sive aliis quibusdam membris, eorumque nervis in cerebro

concurrentibus. Imaginem itaque intelligo non solum figuræ externæ, sed & imaginem soni, odoris, &c.

27. Tactum non nego dispersum esse per omnia membra corporis humani, ac ita corporeo motu membrorum internorum cerebrum afficere. Hinc quod §. præcedenti *corporum externorum* mentionem feci, non intelligo corpora ejusmodi, quæ sunt extra totum hominẽ, sed omnia ea quæ sunt extra cerebrum hominis.

28. Atque ita sub *Tactu* comprehendo singulares etiam modos quosdam sensibilitatis, quos alii ut peculiarem sensum considerant, ut famem, sitim, tactum venerem, & quæ sunt ejusmodi.

29. Sermonem hunc internum sentio *in cerebro meo* peragi, non in corde, nec alia quâdam parte corporis humani. Exacte enim sentio, me in supremâ parte capitis, ubi sedes est cerebri, cogitare, etsi subtilior sit iste sensus, quam alii immediate à motu externorum corporum provenientes. Et is sensus quidem in nulla alia re consistit, nisi quod percipio me cogitare, vel, ut loqui amant Cartesiani, in conscientiâ.

30. Hinc sensus humani sunt vel *externi*, vel *interni*.

31. Sensus *externi* sunt, cum cerebrum humanum immediate à corporibus externis tangitur, videndo, audiendo, olfaciendo, gustando, tangendo, esuriendo, sitiendo, pruritum, dolorem, vel perturbationes animi sentiendo &c.

32. Sensus *internus* est, quando imagines impressæ ^{et animæ in anima flant} rursus occurrunt homini, & si ipse sibi conscius est ejus rei, quam cogitat.

33. Sed cave hanc sensuum divisionem confundas cum vulgari significatione. Nam qui vulgo sensus *externi* appellantur, nil aliud sunt nisi membra externa corporis humani, quæ brutis pariter competunt. Sed hæc non obtinent realem *sensibilitatem*, quæ sine *cognitione*, & consequenter sine cogitatione esse nunquam potest.

34. Cæterum quod ad Sensus *internos*, quos vulgo appellant, attinet, horum primus, quem *communem* vocant, nil aliud est, quam sensus meus externus. *Phantasia* vero & *Memoria* partim ad sensum internum, partim vero ad cogitationes ipsas referuntur.

35. Sunt enim *Cogitationes* hominis vel *Passiones*, vel *Actiones*.

36. *Passiones* nil aliud sunt, quam sensus enumerati.

37. *Actiones* sunt, cum homo res visas atq; auditas, aut alio quodam sensu perceptas, volens recolit, si computat, metitur, componit, dividit, fingit, aut aliquid faciendum sibi proponit.

38. Est autem cerebri insignis amplitudo, ac communiter in cerebrum & cerebellum dividitur. Et quanquam non possum exacte definire, quo in loco cerebri fiant cogitationes; tamen vel oculorum judicio manifestum est, non posse omnes cogitationes in glandula pineali expediri.

39. Vero similis mihi videtur in cerebro potius, quam in cerebello contingere cogitationes, modo propriam unusquisque sensibilitatem, quam inde habet, attendat, & in partes vocet.

40. Imo censeo, si possibile esset, ut minuta illa corpuscula, ex quibus cerebrum est compositum, vel nudis oculis, vel adhibito microscopio accurate possint considerari, *impressas à visu imagines*
tam

tam in hominibus, quam in brutis quodammodo posse animadverti.

41. Vel si dissecto Cranio, homo vivus posset manere, *motus aliquis* in cerebro ipsa cogitatione factus (nisi is esset admodum subtilis) conspiceretur.

42. Accuratus ita perpendis hominum cogitationibus, vides *bruta*, quia non cogitant, sermonem externum non intelligere, nec interne secum colloqui, nullius rei cognitionem habere, nil penfitare, fingere, computare, metiri, nil componere vel dividere, nil velle.

43. Fiunt quidem *Impressiones* in eorum cerebro mediantibus oculis, auribus aliisque membris, sed de iis *non colloquuntur secum interne*, ut homo, quia *sermonem externum* non intelligunt.

44. Ac etsi canis, certis verbis pronunciatis, certi aliquid agere soleat, tamen ea verba non intelligit, sed id agit ex sola *consuetudine*. e. g. Ad hæc verba: *Quare, quare, perdidisti*, res sponte abjectas inquiri; sed idem faceret assuefactus, si clamares: *mane mecum*.

45. Si canis offenso fuste, in fugam se conjicit, vel offenso juscule, accurrit,
tam

tam non cogitat id , quod agit , quam homo cadens , cum manus projicit , vel stomacho vacuo , sedens ad mensam , speculationibus intentus , eundem replet.

46. Contemplare quæso *oculos* cujusvis bestiae , imo *Simia* , quæ ad hominem proxime accedit. Mortui plane videntur atque stupidi. Rursus intueri *oculos hominis* , plus fane in iis non solum vitæ reperiēs , sed & interdum aspectis ejus oculis videbis eum cogitare , quoniam ex oculis colligitur , quidnam sit istud , quod cogitat.

47. Objicis autem : *Artes* noverunt Bestiae *non paucas* , quomodo ergo possunt esse cogitationis plane expertes ? Id vero nihil habet absurdi aut impossibilitatis , quod exemplo demonstrabo. Citharoedus artis suæ peritus sæpe aliis intentus cogitationibus ex tempore quasi artificiosissimis modis pulsat citharam , id nesciens , nec quicquam de artificio cogitans. Vides ergo nequaquam impossibile esse , exercere artem , nil ejusmodi cogitantem.

48. Pergis : Sed in *perdiscendis artibus*

bus non possumus esse absque cogitatione. Nisi enim attentus sit homo, per totam vitam omnino nihil discet; Et per consequentiam bruta, cum discant artes, attenta esse oportet.

49. Respondeo: Hic primum cogitandum est, quod homo sæpe aliquid discat, sine attentione: videlicet re aliqua ipsius cerebro impressa frequenti repetitione, mediantibus exterioribus membris. Ita, si interfueris aliquot dies rusticorum conviviiis, deprehendes tam firmiter cerebro tuo inhæsueros rusticos jocos sæpe repetitos, ut his oblivioni tradendis dies aliquot vix sufficiant.

50. Pari ratione Aves discunt canere, solum repetitis sæpius fistula modis iis, quos avibus discendos objecisti.

51. Cæterum in his, quæ attentione adhibita discit homo, locum attentionis apud bestias supplet *consuetudo* sæpiùs repetita. Unde alia plane methodo te uti oportet in docenda bestia, quam in erudiendo homine.

52. In hominis nempe informatione
urimum efficimus sermone; Sed brutis
tis

tis etsi dicas quantum velis, nisi aliis quibusdam mediis artem discendam ipsis inculces, parum efficies. Istis vero discendi mediis consideratis ipseprehendes, bestias in discendo cogitationes nullas adhibere.

53. In vulgus nota est methodus, qua olim quis asinum saltare docuit. Et hodiernæ equorum ac canum Scholæ dictis fidem conciliant.

54. Unde sequitur, bruta animantia secundum vulgarem loquendi modum, videre quidem atque audire, quoad sensus isti impresionem in cerebrum denotant. Sed propriè loquendo nec vident. Deest enim iis sensus communis, qui nil aliud est, quam cogitatio, quod videam & audiam.

55. Nec *somniare* possunt bestiae. Somnia enim cogitationes sunt. Quod si autem brutum inter dormiendum latrat, vel aliud quid agit, idem ei accidit, quod Noctambulis, qui nesciunt mane è lecto surgentes id, quod noctu egerunt.

56. Sed *memoriam* habere bestias, id vero omnium maxime incredibile est.

Qvo.

Quomodo enim *memoriam* tibi imagina-
bis absque cogitatione?

57. Neque verisimile tamen est, istum
motum in brutis à solo externorum
corporum motu proficisci, nec habere
ullam causam internam. Nam plures
sunt bestiarum actiones, quæ *internum*
aliquem Directorem subindicant.

58. *Exemplo* unico id demonstrabo: E-
rat Simia, quam cum bacillo herus e-
jus exagitaret, simularetque se dex-
trum ejus latus percussurum, Simia
pro more dextrum pedem baculo op-
ponebat, ictum exceptura. Sed cum
sinistrum latus peteret, simia tandem
non baculum, sed oculos Domini obser-
vabat.

59. Hoc vero quid sit interni, *non sci-*
tur accurate, sicut aliarum rerum formæ
internæ nesciuntur.

60. Nunc tandem audebimus defini-
re hominem: *Homo est Ens corporeum,*
quod se movere, & cogitare potest. *et se ad impediendum*

61. Constat ex *duabus partibus princi-*
palibus, quarum altera ipsi cum brutis
est communis, alterâ vero à brutis se-
paratur, *Corpore nimirum & Anima.*

62. *Corpus* est pars quæ se movere potest, *Anima* vero pars quæ cogitare potest.

63. Plura non possum de *Anima* humana prædicare, id quod infra prolixius explicabitur.

64. Porro *Cogitationes* humanæ ad duo genera referuntur, ad *intellectum*, & ad *voluntatem*.

65. *Intellectus* alio nomine etiam appellatur *Ratio*, licet alias sub voce *Rationis* & *intellectus* & *voluntas* comprehendantur, eaqve omnes *cogitationes* intelligantur.

66. *Intellectus* & *Voluntas* ut plurimum conjuncta sunt. Igitur accurate sunt discernenda.

67. Ac Vulgo quidem in *Intellectu* cogitationes passivæ animæ humanæ, in *voluntate* vero actiones ejus dicuntur consistere, Quia ratione rem clarissime exponeremus, dicendo: *Intellectum* consistere non nisi in *sensibilitatibus* sive modis apprehendendi, id quod superius est explicatum, reliquas omnes cogitationes ad *voluntatem* referri: Et ita meditationes quoque ad *voluntatem* pertinere.

68. Sed

68 Sed hæc minus accurate dicuntur, nam & ipse hominis intellectus multa agit, & voluntas multa patitur. Præstat ergo altera distinctio: *Intellectus* hominis est actio vel passio animæ, quatenus rerum essentiam & qualitates contemplatur ac cognoscit, *Voluntas* autem actio vel passio animæ est, quoad illa motu externorum membrorum aliquid agere constituit. Et sic Decretum hominis cogitandi de rebus præteritis aut remotis, ad Intellectum spectat.

69. De *Voluntate* hominis alibi prolixius agemus. Circa Intellectum autem necesse est aliquid dicere de ejus *Operationibus*.

70. Nec inquiramus tamen operosius, num *duæ*, an *tres*, an *quatuor* sint *mentis Operationes*, & quibus in rebus singulæ consistant. Nam quotquot de hac quæstione afferuntur sententiæ (in quibus & nostram, quam hætenus defendimus, numeramus) & obscuræ sunt, & multis scrupulis obnoxia, nec alium quendam usum præbent, nisi quod vulgari methodo Logices patrocinantur. Qua me-

G 2

thodo

thodo cum non utamur, istis Distinctionibus facilius caremus.

71. Cæterum *Operationes Intellectus* respectu rerum externarum sunt vel *Dubie* vel *Indubie*. *Dubie* semper *quærent* de re quadam.

72. *Indubie* vero aliquid de re proposito vel *affirmant* vel *negant*.

73. *Dubie* imperfectionem quandam hominis in statu præsentis præsupponunt; sed malum quoddam necessarium sunt, quoniam sine ipsis ad certam veritatis cognitionem difficulter pervenitur.

74. Sed *Indubitata* modò perfectionis cujusdam in hac vita signum sunt, modò magnæ imperfectionis.

75. Porro *Operationes Intellectus* res externas spectant vel *absolute*, vel *relative*, prout cum aliis conferuntur.

76. *Absolute* aliquid consideratur vel secundum *Existentiam*, vel secundum *Essentiam*.

77. Utrobique vel *Totum* contemplamur in genere, vel *partes* in specie.

78. Ad *Existentiam* referuntur hæ quæstiones: *An sit? Quando? & Ubi?* Ad *Essentiam*: *Quomodo?* 79.

79. Si Intellectus rem externam alteram confert cum altera, & utramque ut *presentem* contemplatur, tum eas vel *numerat*, vel inter se *metitur* i. e. aliquam eorundem vel Consonantiam, vel Discrepantiam qværit.

80. Huc pertinent Qvæstiones: *Quot?* *Quantus?* *Qualis.*

81. Sin rem alteram tanqvam *presentem*, alteram vero tanqvam *præteritam*, vel *futuram* intuetur, tunc considerat vel *Motum* earundem, vel *Durationem*, vel *Originem*, vel *Effectum*.

82. Ac illuc qvidem spectant qvæstiones: *Unde?* *Quo?* *Ex quo?* *Cur?*

83. In omnibus his cognitionis generibus cerebro humano, (uti supra quoque docui) certæ *Imagines* imprimuntur, qvæ qvatenus eas Intellectus *interne* tractat, Abstractiones appellantur.

84. Et has qvidem Abstractiones considerat vel ita, sicuti ipsi absolute, rebus externis præsentibus, fuerunt impressæ. Ista operatio interna vulgo *Memoria* vocatur.

85. Vel pro lubitu eas componit, vel separat, & quasi novas gignit Abstractiones.

ones. Id dicitur *Phantasia* sive Imaginatio.

86 Quod si autem ex Abstractionibus notis, res nondum cognititas elicit, atque inquirat, ea mentis Operatio, *Computatio*, seu *Ratiocinatio* nuncupatur.

87. Et hæc quidem Ratiocinatio vel scrutatur *præterita*, nimirum originem & causas rei, vel investigat *Futura*, rei nempe Operationes atque Effectus.

88. Secundum dictarum mentis operationum differentiam, Cognitionis modi varias sortiuntur denominationes: Nam modo *clara* vel *obscura*, modo *crassa* vel *subtilis*, modo *confusa* vel *distincta*, cognitio vocatur.

89. *Clara* est, cum Intellectui aliquid offertur per organa sensuum externorum, motu forti, objecto nimirum sensibus propinquo.

90. *Obscura*, si objectum à sensibus vel plane remotum est, vel non nisi leviter à sensibus idem attingitur.

91. *Crasa*, seu ocularis ac palpabilis cognitio est, si res cognita alteri rursus tam evidenter potest ostendi ac demonstrari, quasi hoc ipsi positum esset coram oculis

culis, vel si eadem realiter prope sensus alterius collocatur, ut palpari possit.

92. *Subtilis* vocatur, quæ non potest alteri tam perspicue communicari.

93. Ita inter claram & crassam, item inter obscuram & subtilem cognitionem vix major intercedit differentia, quam quod rerum cognitiones ratione nostri, claræ vel obscuræ, ratione vero alterius, crassæ vel subtiles appellantur. Et si in communi sermone duæ hæ denominationes sæpenumero confundantur.

94. *Confusa* vero, vel *Distincta* cognitio vel de una re dicitur, vel de pluribus.

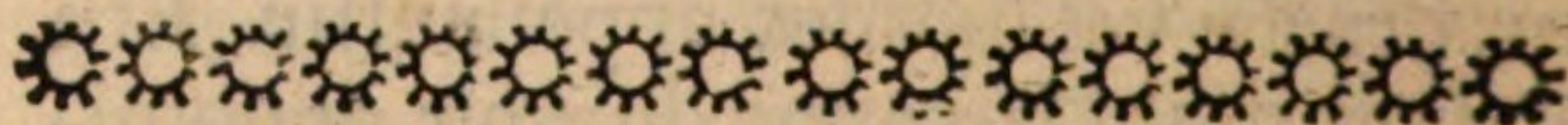
95. *De una re* habetur confusa cognitio, si Totum consideratur generaliter. Contrà distincta est, si totius partes cognoscuntur. Et quanto magis partes rei à se invicem separantur, tanto distinctior habetur cognitio.

96. Sed si *diversas res* permisceo, conceptus is quoq; dicitur confusus. Sin diligentius easdem secerno, tanto distinctiorem inde conceptum acqviro.

97. Cave, ne posteriores hæce denominationes cum prioribus confundas. Nam

magnum inde obstaculum Indagandæ Veritati metuendum est.

98. Sed cave iterum ob eandem causam, ne cum superioribus appellationibus sequentes commisceas: Quando cognitio *Vera* aut *Falsa*, *Certa* aut *Incerta* vocatur. Nam ex alio plane fundamento hæ derivantur, ut ex Capite V. de Veritate abunde patebit.

CAPUT IV.

De

TERMINIS TECHNICIS, QVORUM FREQVENS IN LO- GICA EJUSQUE PRAXI USUS EST.

Argumentum Capitis.

Quid sint Termini technici §. 1. Termini Logici §. 2. Antequam ad Caput de Veritate perveniamus §. 3. 4. sed precipui duntaxat explicandi sunt. §. 5. Ens. §. 6. Non ens §. 7. Ens potentiale, rationis, reale §. 8. Discrimen inter Ens rationis & Non-ens. §. 9. Essentia & Existentia §. 10. 11 12 13 14. Essentiale & Accidentale. §. 15. 16. 17. Individuum §. 18. Species, Genus §. 19. Differentia §. 20. Ens reale vel Deus vel Creatura. §. 21. Substantia §. 22. 24. Accidens §. 23. Attributum, Modus. §. 25. Corporei-

tas & Motus, Actio & Passio §. 26. Totum §. 27. Situs, Figura, Mensura. §. 28. 29. 30. 31. Motus & Quies §. 32. 33. Qualitates sensiles §. 34. Substantia fluida §. 35. & Consistentes §. 36. Molles & Dura §. 37. Rara & Densa §. 38. Graves & Leves §. 39. 40. Locus Continens & Contentum §. 41. Tempus, Numerus §. 42. Substantia viva & mortua §. 43. Lapides, Metalla, Planta. §. 44. Bestia & Homines §. 45. Ens naturale, supernaturale, morale, artificiale. §. 46. Ens rationis. §. 47. Logicum §. 48. Fictum, Mathematicum. §. 49. Historicum, Poeticum, Morale §. 50. Quatuor causa §. 51. Materia §. 52. Forma §. 53. Causa efficiens physica §. 54. & Moralis §. 55. Subiectum, Adjunctum §. 56. 57. Termini reliqui. §. 58. Termini S. Scripturae: Spiritus, Angelus, Aeternitas, &c. §. 59. Substantia infinita §. 60. Infinitum Mathematicum est Non-ens. §. 61.

I.

Cogitationes animi homo verbis explicat. Hæc autem denotant vel res vulgares, in communi vita omnibusq; vitæ generibus obvias, vel ejusmodi res significant, quæ cum propriæ sint quibusdam solum hominibus in certo vitæ genere viventibus, *termini Technici* vocantur, si id vitæ genus artem aliquam vel eruditionem inferat.

2. Itaq; sicut unaquæq; ars terminos suos technicos peculiare habet, ita *Logica*, tanquam Instrumentum Eruditionis, ejusmodi terminos sibi vendicat, quo-

rum non solum in ipsa, sed & in aliis quibus-
cunque Disciplinis usus frequentissi-
mus est.

3. Ac de his convenit dicere ante tra-
ctationem & inquisitionem Veritatis, non
quod suapte quodammodo conducant
ad utiliter inveniendam veritatem, sed
quod eorum obscuritas vel ambiguitas
multis erroribus ansam præbeat.

4. Nam *Veritas* ex Essentiæ rerum
cognitione dependet, *Termini* autem *Tech-
nici*, de quibus loquimur, nihil aliud sunt
quam certi conceptus & abstractiones,
quas homo sibi format de rerum Essen-
tiis.

5. Hæc artium Vocabula ab Eruditis
vulgo in hodierna Metaphysica, & ex
parte in ipsa Logica in Tractatu de pri-
ma mentis operatione explicari solent.
Nos *precipua & maxime necessaria* saltem
breviter delibabimus, ac illa potissimum,
a quorum accurata consideratione er-
rorum vulgarium evitatio quodammo-
do dependet.

6. Summus omnium ac vulgatissimus
Terminus est *Ens* seu *Aliquid*, quo vo-
cabulo omne id quod extra hominem,
vel

vel in homine ejusq; cogitationibus fuit, est & erit, intelligo.

7. Ei opponitur *Nihil* & *Non-Ens*, i. e. quod nunquam & nusquam fuit, nec erit, nec esse potest.

8. Id cujus simile quiddam fuit, & futurū est *Ens potentiale* appellatur. Quod in Intellectu solum existit *Ens rationis*, sed quod reipsa extra Intellectum suum esse habet, *Ens reale* nuncupatur.

9. Ita *Ens rationis* & *Non-ens* toto cœlo differunt. Nam semper homo cogitat *Aliquid*, ac *nihil* cogitare non potest.

10. De omni Ente reali prædicatur, quod habeat *Essentiam*, & *Existentiam*.

11. *Existentiam* rei voco id, per quod homo deprehendit rem esse aliquid, si-ve per quod sensus hominis generaliter afficiuntur.

12. *Essentiam* vero rei appello modum, quo res aliqua concipitur.

13. *Existentia* rerum omnium una eademque est, sed *Essentia* rerum tam varia est, quam variæ sunt ipsæ res.

14. Porro, unaquæq; res non nisi *unam* & eandem immutabilem habet *Essentiam*, sed tot *Existencias*, quot *Momenta*,
tem-

temporis, quæ tamen ad tres classes generales reduci commode possunt, ad Existentiam præteritam, præsentem atque futuram.

15. Dico Essentiam strictè dictam: nam *modus* rei est vel *essentialis* vel *accidental*.

16. *Modus essentialis* five *Essentia strictè dicta*, vel *Essentiale* est *modus*, quo res aliqua præcise hoc & non aliud quiddam esse cognoscitur, & sine quo ad quæstionem, Quid sit? responderi non potest.

17. *Modus rei accidental*is est *modus* rei, qui rei ipsi non dat peculiarem essentiam, sed in illa re mutari potest, quamquam hæc mutatio modorum accidentalium minus variet, quam existentiarum.

18. *Essentia* rei strictè dicta vel est in re Singulari, quæ ideo vocatur *Individuum*.

19. Vel multis Individuis est communis, diciturque *Species*. Quod si individua communem essentiam habentia diversarum specierum sunt, ista communis

nis essentia appellatur *Genus*, vel *Essentia generica*.

20. Rursus, si res aliarum rerum respectu considerantur, quarum diversa est Essentia, uniuscujusque Essentia dicitur *Differentia*, ac ea quidem vel *generica* est vel *specifica*, vel *individuifica*.

21. Omne *Ens reale*, (quod esse suum habet extra Intellectum) vel est *Ens primum*, (*Independens*) à quo res cæteræ omnes originem ducunt, & quod esse suum habet à seipso. Vel *Ens Ortum* (*Dependens*) quod à primo Ente essentiam habet. Illud una voce DEUS, hoc *Creatura* vocatur.

22. Etsi autem omnes Creaturæ à DEO sunt, tamen harum unaquæque, quatenus est res singularis, per se subsistit, & hoc respectu non minus, quam DEUS, dicitur *Substantia*.

23. Inter Creaturas quælibet Substantia multis qualitatibus est donata, quæ à seipsis subsistere nequeunt, sed Substantiæ quasi inhærent, eiqve annexæ sunt & conjunctæ, vel ab ea dependent, eamque afficiunt. Hæ qualitates nominantur *Accidentia*, non confundenda
cum

cum Accidentibus, quorum supran. 17. mentionem fecimus.

24. *Substantia* igitur vocatur *id*, quod per se subsistit, hoc est quod nulli alii rei inheret, & in quo multae qualitates seu accidentia sese conjungunt, ab eoque dependent.

25. Sed Qualitas à Substantia dependens, respectu ejus nuncupatur vel *Attributum*, quando nimirum ope illius modus essentialis Substantiae alterius ab altera cognoscitur, vel *modus* (in specie) si ab Essentia Substantiae sine ejus destructione separari potest.

26. Deinde rerum creatarum qualitates, quatenus ab Intellectu humano comprehendi queunt, vel in *Corporeitate* Substantiarum, vel in earundem *Motu* consistunt. Quarum illa substantiis quasi adhæret, hic ab iis dependet, easque denuo afficit, eoque respectu modo *Actio*, modo *Passio* appellatur.

27. *Corporeitas* Substantiae consistit in eo, ut sit *Totum* quiddam, i. e. ut quod plures una partes habeat.

28. Et harum partium ratione diversa nomina fortitur, prout hæ invicem, vel cum aliis Substantiis comparantur.

29. Si

29. Si partes Substantiæ secum invicem conferuntur, *Situs* dicitur.

30. Situ autem Substantiæ alterius cum situ alterius collato, *Figura* nuncupatur.

31. Sed si multitudo vel paucitas partium substantiæ alicujus, cum partibus alterius componantur, *Mensura*, i. e. *Magnitudo*, vel *Parvitas* Substantiæ vocatur.

32. *Motus* Substantiæ id dicitur, vi cuius ea sensibus comprehenditur.

33. In quo motu cum situm variat Substantia, *Motus* dicitur simpliciter, seu *Motus in specie*. Si non variat situm, *Quies* vocatur.

34. E differentia dictorum Motuum & Corporeitatum, quas habent Substantiæ, oriuntur omnes Conceptus de Coloribus, de Sono, de Odore, de Sapore, de Calore & Frigore, de Siccitate & Humiditate Substantiarum.

35. Cæterum Substantiæ dicuntur vel *Fluida*, vel *Consistentes*. *Fluida* sunt, quando partes earundem, ex quibus sunt compositæ, levi tactu separari queunt, ita tamen, ut partes sæparatæ, mox spon-

sponte sua, & vix sese attingentes coë-
ant & uniantur.

36. *Consistentes* nominantur, si diffi-
culter earum partes separantur.

37. Si autem partes Substantiarum
quoad situm possunt mutari, *molles* ap-
pellantur, si id absque labore fiat, & his
opponuntur *dura*.

38. Cum neutris horum vocabulorum
differentiis confundendæ sunt hæ: Cum
Substantiæ dicuntur *Rara* & *Densa*. *Ra-
rum* enim vocatur, cujus partes non ex-
acte cohærent. *Densum*, cujus partes
accuratè copulatæ sunt. Licet hi Ter-
mini utplurimum de Substantiis consi-
stentibus prædicentur.

39. Sicut & *Gravitas* & *Levitas*, quæ in
Substantiis consistentibus cum Raritate
& Densitate quasi unitæ sunt. Nam quò
rarior est substantia, eo *levior* quoque es-
se solet, & quò *densior* ea est, eo quoque
est *gravior*.

40. *Graves* autem sunt, quæ alias Sub-
stantias in contactu graviter premunt,
& de loco suo abigere quasi moliuntur:
id quæ non faciunt, *Leves* dicuntur.

41. Fluidæ Substantiæ consistentes
cir-

circumdant, imo seipsas mutuo cingunt undique. Et immediata illa circumfusio circumdatorum *Locus* vocatur. Sed cum Substantia aliqua Consistens Substantias fluidas, vel alias consistentes in se comprehendit, illa *Continens*, hæ *Contenta* nuncupantur.

42. Si conferuntur Substantiarum Existentiæ, *Tempus* id dicitur, At si componuntur vel dividuntur Individua, *Numerus* nomen habet.

43. Substantiæ magnam partem, vel *Vivæ* sunt, vel *mortuæ*. *Vivæ*, si interna quadam agitatione moventur : *Mortuæ*, si motus ille internus operari cessat.

44. Is motus fit vel sine mutatione Loci, sola Augmentatione, & quidem vel sub terra tantum, ut in *Lapidibus*, *Metallis* & *Mineralibus*; vel etiam super terra, in *Plantis* & *Arboribus*.

45. Vel cum Loci mutatione, aut absque Intellectu, ut in *Brutis*, aut cum Intellectu, ut in *Hominibus*.

46. Hæc, de quibus diximus hætenus, & quæ à DEO sunt, *Entia naturalia* dicuntur. Ipse autem DEUS est *Ens supernaturale*. Quæ ab Intellectu humano

proficiscuntur, si Legibus congruunt vel nō congruunt, *Entia moralia*; si naturam imitantur, *Entia artificialia* vocantur.

47. Sed nec *Entium rationis* est obliviscendum, quæ esse nullum habent, nisi in intellectu. Hæc nil aliud sunt, quam impressa schemata seu Ideæ Entium realium, eorumque vel Compositio vel Divisio ope Intellectus facta.

48. Cum Intellectus Ideas similes conjungit, & dissimiles fecernit, ac unumquodque in locum suum quasi redigit, *Ens rationis Logicum vel Metaphysicum* dicitur.

49. Cum autem ex impressis schematibus mixturam facit, vel Ideam aliquam in certas partes distribuit, sicque Intellectus versatur circa Ideas figurarum vel motuum, *Ens rationis fictum* gignitur. Sin circa Ideas numeri, temporis & mensuræ occupatur, *Ens rationis Mathematicum* appellatur.

50. Denique Intellectus circa schemata humanarum actionum specialiter occupatus easque in certum ordinem redigens, considerat vel quomodo res gesta sit, & hoc vocatur *Ens rationis Histori-*

storicum, vel quomodo res geri potuisset, unde resultat *Ens rationis Poëticum*, vel quomodo geri debuisset, id quod *Ens rationis morale* nuncupatur.

51. De Rebus, potissimum de Creaturis, quatuor Causæ prædicari solent, *Materia, Forma, Efficiens & Finis*.

52. *Materiam* vocamus partes minutas Corporeitatis cujusdam Substantiæ, ex quibus ea est composita.

53. *Forma* vero est unitio & quasi gluten, minutas istas partes retinens, ut totum constituent.

54. *Efficiens* dicitur, cujus Motu aliquid agitur aut efficitur in alio, & communiter est *causa efficiens Physica*.

55. Quam operationem si Homo sciens volensque peragit, five id fiat mediate, five immediate, vel cum ipsi ea imputatur, *Causam Moralem* hunc appello.

56. Denique *Subjecti & Adjuncti* terminos de rebus crebro prædicare solemus, quamvis hi diversimode accipiantur.

57. Strictè Substantia dicitur *Subjectum*, Accidentia vero *Adjuncta*. Et ita Subjectum nuncupatur id, cui res aliæ quasi adhærent. Adjunctum autem, quod al-

teri rei ita inhæret, ut sine ipsa nihil sit.

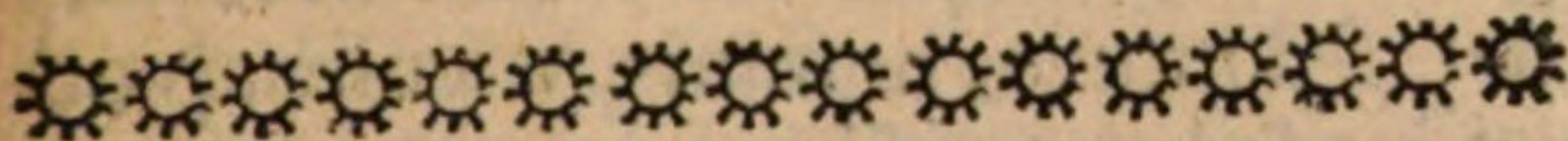
58. *Reliqui artis Logica termini* ex aliis libellis Logicis vel Metaphysicis peti possunt. Quorum brevissimos & magis perspicuos huic, qui ad vitam civilem animum applicavit, elegisse proderit. Ego B. Patris mei Logica & Metaphysica usus profectus non contemnendos feci.

59. Nec ad Logicam tamen trahendi sunt termini quos non capit Intellectus, & de quibus, solâ Divina revelatione adjuti, conceptum aliquem obscurum formamus. Hinc de *Spiritu, Angelis, Æternitate, Infinito* &c. nihil dixi. Nam hos conceptus omnes Eruditos è Scriptura petere oportet.

60. *Infiniti* ea ratio est, ut credam quidem inter Substantias solum DEUM dici posse infinitum, ac intellectum meum transcendere, qui suos habet fines.

61. Sed *Quantitas Infinita*, seu Infinitum quod vocant mathematicum, id vero nusquam est, neq; in Entibus realibus, neq; in Entibus rationis, sed nudus est terminus nil significans, & non alium usum habens, nisi quod Rationis nostræ

stræ ignorantiam, & defectum virium
nostrarum hujus vocabuli ope affabre
excusemus.

CAPUT V.

De

VERITATE EJUSQVE
DIVERSIS SPECIE-
BUS.

Argumentum Capitis.

Veracitas n. 1. 2. An aliquid verum sit, n. 3. 4. 5. Exempla
veritatum Indubitarum n. 6. 7. 8. 9. Cur omissum sit
Exemplum istud: Hominem cogitare. n. 10. 11. & cur duo-
rum generum exempla sunt proposita. n. 12. Veritatis De-
finitio. n. 13. Quæ ratio sit Harmoniæ Intellectus cum
rebus externis. n. 14. 15. 16. Falsitas. n. 17. Error & sig-
namentum. n. 18. Erroris culpa magis est penes Intellectum.
n. 19. Verum est duplex. n. 20. Indubitate verum. n. 21. &
Verosimile. n. 22. Causa hujus Differentia residet penes
intellectum n. 23. Res quæ non egeat demonstratione n. 24.
Res demonstrabiles. n. 25. Et Probabiles. n. 26. Collatio
rerum Indubiarum cum verisimilibus. n. 27. 28. 29. 30. Si-
milis falsi consideratio n. 31. 32. 33. 34. 35. Incognita, quom-
modo à veris & falsis differant. n. 36. 37. 38. 39. 40. 41.
Verum & Falsum non ex nudis cogitationibus. n. 45. 46.
Nec quicquam habet commercium cum Non-Entibus. n. 47.
Neque de terminis simplicibus. n. 48. neque de quæstionibus
predicari potest. n. 49.

I.

Per Veritatem hic non intelligitur *Veracitas*, quæ est Virtus Moralis, sed internus hominis Assensus, quod res ita se habeat, sicut cogitat.

2. Sed hic de Veritate *conceptus* adhuc *latior* est iusto. Nam assensus hic internus sæpe etiam reperitur apud eos, qui opinionem falsam, vel verosimilem fovent. Propius igitur est cognoscenda Veritas, quod fiet, si regulas generales, quæ ad indagandam eam conducunt, considerabimus.

3. At fortasse Veritas ista *non est in rerum Natura*, sed est vana opinio eorum, qui Eruditi vocari gestiunt. Vel coram hominibus adeo est abstrusa, ut inveniri nequeat. Et quot mille annos de ea disceptarunt eruditi, quis autem eam invenerit, lis adhuc est sub iudice.

4. Sed culpa non est penes Veritatem, sed quærenda est in *pertinacia*, aut præcipitantia Philosophorum.

5. Ipsæ cogitationes tuæ te convincent, *rem Veram esse*, ac si hoc coram me audes negare, vana omnis nostra intentio est. Nam Propositio hæc, Verum esse

esse aliquid, non nisi per communem omnium hominum ratione præditorum assensum, ac per uniuscujusq; conscientiam, obtineri potest.

6. Magis perspicuè autem cognosceamus essentiam Veritatis, si prius circa aliquot *exempla* Veritatum indubiarum convenerimus.

7. E. gr. *Hac turris est quadrata, hic baculus est rectus, jam ambo vigilamus. Habemus manus & pedes. Nix est alba, non nigra. Ostrea, quas heri comedimus, non fuerunt petasones. Si manum igni admoves, dolorem sentit. Cum tristis es, non es hilaris &c.*

8. Adhuc aliud genus exemplorum tibi proponam: *Impossibile est idem simul esse, & non esse. Quatuor & tria sunt septem. Totum dimidiâ parte majus est. Tres anguli cujuscunq; Trianguli duobus rectis sunt æquales. Si asinus esset homo, esset rationalis, Imò si rationalis esset, non amplius esset Asinus &c.*

9. Quod si horum exemplorum aliud alio certius tibi videtur, ex utroq; genere unum saltem elige. Sed si impudenter omnia exempla neges, vel si tam impudens es, ut horum unicum falsum es-

se tibi imagineris, serioq; de ejus veritate dubites, res desperata est, proderitque, ut nos invicem missos faciamus.

10. Exemplis his annumerare potuisssem & hoc: *Nos ambos cogitare.* Sed studio istud omisi. Non majori enim impudentiâ hoc negares, quam superius recitata.

11. Et quot Prudentes aliis persuadere conantur, se interdum nihil cogitare. Imo manifestum est, hominem non semper cogitare.

12. Postulavi autem, ut *ex utroq; genere* Exemplum tibi eligeres, ne, alterutram tantum classem respiciendo, Essentiam Veritatis angustè nimis constringeres, cum latius sese porrigat, ut ex sequenti capite inclarescet.

13. Veritas enim nil aliud est, nisi *humanarum cogitationum, & rerum extra cogitationes positarum Harmonia.*

14. Hic non est interrogandum: *Intellectus* ne cum *Rebus*, an *Res* cum *Intellectu* convenire debeant; ita enim comparata est hæc harmonia, ut neutrum alterius sit norma, sed utrorumq; harmonia simul præsupponatur, nisi quod
res

res externa quoddam quasi ejus *initium* faciunt.

15. *Rerum* enim hæc est ratio, ut ab Intellectu possint comprehendi, & *Intellectus* ita est comparatus, ut *res externas* comprehendere possit.

16. *Res externa* Intellectûs humani sensibilitatem afficiunt. Hic autem affectiones illas considerat, dividit, componit, separat, comparat.

17. Si inter *Res externas* & *Cogitationes* est *disharmonia*, inde procreatur *Falsum*, sive id, quod non est *Verum*.

18. Hoc quando pro *Veritate* serio vendicatur, *error* appellatur; sed si pro operatione solûm Intellectus id proponitur, *figmentum* vocatur.

19. Etsi autem in *Falso* nec *res externas* cogitationibus, nec cogitationes rebus externis, congruant, tamen *culpa erroris* magis est penes *Intellectum*, quam penes *res externas*. Licet rerum externarum longa distantia temeritati Intellectus sæpenumero erroris occasionem præbeat.

20. *Verum* vel est *certû verum*, vel *Verosimile*,

21. *Certò verum* est, de cuius harmonia quolibet adultus cum quo conversamur, nobiscum internè persuasus est, quamprimum cogitationes nostras clavis verbis ipsi aperuimus.

22. *Verosimile* est, si assensus iste internus, est dubius, & cum quadam formidine oppositi conjunctus.

23. Hæ Species Veri diversæ non tam à *rebus externis*, quam à varietate *Intellectus* dependent. Nam res externæ in Essentia sua semper eadem sunt; Intellectus autem, ipsorum hominum culpa, non æque capax est ad apprehendendas rerum Veritates.

24. Ita res quædam *ne minima quidem egent demonstratione, neque demonstrari etiam possunt*, quia nil ipsis invenitur verius, sed ab omnibus hominibus, vel simplicissimis, statim intelliguntur. E. gr. *Nos ambos jam vigilare, Bis tria esse sex.*

25. Nonnullæ vero per aliud quiddam clarius *demonstrari possunt*: Ut: *Tres angulos Trianguli æquari duobus rectis*: ac, si inde veritas oritur infallibilis, probatio illa *demonstratio* appellatur.

26. Sed si non clara satis est demonstra-
tio

tio, nec inde sequitur interna certitudo, tum nuda est *probabilitas*. E.g. *Veritatem in duorum testium testimonio consistere.*

27. Unde sequitur (1.) E *verisimilibus* interdum *infallibiliter vera* posse fieri, interdum non posse.

28. (2.) Aliquid esse posse *infallibiliter verum*, quod habetur pro *verosimili*, vel etiam pro *falso*, e.g. Terram esse rotundam.

29. (3) Quoddam *falsum*, vel *verodis simile*, ex simili defectu, haberi pro *indubie vero*. e. g. *Quod non dentur antipodes.*

30. (4.) Multas *veritates indubie veras* a quibusdam agnosci pro talibus, à quibusdam vero, ob ignorantiam demonstrationis, saltem haberi pro *verisimilibus*. e.g. *Hominem humana societate privatum esse infelicem.*

31. Quemadmodum Verum divisimus hactenus, ita & *falsum*, vel est *indubitate falsum* vel cum quadam *verisimilitudine* conjunctum.

32. *Sine controversia falsum* est, de cuius à rebus dissonantia quilibet homo clavis verbis certior reddi potest.

33. *Verodis simile* est, cum inter assensum
fum

fum cognoscimus, rem tandem quoque veram esse posse.

34. Similiter ratione Intellectus humani *qvædam* ita sunt falsa, ut id *nulla demonstratione* indigeat. Ut *Quod caream manibus & pedibus, Quod Trigonus sit quadratus.* Nonnulla falsa esse perspicue demonstrari possunt; videlicet, *Duos angulos Trigoni duobus rectis esse æquales, Quod bruta cogitent, Aliqua probabilibus tantummodo conjecturis.* e. g. *Solem circa terram moveri.*

35. Hic locus etiam est *quatuor conclusionibus n. 27. & seqq.* adductus, mutatis solum mutandis.

36. Cæterum rerum omnium, quarum esse potest harmonia, vel dissonantia, oportet certa esse erga se invicem *proportio*, requiriturque ut sint *ejusdem quasi capacitatis*, præsupponuntque *Collationem* quandam, ut de harmoniâ, vel disharmonia possit fieri judicium. Nam si in aliquo tertio *quodammodo* non conveniunt, & inæqualis sunt capacitatis, nec possunt inter se ulla ratione conferri, nulla eorum nec consonantia nec dissonantia est.

37. Sic inter *Colores & Sonos*, inter utrosvis & *Odores* nulla nec harmonia, nec disharmonia propriè dicta est. Similiter inter *duos Colores ejusdem generis*, inter *duas panduras &c.* quorum alterum mihi est incognitum, vel absens, propriè nec consonantia nec differentia ulla intercedit.

38. Sunt & alia quædam, quæ nec vera possunt dici, nec falsa, cum quod à capacitate intellectus nostri per naturam suam longissime sunt remota, vel quia ob nimiam parvitatem non possunt in intellectum sensibilem aliquam impressionem facere, ut *particula minutissima materia*, vel quia propter nimiam magnitudinem intellectui nostro exiguo non possunt tota imprimi, ut *supernaturalia, spiritualia & Divina*.

39. Tum quod propter absentiam non possunt cum intellectu conferri, ut *supernaturalia, & multa naturalia* longius à nobis remota.

40. Hæc quoad hanc considerationē, dicuntur *Ignorata*, vel *incognita*, & respectu intellectus nostri nec vera sunt nec falsa, cum falsa non minus quam vera cognitionem aliquam requirant.

41. Pos-

41. Possunt autem, pro re nata, fieri *vera, verosimilia & falsa*, quando fiunt cognita, i. e. cum desinunt esse absentia, vel cum per revelationem de iis certiores reddimur, sed tunc non amplius sunt ignota.

42. Ex dictis haftenus sequitur: (1.) *Nuda vocabula*, quatenus considerantur ut vocabula, nec ad res, quas significant, vel ad alia quædam externa referuntur, nec *falsa* nec *vera*, sed applicata, *ad utrumque* apta esse. Valent enim verba ex arbitrio hominum, non ex natura.

43. Sic verbum (*Homo*) sine respectu ad certum aliquem hominem, vel ad sonum aut figuram, quam facit pronuntiatum vel scriptum, &c. acceptum, nec verum est, nec falsum.

44. Imo si dico: *Nix est nigra*, hæc propositio vera esse potest, si ita mentem meam explicavero, quod per vocabulum Nivis intelligam id, quod alii Atramentum vocant.

45. (2.) Sequitur inde, *cogitationes* hominis per se spectatas, sine relatione ad aliud quid, nec *veras*, nec *falsas* esse, sed respectu aliarum rerum *aptas utrumque fieri*.

46. Ita

46. Ita si animo formo *numerus Senarium*, vel *Chimeram*, id nec verum nec falsum est: Sed utrumque fit, si cogito, *sex esse bis tria*, vel *sex esse ter duo*; *Chimeram esse Ens rationis*, vel *Chimeram esse aliquid extra Intellectum meum*.

47. (3.) Si cogitationes meas ad *Non-ens* aliquod dirigo, de eoque aliquid vel affirmo, vel nego, me hac ratione potius *nihil cogitare*, quam *verum* vel *falsum* quiddam cogitare. *Non-ens* enim, ut supra est definitum, e. g. *Homo irrationalis*, *incendium frigidum*, nec in Intellectu nostro est, nec extra intellectum, sed mera vox nil significans, nec ad harmoniam, nec ad dissonantiam apta, quæq; *nec vera nec falsa fieri potest*.

48. (4) Quoniam omnis harmonia Relationem aliquam importat, hæc autem duo semper requirit, in conceptu *termini simplicis* accurate loquendo nec veritatem esse, nec falsitatem, sed ad utramvis ad minimum requiri *propositionem integram*.

49. (5) De *Cogitationibus* vel *qvæstionibus* animi *dubis* veritatem, vel falsitatem dici non posse, sed tantum de *indubiis*

biis, aliquid vel affirmantibus, vel negantibus. Istæ enim pro objecto semper habent Rem incognitam.

CAPUT VI.

De

PRIMIS ET INDEMONSTRABILIBUS VERITATIBUS, ITEM DE PRIMIS VERITATIS CRITERIIS ET PRINCIPIIS.

Argumentum Capitis.

Ratio Ordinis n. 1. 2. Veritas prima debet esse indemonstrabilis n. 3. 4. Generalis conceptus de primo principio. n. 5. Id oportet esse propositionem universalem. n. 6. 7. 8. Discrimen inter primas veritates & prima principia. n. 9. Unicum solum est principium primum. n. 10. usque 16. Complexus omnium veritatum. n. 17. Desumptum à definitione veritatis. n. 18. 19. hoc modo: Quicquid congruit cum intellectu humano, verum est. &c. n. 20. i. e. quicquid cum sensibus & ideis concordat. n. 21. 22. Differentia inter sensus & ideas. n. 23. 24. 25. Quodcumque homo per sensus cognoscit, verum est. n. 26. An fallere possint sensus. n. 27. Veritatem indagaturus sanus sit corpore. n. 28. & mente. n. 29. Oportet etiam eum vigilare. n. 30. quæ requisita in genere etiam observanda sunt circa ideas. n. 31. Somnus omnium veritatum cognitionem impedit. n. 32. Amentia interdum quarundam tantum. n. 33. Corporis infirmitas semper nonnullarum. n. 34. usus hujus observationis. n. 35. 36. 37. 38. Cujusmodi sint
disco-

—1 disceptationes cæcorum de coloribus. n. 39. Omnis homo sanus & vigilans habet certam cognitionem. n. 40. 41. 42. 43. Sensus internus nunquam fallit. n. 44. In externis nec schemata fallunt. n. 45. 46. hæc quod interdum tribuantur ipsis rebus, culpa est penes cogitationes actuales. n. 47. 48. 49. In sensuum cognitione oportet Objecta esse in debita distantia. n. 51. usque 55. Medium debet esse *Διαμέσος* nec justo spissius, justoque motu schemata ad nos deferre. n. 56. De Substantiis non est judicandum uno tantum sensu n. 57. Nec semper tamen omnibus quinque sensibus. n. 58. Usus sensuum diversus pro diversitate substantiarum. n. 59. Mutabilitas sensoriorum. n. 60. 61. 62. Visus & Auditus n. 63. 64. 65. Olfactus, Gustus, Tactus. n. 66. 67. 68. Usus hujus observationis in Veritatis Inventionem. n. 69. 70. De connexionem Idearum cum sensibus n. 71. Notabile discrimen inter Sensus & Ideas. n. 72. 73. 74. 75. Absque Ideis homo non esset homo. n. 76. 77. Sine sensibus non haberet Ideas n. 78. 79. Idea sive Abstractiones n. 80. Non possunt commodè dividi. n. 81. 82. Idea quantitatum sunt omnium evidentissima n. 83. 84. Et inter has idea numeri. n. 85. Prima idea de individuo est, esse unum. n. 86. Obscuritas Logicæ aliarumque Disciplinarum ex arithmeticis commodè illustrari poterit. n. 87. 88. 89. Ex numeris, vel Algebra omnes Disciplinæ, Physica præsertim & Philosophia Practica derivari nequeunt. De dicto: Essentia rerum sunt sicut numeri, quid statuendum? n. 98. 99. Quicquid cum ideis congruit, verum est. n. 100. Idea & Definitiones idem sunt. n. 101. Hæc propositio non eget demonstratione. n. 102. Falsæ ideæ descendunt à mala Voluntate & præjudiciis. n. 103. 104. In multis Ideis homines consentiunt. n. 105. Causa, cur sint tantæ inter Philosophos de Definitionibus controversiæ. n. 106. Ideæ non sunt certis hominibus propriæ. n. 107. 108. 109. Primum principium non potest distribui in species. n. 110. Principia secundo prima. n. 111. 112. 113. Principium primum practicum est secundo primum. n. 114.

I.

CUm ex præcedenti capite manifestum sit, esse Veritates, & diversorum quidem generum, inter quas *Indubiæ Veritates* primum locum merito obtinent, & primario considerationis Logicæ sunt (siquidem sunt instar Lydii lapidis, ad quem exigii oportet omnes in universum veritates) accuratius eadem sunt considerandæ.

2. Ac quia Veritates indubiæ partim *non egent demonstratione*, partim ex aliis veritatibus deducuntur, videtur quidem supervacaneum de illis admodum nos esse sollicitos, easque tanquam rem magni momenti in Logica nostra prolixè tractare, cum nemo de his dubitet. Sed quoniam in perscrutandis Veritatibus demonstrabilibus ante omnia de *fundamento* cogitandum est, ex quo reliquæ Veritates derivantur, ad minimum proderit inquirere, num istud ex indemonstrabilibus fortasse petendum sit.

3. Quodcunque ex alio quodam demonstratur, ejus cum illo oportet aliquam esse *Unionem*, & rursus, si hoc ex
alio

alio quodam probandum est, eadem Unitio est præsupponenda.

4. Itaque ex his sequitur, *Veritatem unam cum altera esse conjunctam*, & dum Veritas quædam ex alia demonstratur, illam fundamentum seu fontem dici nondum posse, sed *Veritatem eam, quæ fundamenti instar sit, indemonstrabilem omnino esse debere.*

5. Fundamentalis hæc Veritas Primum Principium à Philosophis nominatur, & jam quidem ita definiri poterit: *Quod sit Veritas indemonstrabilis, ex qua aliæ veritates deducantur.* Cum autem de primo hoc principio magnæ inter ipsos ortæ sint contentiones, in eo inquirendo cautius erit progrediendum.

6. In præcedenti Capite multa veritatum hujusmodi indemonstrabilium exempla recensui, e. g. *Hoc animal esse canem, hanc turrim quadratam, bis tria esse sex.*

7. Sed hæc nondum pro primis haberi possunt, eo quod omnes sunt *propositiones singulares vel particulares*, ex quibus nulla veritas deduci potest.

8. Quare ad prima principia requiritur,

tur, ut sint *propositiones universales*, ut ex iisdem aliæ veritates derivari queant.

9. Atque ita constitui potest differentia inter *primas Veritates* & *prima principia*. Omnia principia prima sunt veritates primæ, sed non omnes primæ veritates prima sunt principia. Deinde illæ sunt *propositiones particulares*, hæc *universales*, ex illis hæc formantur, illæ prius cadunt in intellectum, & hæc in intellectu quasi excitantur.

10. Denique illæ non possunt esse prima principia, eò quod sint innumeræ, Primum autem principium oportet esse *unicum*.

11. Nam homo non nisi *unum* habet *Intellectum*, isque Intellectus, quæ est penes omnes homines, non diversæ sed unius essentiæ est.

12. Concedimus quidem, vocabulum hoc, Primus, prædicari certa ratione etiam posse de multis; sed in primo veritatis principio *unum* duntaxat significat.

13. Nam si *duo* tantum essent prima principia, ea vel *aliquam* haberent inter se *connexionem*, vel *nullam*.

14. Si

14. Si per *tertium* essent mutuò conjuncta, tertium illud principium reliquis esset prius, & consequenter duo isthæc non possent dici prima.

15. Si *non* essent *copulata*, sequeretur, Intellectum humanum non esse unius generis, sed *duo Lumina diversa* de se spargere, id quod esset absurdum.

16. Imo sequeretur, *Veritatem non esse Veritatem*, quod duo contraria non possent facere harmoniam.

17. Jam quæritur, quomodo vocetur ista prima propositio. Per nos licet, ut circa eandem strenue digladiantur Philosophi, Nos sine ullo impedimento progrediemur. Jam extra controversiam positum est: Primum principium quendam esse *complexum omnium Veritatum*.

18. Promendum est itaque necessario ex *Definitione Veritatis*, nisi enim illa complecteretur omnes veritates, non esset definitio.

19. In Mathematicis sane Disciplinis è rerum Definitionibus omnia axiomata extrui solent atque deduci.

20. Ista vero ratione Primum hoc principium esset tale: *Quicquid cum ra-*

tione humana congruit, verum est; & quodcunque rationi contrarium est, id falsum est.

21. Dudum hæc (inquis) mihi nota sunt, sed id scire aveo, in quonam consistat, hæc harmonia, atque ita primum hoc principium mihi videtur obscurius, quia adhuc nescio, utrum hoc verum sit id, quod cum *sensibus* concordat, an quod cum *ideis* intellectus congruit.

22. Quæso te, cur ipse tibi has tenebras paras? Dum Philosophia gentili seductus *sensus* & *ideas* sibi invicem opponis, cum utrumque ad Intellectum humanum pertineat, ac *veritatem cum sensibus non minus, quam cum ideis congruere oporteat.*

23. Nam *sensus* sunt cogitationes passivæ, *ideæ* autem cogitationes activæ Intellectus.

24. Illi immediate circa *individua*, hæ circa *Universalia* occupantur.

25. Illi initium sunt omnis humanæ cognitionis, hæ sequuntur illam. Isti se statim exerunt in *pueris*, & per totum vitæ spatium fere sunt *unius generis*, nisi quod accedente senectute paulatim natu-

turaliter deficiunt, sed hæ longo post tempore sese produnt, provectaque ætate & annis accrescentibus *mutantur ac emendantur*, ad minimum fieri decet istam commendationem.

26. Itaque Primum hoc principium duas in se Propositiones complectitur, vel in istas potius resolvitur. Prior harum talis est: *Quicquid Intellectus per sensus cognoscit, verum est; & quicquid sensibus contrariatur, falsum est.*

27. Cum autem sæpe contingat, ut quod per sensus repræsentatur reipsa aliter se habeat, e.g. baculus in aqua videtur obliquus, cum rectus sit, hæc regula clarius est exponenda, ne in opinionem illam prolabamur: *Sensus decipere, vel decipere posse.*

28. Præsupponimus ergò, ut homo, veritatis indagator primum *sani* sit corporis, h. e. ut membra externa, quæ ad sensus adhibentur, sint in statu naturali, qualia sunt aliorum hominum.

29. Secundo, ut sit *intellectus integri*, nec deliret.

30. Tertio, ut *vigilet*, nec dormiat.

31. Tria isthæc requisita pertinent tam

ad veritatē quæ sensibus indagatur, quàm ad veritatem, quæ per cogitationes *actuales* invenitur & exercetur. Nam cæcus, demens, dormiens, non tantum de individuis, sed & de universalibus absentibus male ratiocinatur.

32. Est tamen insignis inter tria isthæc *requisita differentia*. Nam *somnus* mihi naturaliter impedimentum objicit in perscrutatione *omnium veritatum*, quoniam omnis cognitionis principium, videlicet visus, auditus & tactus somno occluduntur. Et quamvis sit somnus *insomniorum expers*, tamen homo tum nec verum nec falsum cogitat; si autem *cum somniis* conjunctus est, quisque evigilans suapte conscientia convincitur, somnia ista vel plane falsa, vel falsis undique permista repræsentasse.

33. In *delirantibus* & mēte captis interiores partes cerebri magis sunt violatæ, & perturbatæ, quam membra externa, & licet plerumque externa membra per impressiones impediuntur penitus, nonnunquam tamen fieri solet, ut interna illa perturbatio, non *nisi unam aliquam propositionem* tangat, salvo manente in deliro usu rationis reliquo. E.c. Si quis labo-

laborat imaginatione: se esse vitreum, fovere ranas in ventre, habere nasum enormiter gibbosum, se esse Regem, Principem &c.

34. Sed externorum *membrorum mala constitutio* semper est talis, ut *ex parte saltem* nobis veritatis cognitionem impediat. e. g. cæcus in colorum cognitione, surdus in discretione sonorum, impeditur, & sic in reliquis. Nam si omnia membra externa & sensualia essent corrupta, imo si quis naturâ cæcus & surdus esset simul, non possemus de eo distinctum habere conceptum, quod homo sit.

35. Unde sequitur, quod *dormienti, dum dormiat, non possit applicari veritas.*

36. Nec *dementi, si prorsus est delirus*, donec impedimentum istud internum medicinâ tollatur.

37. Sed si *unam* tantum propositionem falsam mirâ quadam phantasiâ sibi imprescit, propositio ista per impresionem contrariæ phantasiæ ex sensuum evidentia, *mediante aliqua ratiocinatione*, ei eximi poterit, si v. g. ei aliquis persvadeat, ranas per feces alvi ab ipso esse

egeſtas, vel ſi eum tamdiu fuſtibus cædat, donec ſentiat ſe non eſſe vitreum. &c.

38. Sic qvi *unicum* ſolum habet *laſum ſenſorium*, facile poterit convinci, qvò de objecto ejus ſenſorii vel *nullum plane* habeat *conceptum*, ut cæcus de colore, vel *erroneum*, ut icterolaborans, item rheumate.

39. Ac *natura cæcos* qvidē novi de coloribus, cum laude diſputaſſe, ſed inde nondum ſeqvitur, qvò verum aliquem conceptum habuerint de coloribus; Certus enim ſum, cæcos hos, ſi viſum poſt finitam diſputationem recuperaffent, ne *unicum* qvò vident propoſitum colorem potuiſſe nominare. Sed hoc indicium potius probet, Philoſophiam iſtam, è qua hi cæci diſputarunt, cæcam, & meros ſine mente ſonos fuiſſe.

40. Reſpondeſ: Unde autem certus reddor, *qvò ſanus ſim & vigilem*? Sæpe per ſomnum viſuſ ſum mihi vigilare, ita jam qvoqve poſſum decipi.

41. Enimvero, ſi propriis ſenſibus, ac interiori conſcientiæ fidem denegas, res, desperata eſt. Iſtud enim præſuppoſi-

positum inter veritates indemonstrabiles referendum est.

42. Instantia autem isthæc tua inepta admodum est : Nam hoc solum inde concludere debuisses, *Somniantem recte uti non posse criterio veritatis*, Et vide obsecro, quomodo ipse tibi contradicas.

43. Responde quæso, unde scis, quod fefellerit te somnium, dum persuasit tibi, te vigilare ; nonne protinus *evigilando* edoctus & convictus es hujus erroris?

44. Hoc præsupposito, sciendum porro est : Quod *sensus internus*, quemadmodum supra definitus est, hominem nunquam ne verisimiliter quidem seducat.

45. Cæterum, quoad *sensus externos*, secundum definitionem nostram consideratos, observandum præprimis est, ne *Schemata* cum *rebus* ipsis, de quibus formantur, confundantur.

46. *Schemata*, i. e. motus, five impressiones in cerebro factæ, *nunquam nos fallunt*. Ita e. c. verissimum est, aliquid in aure nostra clangere, turrin quadratam eminus visam, rotundam apparere, baculum aquæ immersum videri obliquum,

qvum , hominem tenellum mediocri
attrectatione dolorem ingentem senti-
re, fructum lapideum , vel cereum re-
præsentare fructum naturalem &c.

47. In *ipsis* autem *rebus* interdum hæc
schemata mente concepta , revera non
reperiuntur , vel non pendent à causa,
qvam nobis imaginavimus , id qvod ex
allatis modo exemplis facile colligi po-
test

48. Non sunt tamen propterea *sensus*
accusandi, sed id *precipitationi actualium*
cogitationum ac iudicii nostri tribuendum
est.

49. Nam erroris hujus convincor per
cogitationes passivas, sive per *sensus*.

50. Ut ergo magis pateat, qvud intel-
ligatur per *cognitionem sensuum* , cuilibet
homini sequentia sunt observanda.

51. Objectum sensibile sit in *debita di-*
stantia.

52. Non possum autem aliter defini-
re debitam distantiam, qvàm, rem sen-
sibus propositam *nec nimis dissitam* esse
debere, *nec admodum propinquam*. Ac non
potest ea in certo aliquo puncto poni,
sed unumqvemqve suo oportet uti judi-
cio,

cio, cum quod sensus non habeant uniusmodi distantiam, tum quod homo vel respectu unici sensus aliam postulet distantiam, quam alter.

53. Equidem in *Tactu & Gustu*, Substantiæ cognoscendæ ad sensorium penitus applicandæ sunt, sed in *Odoratu, Auditu & Visu* eadem in longiori distantia, & inæquali ratione sensuum dictorum possunt observari.

54. Et cum alter altero subtiliori & *acriori visu*, auditu, olfactu &c. præditus sit, & alter altero intervallum objectorum vel propius vel remotius poscit.

55. Præstat tamen etiam in tribus hisce sensibus ad acqvirendam distinctam cognitionem, si objecta quo possunt *minimo intervallo distent*, & ut sensoria perferre possunt.

56. Deinde cum ordinarie in *Visu, Auditu & Olfactu* inter sensorium & objectum sensibile aër quidam interjectus sit, cujus motu schemata ad sensorium deferuntur, qui & eo respectu *medium sentiendi* appellari solet, necesse quoque est, ut is retineat debitam qualitatē i. e. ut sit *juste lucidus, ne nimis sit crassus,*
nec

nec schema *motu averso* à nobis abducatur.

57. Et quoniam Deus unicuique substantiæ *multa accidentia* sensibus comprehensibilia donavit, homini autem *plures* tribuit *sensus*, quam unum, quibus ea apprehenderet, inde necessario sequitur, in dijudicandis ab invicem substantiis *non uno tantum sensu* rem temere tractandam, sed sensibus his omnibus, quibus res antea sunt apprehensæ, utendum esse, cum proclive sit alias in errorem iudicium.

58. Nec certa tamen Regula hic dari potest, quæ certo puncto quasi terminetur, sed hoc uniuscuiusque experientiæ est committendum. Nam quemadmodum sæpius quis fallitur, si uno tantum sensu substantiam aliquam comprehendere velit, ita ad omnes cognoscendas non præcise requiruntur *sensus* isti *omnes*, sed nonnunquam duo sufficiunt, interdum plures postulantur.

59. Imo pro substantiarum differentia alter sensuum altero modo maiorem, modo minorem gignit cognitionem. In lapidibus quidem & metallis plurimum

num est tribuendum *visui & tactui*, in plantis plurimum præstat *odoratus*, in fructibus *sapor*, in animalibus *auditus* & in dignoscendis hominibus *Visus*.

60. Denique & hoc bene observandum est, sensoria in repræsentandis rebus pro sensuum differentia, rem aliquam *non omnibus, nec omni tempore æqualiter repræsentare*.

61. Neque hoc tamen sic intellectum velim, sensorium hominis alteri aliquid *contraria & opposita ratione* imprimere, nam sic certæ quædam regulæ communes de Veritate dari non possent, sed eæ uniuscujusque imaginationi essent committendæ.

62. Sed Sensorium alterum altero *in certis casibus, mutationibus pluribus* est obnoxium, vel unius hominis plus, quam alterius.

63. Ac in *Visu* quidem vix sentitur ista mutatio. Quod enim uni videtur esse rubrum, id rubrum videtur esse omnibus. Et quodcunque semel nobis e. c. visum est rubrum, id nunquam nobis apparebit aliter coloratum, nisi aliqua vel in re ipsa, vel in aëre mutatio intercesserit.

64. Et

64. Et ita res comparata est cum *Sono*. Quod enim mihi sonat Sol, id tibi non est Fa, & nemo sonum tubæ cum sono testudinis confundet.

65. Imo quodcunque *nocet oculo & auri* unius, id etiam nocet oculo & auri alterius.

66. In *Odoratu* vero aliqua dissimilitudo animadvertitur. Quamvis enim nemo facile odorem Rosæ, Lili & Cario-phylli inter se permiscebit, aut in juventute aliam de iis impressionem sibi faciet, quam in senectute, tamen non negandum est, unum genus odoris adversum esse alicui, id quod alter negat, imo gratisimum sibi esse contendit, vel cui-dam odorem in senectute fieri talem, ut ab eodem abhorreat, quem in juventute sine horrore perferre potuit.

67. In *Gustu* adhuc plures observantur varietates. Unde vulgatum ortum est proverbium: *De gustibus non est disputandum.*

68. Sed in *Tactu* plurimæ variationes reperiuntur. Nam quod alteri calidum est, alteri est frigidum, quod alteri læve vel molle, id alteri est asperum vel durum. &c.

69. Hæc

69. Hæc observatio duplicem usum præstat in cognitione veritatis. (1.) *Ne notiones quæ à re desumuntur, si absque rei mutatione, per sensus in nobis variantur, ipsis rebus tribuamus, e. g. calorem, frigus.*

70. (2) *Ne in Conceptibus mutabilibus absolutam faciamus propositionem, sed relativam.* Non enim valet hæc propositio: Hic cibus omnibus semper sapit bene. &c.

71. Sed jam dicendum est etiam de *I-deis*, quæ dimidiam partem alteram Intellectus, imò *præcipuam partem* constituunt. Et tamen inter ipsas & sensus æquum est *vinculum*, ut sine alterutrâ de altera non possim mihi certi quid imaginare.

72. *Sensus* mera repræsentant Individua, nec dubium est, tot in cerebro fieri impressiones, ac intellectum tot reflexiones facere, quot mihi objiciuntur Individua.

73. Jam quilibet homo facultatem habet, unamquamque rem ope cogitationum *dividendi* in mille partes, & has partes erga se invicem, & totum cum

mille totis aliis, & partes hujus cum partibus illius *conferendi*.

74. Non potest autem hæc Divisio & compositio dependere à *Sensibus*, cum hi mera Individua sive ullo ordine, & quidem *unumquodque* totum repræsentent.

75. Oportet itaq; divisionem ac Combinationem istam necessario esse *actum purum cogitandi*, qui non formetur nuda impresione, quod fit in cogitationibus passivis, sed qui partim antea fuerit in potestate hominis, (id quod cum sensibus & cogitationibus passivis commune habet) partim post factam impresionem, non quidem contra voluntatem quasi fiat (quemadmodum accidit in reflexione) sed voluntario hominis assensu.

76. Quoniam autem Divisio hæc & combinatio complementum est intellectus & ~~voluntatis humane~~, sequetur, *hominem non esse hominem*, nisi gauderet hac potentia, sed potestatem duntaxat haberet reflectendi cogitationem ad individua præsentia, imo exiguum usum haberet reflexionis & apprehensionis illius,

lius, nisi & hac potentia præditus esset.

77. (Et sic quidem Bestia non posset dici rationalis, etsi quoad res sensibus impressas reflecteret.)

78. Neque eo secius tamen & *activas cogitationes* non posset exercere, si non impressi ei *per sensus* fuissent *conceptus* individuorum. Nam quæ ratione totum in partes posset distribuere, si non haberet totum? quomodo individua inter se posset conferre, vel in ordinem redigere, nisi jam haberet conceptum aliquem individuorum?

79. Itaque activæ cogitationes semper præsupponunt passivas, & hoc vult dictum commune: *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

80. Igitur quodcunque ad activas hæc cogitationes intellectus refertur, *ideas* vel *abstractiones*, vel quomodocunque velis, appellabis.

81. Cum autem Divisio Totius in partes innumeras, item compositio cum innumeris, i. e. incertis, rebus fieri possit, Doctrina quoque de Ideis in genere non

poterit perspicue admodum explicari, vel *certaine Divisiones* ejus haberi.

82. Quod si Ideas *secundum Entium differentiam*, quam Cap. IV. proposuimus, diviseris, per nos equidem licebit; ita tamen ne legem cuiquam statuisse videamur, quin aliâ divisione utatur.

83. Dubium tamen non est, maxime perspicuas omnium esse *ideas quantitatis*, videlicet numeri, mensuræ, & temporis.

84. Nam hæc etiam *in pueris* sese exerunt, & in primis quidem annis, ita ut capaces sint ad extruenda inde ratiocinia, eliciendasque alias quasdam veritates. Sed *ideæ substantiarum, qualitatum, motuum*, apud eosdem quidem etiam prodire incipiunt, attamen difficilis admodum est earundem combinatio & divisio.

85. Porro inter tria, quæ diximus, idearum genera, nullæ magis sunt evidentes, quam *ideæ numeri*, imo mensuræ quoque & temporis ideæ per easdem resolvuntur, quandoquidem punctum quoque ac momentum clarius concipi non potest, quam per unitatem.

86. Et

86. Et hoc forsā inde est, quod *idea prima de individuo* quolibet hæc esse videatur, quod *sit unum*, quem conceptum postea conceptus totius sequitur. Nam omne totum est unum &c.

87. Hinc non inepte egerunt, qui obscuritates Dialectices ex Arithmetica illustrare conati sunt, & *rationalitatem* hominis verterunt *rationabilitatem*, (*eine Rechenhaftigkeit.*) Semper enim obscuriora per clariora explicanda sunt.

88. Imo non est dubium, exercitatos in Ideis Mathematicis, maxime vero arithmeticiis, non solum in addiscendis proprio Marte disciplinis reliquis magnam habere præ aliis *prærogativam*; sed & difficultates, quæ in aliis disciplinis ipsis obijciuntur, petitis ex Arithmetica similibus facile posse superare.

89. Nam & ipse id, quod supra de connexionione cogitationum passivarum & activarum commemoravi, ex Arithmetica possum illustrare: *Cogitationes sensuales* sunt unitates, quas *ideæ* numerant, addunt, & subtrahunt. Quemadmodum autem unitas non est numerus

sed initium numeri & quasi fundamentum, & ita utroque Arithmetica carere non potest: ita Ratio quoque non potest carere cogitationibus passivis & activis.

90. Non est tamen propterea existimandum, *Disciplinas omnes è doctrina de numeris, tanquam conclusiones ex primo principio, deduci vel debere, vel posse.*

91. Vel *Algebram omnium Scientiarum quoddam quasi fundamentum esse*, ita ut qui bene calleat Algebram, fundamenta quoque habeat doctrinae Physicae vel Moralis, ac quaestiones dubias in iisdem occurrentes ejus ope enodare queat.

92. Ita enim argumenta illustrantia cum probantibus male confunderentur, ac peccaretur enormiter contra Regulam: Similia non probant, sed illustrant.

93. *Plures uno sensus* Deus homini concessit, quibus res externas conciperet. *Varie ergo sunt ideae*, quas homo formare super conceptas res varias potest.

95. Quemadmodum ergo inter membra externa *oculus* praecipuum quidem locum obtinet, ejusque adminiculo objectum clarissime, imo ipsa substantia, qvoad

quoad ea sensibus potest comprehendi, vel ejus corporeitas, tanquam attributum ejus cognoscitur, cum sensus reliqui, ut auditus, olfactus, gustus &c. circa motus tantummodo substantiarum, & accidentia strictè dicta occupentur, & tamen ejus ope nec sonus, nec odor, nec gustus, nec qualitates tactiles animo possunt repræsentari.

95. Ita & res comparata est cum *ideis numerorum*, posse nimirum per easdem id, quod pertinet ad *corporeitatem* productæ substantiæ, commode ac justè demonstrari, veruntamen *ideas motuum* vel *productionem substantia* demonstrari inde non posse.

96. Connexio propositionis hujus hinc eo clarius potest intelligi, quod *oculus*, sive reflexio cogitationum super res præteritas apud hominem sit, instar postulatum, sine quibus vel obscurum, vel nullum omnino de *numeris* atq; *mensuris* sibi formare posset conceptum.

97. Hoc solum scire vellem, cujusmodi ideam natura *cæcus* sibi formet de trigono, deq; *linea* vel *puncto*, & num idea

hæc conveniat cum altera illa, quam formasset recuperato visu.

98. Quare vulgatum axioma, *Essentie rerum sunt sicut numeri*, quatenus dicitur per *similitudinem*, accipiendū quidem est; sed quatenus *pro fundamento demonstrationis omnium rerum venditur*, sicut Plato, Pythagoras, & veteres Ægyptii id videntur accepisse, contra rationem est, vel præter rationem.

99. Unde & hi Philosophi totam Philosophiam suam per numeros, tanquam ingens mysterium tractaverunt, & magnam partem ad sacra applicaverunt.

100. Altera itaq; propositio principalis, quæ in primo principio continetur, talis est: *Quicquid congruit cum ideis, quas intellectus humanus de rebus ope sensuum impressis format, verum est; & quodcumq; iisdem repugnat, falsum est.*

101. Propositionem autem hanc nemo negabit, modò consideret, *ideas*, quemadmodum à nobis hætenus definitæ sunt, nil aliud esse, nec esse posse, nisi *Definitiones rerum*.

102. Et, si hanc quoq; propositionem negaret, vel ejus demonstrationem posce-

sceret, non ageremus cum eo, quoniam hæc propositio non minus, quam prior illa, *non eget ulla demonstratione.*

103. Maxima difficultas in eo consistere videtur, quod homines interdum, imo sæpius, tam *absurdas falsasq; ideas* de re formant, adeoque ideæ homines decipere videantur, unde consequatur, ex iis primum aliquod principium veritatis depromi non posse.

104. Sed brevis in promptu est responsio: Non pugnare cum propositione nostra, quod *homines* plerumque falsas rerum definitiones atque ideas sibi fingant. Non est enim istud tribuendum *intellectui*, seu lumini naturali, sed *malæ eorum voluntati*, quæ ex amore conceptuum in adolescentia præjudiciorum, quæ erroris omnis origo sunt, intellectum studio obfuscant, ac falsas ideas pro genuinis habent, imo data opera easdem cumulant, de quo deinceps pluribus agemus.

105. Jam satis erit, adultum hominem (in quorum gratiam conscripta est nostra Logica) considerare, *innumeras nihilominus esse ideas seu abstractiones*, in

quibus humano generi conveniat, e. g. idea Trianguli, coloris, canis, motus, caloris, soni &c. Nam si has non possideret homo, Trigonum à quadrato, colorem rubeum à cœruleo, canem à felle, lectionum equinarum alteram ab altera, sensum ignis à sensu glaciei, sonum tubæ à sono testudinis, nunquam accurate posset discernere.

106. Non curabit autem, quod *inter Philosophos magna* semper fuerit, & adhuc sit, *de definitionibus rerum controversia*, maxime earum, quas exempli loco jam proposui. Nam ex his, quæ mox traditurus sum, perspiciet, id omne inde accidisce, quod Philosophi errorem hunc foverunt, quasi idea & definitio rei non essent unum idemque, ac quasi Definitio ideam, quæ tamen veritas indemonstrabilis est, probare debeat, vel quod ideas in iis excitare per definitiones voluerunt, qui rem, de qua formatur idea, sensibus nunquam comprehendissent.

107. Porro cavebit, ne ex dictis concludat, quasi *idea*, de quibus loquitur nostrum axioma, partim *generi humano communes*, partim *quibusdam hominibus* essent

essent *propria*. Etsi enim hæc divisio, quatenus *de actu secundo* loquitur, tolerari posset, tamen sic intellecta parum prodesset.

108. *De potentia* vero intellecta, omnino falsa foret, cum hac ratione *idea quibusdam hominibus propria* nil aliud essent, quam *sententia erronea*.

109. Id quod inde quoque elucet. *Ideæ propriæ quadruplices* sunt & *inter se dissident*; Veritas autem semper est *uniformis*. Ex quo conficitur, Idearum propriarum alterutram vel utramque falsam esse.

110. Denique cum supra demonstraverimus, *primum Principium* ratiocinandi non esse posse nisi unum, necessario sequitur, idem non posse in *species* distribui.

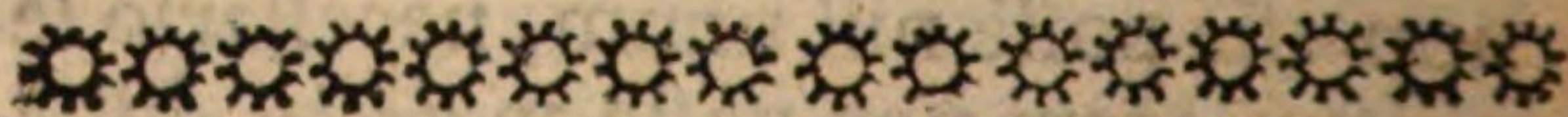
111. Et quanquam vulgo de principiis *primo primis* & *secundo primis* multa dici soleant, non est tamen ista divisio pro reali accipienda.

112. Nam *Principium primo primum* tantum est hujus loci, & in *Dialectica* tractari meretur. Principia vero secundo prima nihil aliud sunt, quam *ideæ gene-*

generalissimæ, ultraquæ in unaquaque disciplina speciali Philosophica ascendere non licet, sed quæ nihilominus tanquam conclusiones primi principii nostri sunt considerandæ.

113. Hinc tot sunt principia secundo prima, quot Disciplinæ speciales in Philosophia.

114. Ex quo manifestum est, *primum Principium practicum*, cum quo toti Philosophiæ Practicæ negotium est, *principium secundo primum* esse oportere, adeoque Principium primo primum in theoreticum & practicum dividi non posse. De quo plura suo loco sunt dicenda.

CAPUT VII.

De

VERITATIBUS RELIQUIS INDUBIIS, QUÆ EX PRIMIS PRINCIPIIS DEMONSTRANTUR, ET DE DEMONSTRATIONE.

Argumentum Capitis.

Primum Principium nude intelligitur. n. 1. Reliquæ Veritates cum eo sunt connexæ. n. 2. Homo respectu sui veritatis de-

monstratione non eget. n. 3. 4. sed respectu aliorum. n. 5. Quicunque tandem sint. n. 6. 7. nimirum si id agit, ut & alii veritatem agnoscant. n. 8. Definitio Probationis. n. 9. Ea non cogat alterum vi externa ad assensum. n. 10. Quid b. l. significet, Connectere? n. 11. Est vocabulum metaphoricum. n. 12. à Catena desumptum. n. 13. sed non ejusmodi, quales vulgo esse solent. n. 14. Quae significationes veteres Philosophi usi fuisse videntur. n. 15. Sed catenam intelligimus habentem annulum quendam Universalem cui duo alii, & horum utriusque iterum duo vel tres alii sint annexi. n. 16. Quod sit in arboribus consanguinitatis. n. 17. Cur in preced. Capite simul cum annulo universali (A) etiam annuli duo priores (B) & (C) explicati sint. n. 18. 19. 20. 21. Probatio est vel Ostinio, vel Demonstratio. n. 22. Ostinio. n. 23. non est ars. n. 24. 25. Huc pertinent res omnes sensiles. n. 26. nec plures uno gradus habet. n. 27. Quae errores hic vitandi. n. 28. 29. 30. De Demonstratione n. 31. 32. Primus gradus non est difficilis. n. 33. & ab indoctis quoque comprehenditur. n. 34. sed reliqui gradus eo sunt difficiliores. n. 35. Ad quos tamen manuductio potius compendiosa requiritur, quam magna eruditio. n. 36. 37. Hoc compendium frustra in Arithmetica, n. 38. 39. vel apud alios homines quaeritur, n. 40. 41. 42. 43. id quod exemplo illustratur. n. 44. Regulae circa demonstrationem observanda n. 45. Primo respectu demonstrantis: Noli demonstrare id, quod non intelligis n. 46. b. e. si non tenes connexionem rei cum primo principio. n. 47. & eum omnibus annulis intermediis. n. 48. Quid hic observandum. n. 49. 50. 51. 52. Examen certitudinis. n. 53. 54. Secundo respectu ejus, cui aliquid demonstratur. n. 55. (1) Si foves opinionem contrariam, n. 56. Verba Definitionis ejus non sunt cavillationibus taxanda n. 57. (2) Si res ipsi plane est incognita. n. 58. 59. In demonstrationibus non sunt tractanda inutilia. n. 60. nec conemur demonstrare ea, quae demonstrari nequeunt. n. 61. Usus simplicissima hujus doctrina. n. 62. 63.

I.

Primum principium de quo præcedente Capite diximus, una cum duabus propositionibus in quas resolutum est, *tantum intelligitur*, non probatur, quoniam probari non potest.

2. Jam vero omnes sub se complectitur veritates, sive, quod idem est, Veritates omnes cum eo sunt connexæ. Et ita dubium non est, quod si *veritates reliquas* comprehendere velim, simul me earum cum primo principio *connexionem* comprehendere oporteat.

3. Igitur *respectu mei*, dummodo me à præjudiciis generalibus purgaverim, & in rebus naturalibus nil, nisi quod cum sensibus ac ideis meis est connexum, pro indubitata vero habeam, non opus est cæteras veritates demonstrari, sed hæc *respectu mei* æque ut illæ *intelliguntur*, non probantur.

4. Nam si connexionem non comprehendo, pro vera rem habere non debeo; si comprehendo, *respectu mei* res non eget probatione.

5. Sed *intuitu aliorum*, quibus *connexio* hæc est ignota, cognitio hujusmodi
veri-

veritatis certis repræsentationibus *excitari* potest.

6. Quamquam enim ea omnia, quæ hominis *unius* intellectus intelligere capax est, *alius* quoque *possit intelligere*, tamen alter hanc cognitionem non statim actu possidet.

7. Etsi etiam alter altero *plures Veritates actu* intelligat, imo etsi *tardius* alicui veritatum incognitarum notitia imprimatur, quam alteri, tamen non existimandum est culpam hanc esse penes capacitatem *intellectus*, sed hoc ab aliis impedimentis proficiscitur.

8. Quando igitur notitia Veritatis antea incognitæ apud alium excitatur, ita ut eam tam bene ac ego intelligat, *Veritas* ista *probata* esse dicitur.

9. Vides autem ex his omnibus, *Probationem* nil aliud esse, quam *commonstrationem* seu *declarationem*, quomodo *veritas aliqua cum primo principio sit conjuncta*.

10. Et sic sponte consequitur, ad hanc declarationem *autoritatem tuam* in partes vocari minime debere, sed intellectum alius *amica ratione* abs te commoveri oportet.

portere, ut is sua ipsius facultate utatur, & impedimenta omnia removeat.

11. Ne autem sub ipsum rei initium *Connexio* ea, cujus in descriptione probationis mentionem fecimus, errandi occasionem tibi præbeat, vocabulum hoc clarius, opus est, intelligas.

12. Dubium non est, id non accipi propriè. Nam quicquid de anima nostra alter alteri præbemus cognoscendum, id profertur *Metaphorice*.

13. Igitur *Catenam* tibi imaginare plures habentem annulos, quorum singuli sibi mutuo cohæreant.

14. Sed cave, ne catenam ejusmodi animo concipias, cujus annulus unus cum altero, & hic rursus cum alio perpetua serie jungatur, sive postremus cum primo iterum copulatus sit, quod factum cernimus in *catenis collo appensis*, sive non connexa lineam rectam faciat, ut *linea Margaritarum*.

15. Videntur enim hac impresione nixi multi ex veteribus Philosophis ansam arripuisse plurium *errorum*, maxime qui hoc axioma: *Essentia rerum sunt sicut numeri*, operosius scrutari cœperunt.

16. Sed

16. Sed finge catenam ejusmodi, cujus sit *annulus* aliquis *principalis*, cui reliqui omnes adhæreant, & ita quidem, ut uni annulo non alius annulus unus, sed pro re nata tres aut quatuor &c. *ad minimum* autem *duo* alii annuli sint annexi, sicuti in arbore consanguinitatis stipes communis una est persona, cui, ut & personis intermediis pro rei diversitate duo, tres vel plures liberi affiguntur.

17. Quemadmodum igitur in consanguinitatis investigatione, nihil ago præterquam quod generationes, per quos gradus inter se connectuntur, commonstrem, ubi semper communis aliquis stipes habendus est; ita & in reliquarum veritatum indicatione, nullius rei indigeo, nisi quod earundem connexionem cum primo principio, quasi cum annulo principali, ostendo.

18. Imo cum non opus sit proluxa computatione, si duo tantum annuli cohæreant; vel si in computatione graduum computem Patrem & filium, sed prima hæc connexio à me tam facile comprehendatur quam ipsæ res connexæ;

19. Ita non opus fuit demonstratione,

L

quo

quo ostenderetur quod in principio (A) five in congruentia cum *ratione*, duo alia principia, harmonia nimirum cum *sensionibus* (B) & *ideis* (C) hæreant, vel immediate cum iisdem sint conjuncta, sed ideo duo hæc principia in præced. capite una eâdemque opera tractavimus. Nam qui *unum* potest numerare, potest etiam numerare *duo*.

20. Igitur jam habes in capite superiori principalem annulum (A) una cum duobus ipsi proximè cohærentibus annulis (B) (C).

21. Jam quicquid porrò annulo principali mediantibus annulis hisce duobus jungitur, id *probatum* esse dicitur.

22. Probatio autem duplex: Vel enim reliquæ veritates incognitæ nudè *ostenduntur*, vel eâdem *demonstrantur*.

23. Ostensio nil aliud est, quam *probatio*, rem immediate cum sensibus, seu cum annulo (B) esse connexam.

24. Et ita Ostensio intuitu ostendentis non est *Ars*, & respectu apprehendentis non *Labor*. Oporteret enim esse truncum, qui *tria* ordinare vel numerare nesciret.

25. Hinc

25. Hinc Oſtenſionis hujus & *pueri* mox ſunt capaces, utpote qvi de nulla re dubitant, qvæ per evidentiam ſenſuum i-
pſiſeſt propoſita, & falſas ſententias per
eandem ſenſuum evidentiam ſtatim re-
futare ſciunt.

26. Igitur ad hoc probandi genus Ve-
ritates omnes pertinent, qvæ *per ſenſio-
nes immediate* poſſunt cognosci, qvæ nil
aliud ſunt, quam meræ ſubſumptiones
ſpectantes ad principium (B) tanquam
ad Majorem propoſitionem.

27. Sic in hoc latere *pauci gradus* expe-
ctandi ſunt, dum (B) ipſi (A) adhæret,
reliqui vero annuli omnes, qvi innu-
meri ſunt, annulo (B) immediate, &
quaſi juxta ſe poſiti, jungendi ſunt.

28. Unicum hoc circa id obſervandum
eſt, ut communem errorem caveas, nec
coneris *res ejusmodi huic annulo annectere,*
qvæ nec ad annulum (B) nec (C) quadrant,
vel veritates ad annulum [B] pertinentes, a-
liis ope annuli [C] monſtrare.

29. Id ut perſpicue intelligas, ex mille
rebus, de qvibus, qvi ſapientiã affectant,
frustra digladiantur, atqve in vanum
laborant, pauca in medium proferam,

e. c. *Olivas* ais *bene sapere*, ac alteri unam porrigis *gustandam*, qui eam expuit, addito juramento, *Olivas male sapere*; in infinitum disceptabitis. Nam hæc propositio: *Oliua bene sapiunt*, neque ad annulum (B) neque ad annulum (C) quadrat. Sed si inquis: *Olivas tibi bene sapere*, te non decipis, certum est enim, hanc propositionem in intellectu tuo cum annulo (B) connexam esse eadem ratione, quæ propositio illa: *Olivas alteri male sapere*, cum annulo (B) in alterius intellectu copulata est. Cujus ratio jam in superiori capite indicata est.

30. Porro: Describere te oportet alteri figuram *Elephantis*, vel *Caji*. Institue collegium super eam rem decennale, & membratim *describe*, imò singulas resolve venulas & partes minutissimas, & fac deinceps experimentum, an non *infans* per horæ quadrantem accurate aspecta *Elephantis* vel *Caji* *juste picta imagine*, ejus *archetypum* citius agniturus sit, quam prior iste collegio decenniali edoctus. Hæc enim propositio ad annulum (B) est referenda, tu vero mediante annulo (C) alteri eam tradere conatus es.

31. Sed

31. Sed Demonstratio est *probatio, rem cum ideis seu definitionibus rerum, i. e. cum annulo [C] esse conjunctam.*

32. Et hæc Demonstratio Pomum Eridos est, de quo ita *dimicant eruditi*, non solum in praxi ejusdem, sed & in theoria ejus in contrarias sententias abeuntes. Nos paucis annotationibus eam illustrare conabimur.

33. Inde autem difficilis reddita videtur doctrina de Demonstratione, quod cum in Ostensione unica tantum junctura sit, ad quam deinceps omnes eò pertinentes conclusiones applicentur, in Demonstratione juncturae sint *innumera*, quæ non omnes immediate ad annulum (C) sint applicatae, sed mediantibus duabus, tribus, decem, aut pluribus juncturis.

34. Jam facile est monstrare alicui conclusionem, *immediate* ad annulum (C) annexam, & æque non indiget eruditione, ac Ostensio; sed quæ *mediantibus* 10. vel 12. juncturis seu gradibus ipsi est conjuncta, aliquâ eget meditatione & doctrinâ.

35. Exempli gratiâ: *Rusticus, hominem*

videns scit esse hominem, & non canem, &c. Idea enim, per quam substantia vel cum aliâ totâ substantia comparatur, vel ab ea distinguitur, immediate annulo (C) applicatur. Nam hoc omnium primum & facillimum est, quod homo de reflexionibus de individuis in sensus incurrentibus ideam speciei, seu pluribus individuis communem format, quam deinceps ad individua omnia antè non visa applicat, & consequenter hæc individua de individuis diversæ speciei dignoscere potest.

36. Sed interroga indoctum, imo interroga hos, qui eruditionem affectant, *quidnam sit istud, quo homo propriè distingvatur à bestia, vel quodnam sit discrimen inter substantiam & accidens, inter albedinem & rubedinem, inter actionem hominis justam & injustam &c.* Et audies responsum vel nullam vel contrariam, quia demonstrationem non intelligunt, vel intelligere nolunt.

37. Dixi, ad ejusmodi Demonstrationem non requiri *eruditionem*: Potest enim indoctus eam æque comprehendere ac titulus tenus eruditus, imo proprio Marte

Marte eam comprehenderet, modo parum esset attentus & parumper adhiberet patientiam. Sed cum rara admodum sint duo isthæc requisita, mediocri saltem opus est *manuductione*, tanquam *compendio* velocius progrediendi, & si erremus, facilius in viam redeundi.

38. Exemplo perspicuo, vel simili potius rem illustrabo: 1. 2. 3. 4. numerare, quatuor hos numeros addere, subtrahere, multiplicare ac dividere, infans trium annorum percipere potest. Jam omnia mysteria Arithmetices ad tam levia ac simplicia fundamenta referuntur, ex iisque deducuntur. Sed cum homines sint impatientes laboris & moræ, nec intellectui suo spatium concedant, ut sponte sua operetur, adjuvat eos *Arithmeticus*, monstratq; eis aliquot *artificia & compendia*, qualia sunt Tabula Pythagorica, Logarithmi, Algebra &c.

39. Hoc volebam, inquis, *Logarithmos & Algebram* scire desidero, quorum adminiculo omnia possim demonstrare. Et cur nemo eruditorum tantum adhibet charitatis Christianæ, ut ejusmodi compendia in usum aliorum literatorum calculo venetur? L 4 40. At

40. At oblitus es jam supra à me demonstratum esse, per *Algebram* propriè dictam veritates alias, præterquam quæ ad *quantitates* spectant, computari non posse.

41. Imo quid profunt tibi tot compendia à tot eruditis in disciplinis potissimum practicis elaborata? Non defunt profecto hujusmodi artificia, imo *plura* extant, quam est opus. Unde scis autem, quænam sint vera & genuina?

42. Jam olfeci quid urgeas? nimirum, certa quædam *compendia generalia desideras*, quibus demonstrationes in disciplinis specialibus metiaris, hinc anxie & operose illa inquiris.

43. Miseret me conditionis tuæ miserimæ, quæ idem pateris quod is, qui equum suum quærebat, in quo sedebat. O te infelicem, qui regulas demonstrandi quæris *extra te*, apud Aristotelem, Cartesium, Gassendum, Malebranchium &c. Sane nisi eas apud temetipsum quæras, nunquam invenies.

44. Obsecro te, quid ageres, si viginti Arithmetici Tabulas Pythagoricas, vel

vel *Logarithmos*, vel *Algebras* scripssissent *diversas ac contrarias*, & quisque suos haberet sectatores, qui omnes te irriderent, si auderes genuinam multiplicandi tabulam proprio Marte quærere? Credo te omnes passiurum ridere, & certo tibi persuasurum, e. g. ter octo esse viginti quatuor, etsi Arithmetici reliqui omnes cæteroqvi sententiis dissidentes, in eo concordarent, & contrate assererent, ter octo producere viginti tria.

45. Age ergo, concede quæso Philosophis ut scribant de demonstratione quicquid velint, & diversissimis modis rem tractent, & ausculta parumper, an non ad analogiam veritatum indubiarum arithmeticarum *Regulas demonstrandi apud te excitare valeam.*

46. *Noli demonstrare, antequam scias quid velis demonstrare*, vel rem ipse accurate intelligas. Quam enim me exploderes, si nescirem species simplices arithmetices, vel, tametsi has perfecte nossem, Algebram tamen non recte comprehendissem, nihilo secius conarer te docere Algebram, quoniam hæc

ex speciebus simplicissimis derivari potest.

47. Non intelligis autem aliquam rē accurate si nescis, quomodo ea in intellectu tuo cum primo principio connexa sit, quanquam per accidens forte contingat, rem veram esse, e. g. Si quis inquam ter 777. esse 233. idque solo audito perceperit.

48. Non potes statuere, rem cum primo principio esse connexam, nisi annulos omnes intermedios cognoscas, & scias præterea, quemadmodum isti sint inter se mutuo connexi, v. g. Nescis ter 777. dare 2331. si ignoras ter septingenta producere 2100. ter septuaginta gignere 210. ter 7. facere 21. & hæc omnia tam firmiter inter se cohærere quam si dicam, bis unum est duo, vel semel duo sunt duo, vel unitas unitati addita producit duo.

49. Quare cum supra dixerimus, ideas & definitiones unum idemque esse, ac consequenter circa unamquamque demonstrationem me scire oporteat, quemadmodum definitio altera sit cum altera connexa, certissime mihi persuadere debeo, de nulla propositione veritatem me intelligere, si nesciam subje-

ctum

Etum cum *prædicato* tam certo connexum esse, quam connexa sunt ter septuaginta cum ducentis & decem.

50. At id scire nequeo, si subjectum & prædicatum non possum *definire*. Rursus definitiones subjecti & prædicati tum nescio, quando non intelligo neque persvasus sum, qualis idea per *quodcunque* *vocabulum*, quo in definitione subjecti & prædicati usus sum, concipiatur.

51. Et, si deprehendo, hanc ideam adhuc cum alia *connexam*, ac in definitione sua annulum (C) nondum attingere, vel ultimam abstractionem, quam ulterius partiri nequeo, mihi repræsentare, tunc novarum idearum sive definitionum ope eadem tamdiu mihi quærendæ sunt, donec perveniam.

52. Quod si hoc simile ex arithmeticiis petitum tibi videtur obscurius, alio utere à computatione graduum desumpto, e. c. Si demonstrare desideras Titium & Sempronium in octavo gradu lineæ collateralis æqualis vel inæqualis mutua propinquitate sese attingere &c.

53. Cum autem sæpe contingat, ut homo in hoc scrutinio seipsum decipiat, quem-

quemadmodum fieri potest, ut peritus in Arithmetica artifex in exemplo aliquo computando fallatur, etsi id bis vel ter repetat, non est aliud tutius remedium, quam ut temetipsum accurate probes, an iusta sit demonstratio tua?

54. Quemadmodum autem *probationum* Arithmeticarum *optima*, quæque vix unquam fallere potest, ista est, cum duo vel tres idem problema calculo venantur, & productum inter se conferunt, ita in demonstratione probatio tutissima est, si quis cum aliis demonstrationis non imperitis, suam demonstrationem conferat, ac si hi eum erroris arguant, quem non potest illico eis eximere, rem de novo cum ipsis aggrediatur, donec summa, vel demonstratio trium horum inter se congruat.

55. Quod si eo rem apud te perduxisti, non opus habes *regulis*, quibus hasce cognitiones tuas in aliis demonstres, sed nil agis, præterquam quod ipsi ostendas ac narres, quemadmodum ideæ sint apud te connexæ. Sed propter vulgatos errores ad paucas, quæ sequuntur, annotationes animum reflecte.

56. Si

56. Si is, cui demonstrare aliquid desideras, *opinionem* de re fovet *contrariam*, jube eum hanc recitare atque ostendere, quomodo *ideas & definitiones* invicem *connectat*, & facile errorem deprehendes, eique monstrare poteris, quod eam falsam (quam ipse non genuit, sed ab alio, tanquam veram, mutuatus est) pro vera habuerit, dum ipse intelliget, hanc cum aliis nequaquam cohærere.

57. Sed si ideas suas tibi illustrat definitionibus, *noti eum verbis alligare*, quibus aliis hanc ideam describere consuevisti, dummodo certus sis, vos in ideis ipsis concordare, e. g. Quid impedit, utrum aliquis computationem suam tibi calculis ostendat, an numerum characteribus, utrum V. an 5. IX. an 9. scribat. In computatione genealogiæ Patrem suum Titium vocet, an Sempronium.

58. Si res ipsi est *incognita*, quam vis demonstrare, ne sis contentus, definitionem subjecti & prædicati ei tradidisse, quodque veram hanc esse credat, sed has definitiones te tamdiu ipsi oportet resolvere, *donec attingas ideam aliquam ipsi cognitam*, eamque ita connectas, ne vel
mini-

minimum illi dubium relinqvatur. E. c. Non sufficit, qvod dico: Titius & Cajus agnati sunt in gradu qvarto lineæ æqvalis, nam eorum Patres fuerunt in gradu tertio, si alter ignorat, an posterior hæc assertio vera sit, nec ne.

59. Sed si semel notam qvandam ideam ipsi tetigeris, non opus habes *inde ab eadem usq; ad primam retrocedere*, quoniam res jam pro demonstrata habetur. v. gr. si dicis: Avum Titii fuisse Mævium, Caji vero avum Sempronium, siq; alter jam sciat Mævium & Sempronium consobrinos fuisse, nil attinet eum usq; ad avum Mævii & Sempronii, tanquam ad communem stipitem, deducere.

60. Cæterum è primo Capite huc applicabis, *ne in demonstrationibus longius progrediare, quam est opus, vel res demonstrandas suscipias, quarum nullus usus est.* E. c. Quid prodest, teruncium in centum mille particulas dividere, vel numerum qvadraginta cubitorum longum pronunciare.

61. Tandem qvo peccatur in hoc frequentius, eo cavebis studiosius; ne quid coneris demonstrare, qvod est *indemonstrabile*.

strabile. Nam hoc tam est ridiculum, quam si velis supputare, si 17. homines essent in conclavi, quanto quisque intervallo à Rosa olfaciat, vel quoto gradu propinquitatis Cajus Canem suum attingat.

62. Ecce, hæc tota est notitia mea de demonstratione. Quæ si fortè levior tibi videtur, quam rei dignitas postulat, eo quod non nisi res vulgares in ea reperias, de quibus nulla est controversia, nec quicquam usitatarum subtilitatum in ea offendas, tamen ad oculum demonstrare potero, hac simplicitate, longe plus me effecturum, quam te subtilitatibus tuis in partes vocatis, imo hac via eruditi omnes inceserunt, quotquot *Ratione & Experientia* nixi sunt, & adhuc nituntur.

63. Ita & impofterum cum in hac generali parte, tum in specialibus nil novi tibi polliceberis, sed quicquid jam sequetur, nil aliud erit, nisi conclusiones ex septem hisce capitibus de-
promptæ.

CAPUT

CAPUT VIII.

De

PRIMIS ET RELIQUIS
IN DUBIIS FALSITA-
TIBUS.

Argumentum Capitis.

Falsum. n. 1. Primum Principium falsitates cognoscendi.
 n. 2. Falsitates reliquæ n. 3. Ostensio & demonstratio earundem. n. 4. Cur tam brevis sit doctrina de falso. n. 5. Annotationes aliquot. n. 6. Veri cognitio gignit cognitionem falsi, sed nihilominus verum à falso distinctum est. n. 7. 8. 9. 10. Aliud est, esse verum vel falsum; Aliud verum vel falsum cognoscere. n. 11. 12. 13. Falsitas nihil est, n. 14. Multi prudentes & docti alios homines nihil putant esse aliquid. n. 15. 16. Aliud est, comprehendere rem falsam esse, aliud est, falsum comprehendere. n. 17. 18. 19. Non entis nulla sunt predicata. n. 20. 21. Qui falsum cognoscit, ideo non cognoscit & verum. n. 22. 23. 24. 25. Necessitas hujus observationis. n. 26. Falsum inde non cognoscitur, quod connexio propositionis cum primo principio non comprehenditur. n. 27. 28. 29. 30. Demonstratio falsitatis præprimis fieri debet erranti. n. 31. Quatuor circa hoc annotationes. n. 32. 33. 34. 35. Earundemque utilitas. n. 36.

I.

Veritati opposita est *Falsitas*, seu *Falsum*, de cujus *Divisione* ac *Descriptione* jam supra capite 5. egimus.

2. Primum principium cognoscendi indu-

dubias falsitates itidem capite sexto, n. 20. 26. & 100. simul monstravimus.

3. Quare colligi etiam facile potest, *reliquis indubiis falsitates* esse has, si certo mihi persuasi, asseritionem aliquam ad prima principia cognoscendarum veritatum non posse applicari, sed his è diametro esse contrariam.

4. Itaq; res intuitu mei non eget ulteriori demonstratione. Sed si aliis falsas, quas fovet, opiniones declarare intendo, id similiter fieri oportet vel per *ostensionem*, vel per *demonstrationem*, videlicet rem per impossibile cum annulis (B) vel (C) posse applicari, idq; secundum manuductionem capitis præced.

5. Jam his præceptis continentur omnes, quas de primis & reliquis indubiis falsitatibus tradere possumus, regulæ fundamentales, *nam quicumque veritatem cognoscit, is cognoscit & falsitatem.*

6. Sed cum hæc ita sese habeant, noli offendi, quod peculiare caput de falsitatibus tradidimus, nam ex præceptis hactenus propositis aliquot necessarias *annotationes* apponemus cum ut in superi-

us allatis magis confirmemur, tum ut vulgatos errores facilius evitemus.

7. Dixi: Qui verum cognoscit, cognoscit & falsum. Sed cave, *verum cum falso confundas*. Exemplo rem illustrabo: Quicumque novit unicam rectam viam ad urbem ducentem, is simul cognoscit, reliquas omnes vias esse erroneas, neque ideo tamen via recta & via erronea unum idemque est.

8. Oggeris: *Verum* tamen est, *Falsum* esse falsum, itaque aliquid est simul *verum & falsum*.

9. At toto cœlo erras, nam exinde hoc tantum sequitur, te *veram* habere *cognitionem* de *falsa* opinione alterius, non autem falsum esse verum, aut verum esse falsum.

10. *Notitia via directæ* certum te reddit, *viam erroneam* esse *aviam*, quantumvis alii hanc pro vera venditant, nec ideo tamen via fallax & via genuina eadem est.

11. Quod ut pateat evidentius, poteris distinguere inter *verum aut falsum esse*, & inter *cognoscere* quod aliquid verum sit, vel falsum. Semper verum est, esse circula-

culacionem sangvinis , & contrarium semper est falsum, etsi istud non ita pridem falsum , hoc autem verum habitum sit.

12. *Verum esse* infert habitudinem rerum externarum & cogitationum hominis cum intellectu, quo omnes homines sunt præditi.

13. Ista habitudo cum à singulis in *adum* deducitur, tunc cognoscitur & verum.

14. Itaque Veritas & falsitas tam sunt distincta, quam Ens reale atque actuale, & non ens. *Veritas enim vere est aliquid, falsitas plane nihil est.*

15. At hoc, inquis, mihi videtur impossibile. Nam si falsitas plane nihil esset, tot Prudentes falsum, ne momentum quidem habere possent pro vero, & sic *nullus* unquam error esset in mundo, nisi in infantibus, & palam stultis. Ecquis enim e. g. hoc sibi posset persuadere, se videre hominem, cum non adsit homo, vel se accepisse centum aureos, cum alter ipsi non nisi manum ære vacuam porrexerit.

16. Ista vero omnia posibilia sunt: Non
M 2 jam

jam in mentem tibi revocabo, posse homines, de quibus magna est autoritatis opinio, persuaderi, adesse aliquem, etsi neminem videant, imo in vita communiverfatissimos homines loco pecuniæ inanem ventum accipere. Multi certe fatui literati reperiuntur, qui certo sibi passi sunt persuaderi, se habere *conceptum aliquem de nihilo* seu non ente, & hunc esse vere in intellectu suo, quem idcirco vocant *ens rationis impossibile*.

17. Nam ipsi duas has phrasas inter se confundunt: *comprehendere aliquid esse falsum, & falsum comprehendere*.

18. Illud nil aliud est, quam comprehendere, Subjectum & Prædicatum, quorum utrumque inter Entia refertur, non congruere, nec componi posse, e.g. Propositionem hanc, *lignum est ferrum*, vel vice versa, intellectus cognoscit esse falsam, sed ideo non habet conceptum aliquem de non Ente, quoniam & lignum, & ferrum est aliquid.

19. Id vero est terminos duos sibi non congruentes tanquam unitos velle comprehendere, quasi Subjectum vel præ-

prædicatum constituere possent, v. c. *fer-
rum ligneum, Homo irrationalis. &c.*

20. Sed hic error non difficulter evi-
tari poterit, modo consideretur id, quod
ubique inculcatur: *Non entis nulla sunt
prædicata.* Cui addi poterit, De omni-
bus, quæ cogitantur, posse aliquid præ-
dicari.

21. Si quis Sophista te exagitare cu-
piat & coacervatis exemplis ostendere,
De non ente aliquid prædicari posse, id
non erit tam subtile ac arduum cogita-
tu, ut verendum sit, ne sensum obtun-
das intenta speculatione, sed mediocri
attentione adhibita deprehendes, id o-
mne esse ejusmodi, cujusmodi est quod
dicitur in Arithmeticis: Semel cifra est
cifra, vel nihil nihilo additum, producit
nihil.

22. Sed pergendum est ulterius. Dum
dixi, Quicumque intelligit verum, is &
falsum intelligit; cavebis porro, ne ita
argumenteris: *Qui falsum cognoscit, co-
gnoscit & verum.* Nam magna duarum
propositionum istarum est differentia.

23. Si unicam viam rectam novi, scio
reliqvas omnes vias esse devias, etsi ha-

rum centum essent. Sed licet inter centum vias nonaginta octo sciam esse devias, nondum tamen scio, utra duarum reliquarum sit recta via, idq; adhuc magis ignoro, si inter centum vias unicam duntaxat scirem esse erroneam.

24. Ita quoque comparatum est cum *Veritate*, quæ tantum est unica, cum *mil-le* sint *falsitates*.

25. Taceo, in scholis alioquin inculcari : Propositiones universales affirmantes non simpliciter esse convertendas.

26. Nec otiosam tamen hanc observationem existimes. *Nihil* enim est *frequentius*, quam literatos in scriptis polemicis hunc enormem errorem contra regulam dictam de conversione fere quotidie committere, quo se magnum quid affecutos arbitrantur, si demonstraverint, *errare adversarium*.

27. Porro supra indicavi, in cognitione indubiarum falsitatum *certissimum* me esse oportere, *eas cum primo principio non concordare*. Non est itaque sic argumentandum, quasi indubias falsitates tum statim cognoscerem, quando *non sum cer-tus*

tus, easdem primo principio congruere. Inter hæc enim magna intercedit differentia.

28. Exempli causa: Certo scio, Leonem non esse posse hominem, Trigonum non esse Quadratum. Sed certo non scio, an in bestiis sit intrinsecum movens, nec ne.

29. Atque ita intelligo falsitatem esse, si quis istud affirmare ausit, sed horum neutrum habere possum pro vero, vel falso, sed pro incognito.

30. Similiter verum quidem est, quod omnis cognitio clara & distincta sit vera, sed falsum est, quod omnis cognitio non clara & non distincta sit falsa.

31. Denique & hoc notavi: Quod demonstratio falsitatis cum primis *huic fieri debeat, qui foveat errorem.* Unde diversæ observationes enascuntur.

32. (1) Quod non opus sit demonstrationibus apud hos, qui jam *agnoscunt veritatem.*

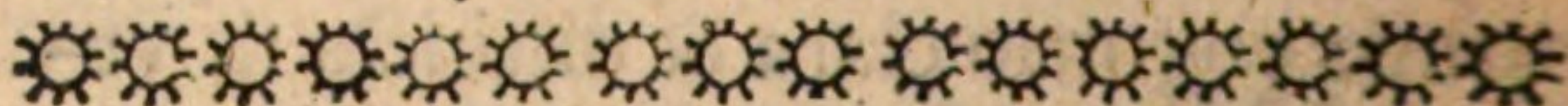
33. (2) Respectu eorum, qui fundamenta veritatis plane non intelligunt, sed secundum præjudicia judicant, falsitatem nullam demonstrari posse, prius-

quam *fundamenta demonstrandi* ipsis inculcaverimus.

34. (3) Neminem posse gloriari, quod alteri errorem demonstraverit, *nisi* hoc alter agnoscat.

35. (4) Si quis evidenter agnoscat, adversarium quo minus errorem agnoscat, *propria voluntate* impediri, ne cum ipso disceptet ulterius.

36. O quantum rixarum inutilium cessaret, si non quotidie contra has annotationes peccaretur.

CAPUT IX.

DE INCOGNITO.

Argumentum Capitis.

Incognitum n. 1. sumitur dupliciter, n. 2. I. Respectu omnium hominum n. 3. res connotat n. 4. quæ intellectus nescit vera ne sint, an falsa n. 5. quia nescit quid sint. n. 6. medium itaque locum tenent n. 7. Huc spectat notitia naturalis de DEO, n. 8. 9. 10. 11. Hæc sunt Divina ac supernaturalia, n. 12. Adhuc magis incogniti intellectui sunt Angeli, utpote de quibus peritus nescit, an sint, n. 13. 14. 15. 16. 17. quibus adeo ne nomen quidem scit imponere, n. 18. nec præternaturale à supernaturali discernere, n. 19. sed utrumque relinquit lumini supernaturali, n. 20. II. Respectu quorundam hominum n. 21. Quod per se vel verum est, vel falsum, n. 22. 23. vel neutrum n. 24. Et ta-

men

men est naturale qvid n. 25. Incognitum supernaturale & naturale medium locum obtinet inter verum & falsum. n. 26. sed illud in puncto consistit, estqve immobile. n. 27. hoc in latitudine, ac mobile est. n. 28. videlicet verosimile & non-verosimile.

I.

Sæpenumero hætenus rerum *incognitarum*, seu *ignotarum* mentionem fecimus, easqve jam capite 5. n. 38. seq. in genere definivimus atqve ostendimus, nunc tandem accuratius eædem sunt considerandæ.

2. Incognitum dicitur *bifariam*, vel respectu *totius intellectus* humani, vel intuitu *quorundam* hominum.

3. In *priori* significatione ejusmodi res complectitur, quas omnes homines ratione præditi, in quantum intellectus eorum tanquam lumen naturale consideratur, ignorant verane sint, an falsa.

4. Dico esse *Res*. Sunt igitur aliquid, nam si omnino nihil essent, certò sciret homo, quod essent manifeste falsa, quia falsum, ut diximus, revera nihil est.

5. Dico tamen, quod *Intellectus* scire nequeat, *utrum ea vera sint, an falsa*. Sed quomodo hoc cum supra dictis consentit?

tit? Si certo scit homo, quod sint *aliquid*, scit etiam, quod sint *vera*.

6. Sed *expedita* est responsio: Scit intellectus quod sint *aliquid*, sed *quid* sint, scire non potest.

7. Itaque inter *verum, falsum & incognitum* talis est differentia, qualis est inter *necessarium, impossibile & possibile*. Hoc est, inter verum & falsum, tanquam duo è diametro opposita, medio loco interjacet incognitum.

8. Ejusmodi res esse *realiter*, seu *dari* *revera*, certo scit intellectus humanus. Scit enim, esse *Deum*, id est, causam primam, à qua omnia, quæcunque sensibus certo comprehendit, originem suam ducunt, & quæ perpetuo conservat, ut suo loco perspicue explicabitur.

9. Sed simul etiam intelligit, conceptum hunc de Deo necessario valde confusum atque obscurum esse oportere, magisque *existentiam* Dei, quam *essentiam* ejus respicere.

10. Imo si tantum ex hoc confuso existentiae conceptu, discrimen inter intellectum suum & hanc causam primam contemplatur, simul intelligit, quod sit
im.

impossibile, *Essentiam Dei ratione comprehendere*, ac id omne, cum intellectum suum urget, ut plures veritates de Essentia Dei inquirat, eo tendere, ut aliqua dicere quidem possit, quæ non sit Deus, sed nunquam ulterius, quid sit Deus.

11. Breviter, videt, omnibus hisce notionibus ne unicam quidem veritatem sese reperisse, sed eas nil aliud esse, nisi Entia, quæ jam hærebant in existentia DEI.

12. Hinc sequitur infallibiliter, quod intellectus humanus res incognitas, quæ ad hanc classem referuntur, non possit alio magis perspicuo nomine insignire, quam si has vocet *supernaturales ac divinas*, quemadmodum omne *falsum est contranaturale*.

13. Cæterum post hoc incogniti genus datur adhuc aliud, quod est earum rerum, quæ inter *divinas & humanas* quasi intermediæ sunt, de quibus ratio humana notitiam nullam habet, an sint, vel quid sint, sed, quicquid de iis cognoscit, omne patefactioni cuiuspiam est tribuendum.

14. Eas

14. Eas Christiani *Angelos*, Gentiles Intelligentias, dæmones, faunos, Satyros &c. appellant.

15. Adeoque hæ ab illis manifeste sunt distinctæ, eò quod intellectus de harum *existentia* aliquam veritatem indubiam teneat, vel habere possit, licet hoc sibi habeat persvasum, *existentiam* earum esse *possibilem*.

16. Equidem vehementer audire gestio argumentum, quo quis ex *nuda ratione* convinci queat, esse *Angelos*, nisi revelatione quadam supernaturali, vel humana autoritate nitatur. Sed horum neutrum gignit veritatem indubiam philosophicam.

17. Et quicquid de iis cognoverunt *Ethnici*, potuerunt habere ex supernaturali quâdam notitia, vel id humana autoritate sibi passi sunt persvaderi.

18. Itaque ne *nomen* quidem his imponere potest ratio, quia nil de iis scit.

19. Et licet eruditi multa de discrimine inter *præternaturalia* & *supernaturalia* dicere audent, tamen ratio humana sibi relicta illam differentiam intelligere nequit.

20. Sed

20. Sed rectius agit, si hæc omnia relinquit lumini supernaturali.

21. Porro quod *alteram* significationem Incognitarum rerum attinet, quæ quorundam tantum hominum respectu dicuntur, non est dubium, quin aliis sint cognitæ, h. e. quod ab iis habeantur pro veris vel falsis.

22. Quoniam autem, ut sæpe diximus, ex opinione aliquorum hominum de ipso vero vel falso non potest ferri iudicium, sed id secundum rationem omnibus hominibus communem fieri debet, ita & incognitum hoc sæpe quidem, sed non semper, verum est aut falsum.

23. Et tunc quidem vel *Verum*, vel *falsum* est, quando aliis, quibus antea fuerat incognitum, demonstrari potest quod sit verum vel falsum. Et in hoc significatu propter naturæ humanæ imperfectionem *omne verum vel falsum initio est incognitum*.

24. Cæterum *nec verum est, nec falsum*, cum nemo secundum ductum regularum superius allatarum id potest demonstrare alteri, e. g. Terram moveri,
Esse

Esse elementum unum, duo, tria, vel quatuor. &c.

25. Id ob meliorem ab incognito primæ classis differentiam, supernaturalis nimirum, vocabimus *incognitum naturale*.

26. *Utrumlibet* cum alterutro in eo convenit, quod ambo respectu veri & falsi sint *intermedia*.

27. Sed in hoc *discrepant*, quod in supernaturalibus intellectus incognitum *movere nequeat*, ut ad verum vel falsum propius accedat, atque ita consistit quasi *in puncto* & est immobile.

28. Incognitum autem Naturale ab intellectu humano *moveri potest*, ut propius accedat ad verum vel falsum, adeoque *sensibilem* quandam *latitudinem* obtinet.

29. Ac, si vero propius accedit quam falso, vocatur *verosimile* dicitur. Sed id genus accuratiorem meretur *considerationem*.

CAPUT

CAPUT X.

De

VEROSIMILIBUS ET NON
VEROSIMILIBUS, ITEM DE
LOCIS DIALECTI-
CIS.

Argumentum Capitis.

TAm late sumitur Verosimile, ut & verum & falsum sub
se comprehendat, n. 1. 2. 3. Videlicet id, quod quisque sibi
verum esse imaginatur. n. 4. Mundus regitur opinionibus
n. 5. Hoc Verosimile ad errores refertur. n. 6. Neque
est hujus loci. n. 7. Doctrina de Verosimilitudine, simile
de fatera declarata n. 8. usque ad 15. Cavendum sedulo
est, ne arbitremur, res incognitas perspicue posse compre-
hendi. n. 16. Vel manifeste vera pro non verosimilibus ha-
beamus, n. 18. Regula de cognitione verosimilitudinis.
n. 19. Videndum est precipue, an verum sit aliquid, an
falsum. n. 20. Duo criteria verosimilitudinis n. 21. I. Ex-
perientia alterius n. 22. qui me non est decepturus, nec
ipse est deceptus. n. 23. Quo major erga ipsum est fides
mea vel diffidentia, eo magis vel minus mihi res videtur
verosimilis. n. 24. 25. Hic notandum est, n. 26. autorita-
tem humanam nunquam causari indubias veritates. n.
27. Testimonium plerorumque vel doctissimorum hic
non magnopere attendi n. 28. usque ad 32. Vetusta &
nova testimonia n. 33. 34. Autoritas Principis non mul-
tum facit ad verisimilitudinem n. 35. 36. 37. 38. Sed hic
homines bene cognovisse proderit n. 39. Id quod discitur
in Politica. n. 40. Artifici in sua arte credendum est. n. 41.
42. Testi oculato plus creditur, quam aurito. n. 43. vel
qui ex aliis aliquid audivit. n. 44. Quod multi, quod
rem inter se mutuo conferre non potuerunt, simul conte-
stentur, valde videtur verosimile. n. 45. 46. 47. 47. De
quo

q̄uo omnes unius temporis Scriptores tacent, non est verosimile. n. 48. 49. 50. II. Conceptus accidentium. n. 51. 52. q̄uæ apud multos reperiuntur, verisimilitudinem pariunt. n. 53. & proxime accedunt ad propositionem universalem. n. 54. 55. Sed si inveniantur apud paucos vel unum tantum, dissimilitudinem veri. n. 56. 57. An homo possit habere ideas vere universales. n. 58. seqq. Differentia inter ideas & conceptus verosimiles. n. 59. usq̄ue 69. Observatio circa demonstrationem conclusionum in verosimilibus. n. 70 usq̄ue ad 74. Quasi-demonstratio. n. 75. Regula de rebus omnino incognitis. n. 76. 77. Vanitas Locorum Dialecticorum vulgarium. n. 78. 79.

I.

Verosimile & Non-Verosimile seu Verodissimile vel de veris aut falsis vel de mediis inter verum & falsum dicitur.

2. Nam cum omnes homines non contentur studiose, ut verum à verosimili & falso discernant, facile potest contingere, ut vera habeantur pro verosimilibus, imo pro falsis, verosimilia pro veris vel falsis, & falsa pro verosimilibus, imo pro veris.

3. E. c. Si quis in gratiam Præceptorum suorum credat, tres angulos Trigonum simul sumptos æquari duobus rectis; Si quis sibi persvadeat, hominem in seipso non posse invenire summum bonum, Si quis contendat, esse indubium, quod

quod terra moveatur & Sol quiescat; Si quis credat, bestias habere sensus internos, Si quis sibi imaginetur, Philosophiam cum Theologia esse miscendam.

4. Ita id omne *verosimile* esset, quod quisque qui regulas veritatis fundamentales ignorat, pro vero aut falso sibi imaginatur, sive id cum communi ratione consentiat, sive minus.

5. De hac verisimilitudine loquitur vulgare Proverbium: *Mundus regitur opinionibus.*

6. Sed hæc nihil ad nos, quia opiniones istæ nil aliud sunt, nisi *errores*, vel ex erroribus *derivata*.

7. Nos de verisimilibus locuturi sumus, circa quæ homo in opinione sua non errat, intellectus tamen humanus agnoscit *nudam* esse *opinionem*, quam *ad certitudinem non potest reducere*, cujus intuitu manet *incognita*.

8. Et hanc quidem verisimilitudinem capite præcedenti cum *puncto mobili* comparavi, forsan hanc magis perspicue sub *æquilibrio in statera* tibi imaginaberis.

9. In *divinis* intellectus humanus sit *immobilis*, neque ad dextram neque ad

N

fini-

sinistram declinet, quoniam omnis motus, quem hac in parte intellectus proprio Marte & sine *lumine* supernaturali facit, periculosus est.

10. In *naturalibus* vero incognitis, quoad potest moveatur ad ductum ponderis, ad cognitionem veri vel falsi eum deducentis, quemadmodum *æquilibrium libe*, cuius *alteri tantum lanci grave pondus est impositum*, statim versus istud latus inclinatur.

11. Sæpe tamen fit, ut *utrique lanci inæqualia pondera* imponantur, & hac ratione utrobique movetur hinc inde æquilibrium, donec tandem in latere *ponderibus maxime aggravato*, soleat quiescere, sed tamen longe minus sit inclinatum, quam si in isto latere solo tota ponderis moles jacuisset.

12. Et cum *æqualia pondera* in utramque lancem ponuntur, in appendendo versus utrumque latus movetur æquilibrium, donec in medio immotum quiescat.

13. Adeoque absurda esset *Libra*, si æquilibrium moveretur versus alteram lancem, cui pondus nullum esset impositum, vel in latere, cui levisimum pondus

dus inesset, quiesceret, nec in medio hæ-
reret, æqualibus utrobique ponderibus.

14. Ita quoque comparatum sit cum
intellectu humano. Is si in rebus, in quibus
quærit cognitionem veritatis, videt,
se non posse ad demonstrationem per-
venire, sed utrobique rationes plausibi-
les invenit, diligenter eas exploret, &
pro ratione maximæ aggravationis, in
eam partem inclinet, eamque *verosimi-*
lem, vel vero propiorem, contrariam
vero sententiam *verodis similem*, vel pro-
piorem falso judicet.

15. Quod si utramque videt esse æqua-
lem, rem istam neque abhorrentem à
vero, neque verosimilem esse existima-
bit, sed finet esse *incognitam*.

16. At si non recte hoc expendet, sed
judicium præcipitabit, facile accidet, ut
in his, quæ habere debet pro *incognitis*,
nunquam acquiescat, sed hæc magis
magisque investigare conetur, e.g. cla-
ram cognitionem & productionem o-
mnium substantiarum.

17. Vel ut aliquid *non esse verosimile*
censeat, quod est *manifestissimum*. Sic
cum quæritur; An certo possit demon-

strari, duos vel tres homines esse in mundo, quorum unus præcise tot capillos habeat, quot alter? fere unusquisque, qui non exacte rem perpendit, præcipitata sententia dicet, Quod sit impossibile, cum facili negotio convinci queat, verum esse contrarium.

18. Vel ut aliquid ipsi videatur *verissimile*, quod adhuc admodum est *dubium*: v.g. Cum quaeritur: Sitne plus oculorum in mundo, quam pilorum? communiter ajunt plures dari pilos, cum tamen magnum oriatur dubium, si quis consideret, quot millena millia avium, piscium, aliorumque animalium sint in mundo, qui non pilos habent sed oculos.

19. Ne quis igitur & in verosimilium cognitione offendat, necesse est, hic quoque *similes* dari *regulas*, quemadmodum in cognitione indubitate veri & falsi.

20. Itaque in consideranda propositione cum primis est animadvertendum, num ea, vel ejus contradictoria vel per modum ostensionis vel demonstrationis, ratione supra memorata, obtineri possit: nam si hoc procederet res tractare-

Etaretur exilius, si pro verosimili vel non-verosimili haberetur, cum *vera* sit, vel *falsa*.

21. Sin hoc modo res expediri nequeat, sed deprehendam, rem *non esse impossibilem*, quærenda mihi sunt criteria, quæ ad *sensiones proprias & ideas* quam proxime accedunt, quorum alterum est *sensio vel experientia aliena*, alterum vero *conceptus* quidam *proprius*, qui cum non pertineat ad definitionem rei, tamen in *nonnullis* individuis deprehenditur.

22. Unicus homo non omnia individua, sed ne omnes quidem substantiarum species *sensibus* potest percipere, etsi millesimum ætatis annum attingat, sed quicquid occasionis uni decedit, id alter, & hujus defectum tertius quodammodo potest compensare. Et quoniam intellectus humanus quoad essentiam suam omnibus hominibus communiter inest, non est dubium, *id, quod alter per experientiam secundum regulas fundamentales cognovit, tam verum esse, quam si ipse id essem expertus.*

23. Istud vero negotium admodum redditur difficile, ut certus fiam, *an al-*

ter tam certam rei experientiam habeat, quam præ se fert. Fieri enim facile potest, ut is fucatis verbis me cupiat decipere, vel ut ipse se negligentia sua deciperit.

24. Atque ita eqvidem cognosco, id quod alii prætendunt, *verum esse posse, sed simul causam habeo verendi ut verum sit.*

25. Quanto igitur major est fiducia vel diffidentia, Tanto res est verosimilior, vel verodisimilior.

26. At hic te sentio desiderare normam aliquam, secundum quam confidentiam, vel diffidentiam istam metiare, ne verosimile & non-verosimile confundas.

27. Ante omnia firmiter teneas, omnia quæcunque ab humana autoritate dependent, quorum internam certitudinem percipere non potes, *veritatem indubiam nequaquam* conficere posse, etsi totus mundus id tibi persuadere conetur.

28. Deinde nec hoc sine discrimine pro verosimili habeas, quod à plurimis, vel sapientissimis, prudentissimis, & doctissimis pro vero venditatur, nec istud pro verodisimili, quod à paucissimis, vel plebejis pro verò traditur.

29. Nam ut taceam , alioqvi plurimos hominum non esse *prudentissimos*, certe plures, vel saltem non pauciores *errores communes* sunt, quam privati.

30. *Sapientissimi* autem atqve *doctissimi* difficillime possunt agnosci, nisi ipse in magno gradu jam sim Sapiens.

31. Ne dicam, ad excitandam apud me verosimilitudinem, in alio, cujus testimonio fidem adhibere me oportet, plus *diligentia ac veritatis*, quam doctrinae & sapientiae requiri.

32. Eqvidem, ut dixi, aliorum testimonio in rebus *Experientiae* & *sensio-*nibus subjectis ad verosimilitudinem uti debeo, non vero in *excitandis ideis* de rebus ejusmodi, quas per experientiam probavi, vel probare commode possum.

33. Neqve *vetustas* testium, vel eorundem *novitas*, nec *continuatio* testimoniorum ad rem quicquam facit, nam errores multi enormes diu duravere, & testes veteres olim novi fuerunt, sicut & novi possunt fieri antiqui.

34. Non est tamen inficiandum, quandoqvidem hic de *Sensionibus* quaeritur, *priscis* Scriptoribus in negotiis *sui tempo-*

ris plus credi, *recentibus vero modernis* in rebus majorem fidem haberi.

35. Jam si utique hic de *conditione hominum* normam petere velles, & inter *Principes & subditos*, item inter *testimonium publicum & privatum* distinguere, tamen & hoc male quadraret ad disciplinam intellectus informatricem.

36. Nam & *Principes* seipsos & alios possunt decipere, & quemadmodum sæpe *Archiva* sunt inter se contraria, ita hoc loco ad normam verosimilitudinis & non-verosimilitudinis plane non quadrant.

37. Scio, *Archiva* integre probare, *Leges* normam esse subditorum, in *duorum* vel *triun* testimonio veritatem consistere. &c.

38. Sed & hoc scio, *Leges* non intellectus esse normam, sed voluntatis, & inter *verosimile Logicum & Politicum*, seu, ut clarius dicam, inter esse *verosimile*, & *haberi debere pro verosimili*, accurate distinguere oportere.

39. Adeoque pleraque cujusque *prudentiæ* erunt committenda, orta ex *aliorum hominum notitia*, ex hac enim facile
quis

quis animadvertet, num de testantibus
sive pauci sint, sive multi, facultas ac vo-
luntas vera loqvendi fortius vel debilius
sit præsumenda.

40. Sed hæc discuntur in *Politica*, & per
experientiam rerum humanarum, ac
ex diuturna cum hominibus conversa-
tione.

41. Nihilominus communiter præ-
sumptio de *facultate* narrantis hinc de-
sumitur: Siquis *in re aliqua peritus sit, ma-
gnaque de eo sit opinio, De voluntate vero, si
nullam inde capere possit utilitatem.* Et
videtur eò vulgata regula respicere:
Artifici (h. e. homini in quacunque sci-
entia exercitato) *in arte sua fidem esse ha-
bendam.*

42. Quamquam & hæc regula multis
exceptionibus sit obnoxia, dum non solum
artificum sæpe interest ita de re pro-
nunciare, ne quid detrimenti inde sen-
tiant, sed & hodie quisque asinus titu-
lum artificis sibi nullo negotio compa-
rare possit.

43. Cæterum dubium non est, in ex-
ploranda aliorum experientia confide-
randum esse, *num omnes, qui ad rem inve-*

stigandam quidem requirebantur, sensus, vel potissimos saltem, adhibuerint? Et huc tendit nota in vulgus regula? Testi oculato plus esse credendum, quam aurito (videlicet in rebus, quæ visu magis quam auditu percipiuntur.)

44. Vel si per testem auritum intelligitur is, qui de auditu alieno deponit testimonium, dubium non est, etiam maximam verisimilitudinem semper tantò magis magisque evanescere, quanto pluribus personis mediantibus testimonium experientiæ ad me est perlatum.

45. Quicquid sit, ut una saltem bona regula de verisimilitudine ex humano testimonio pendente suppeditetur, hæc manifestissima esse videtur: Cum duo vel tres homines de eadem re, quæ ab experientia immediate dependet, eodem tempore testantur, potestque demonstrari, quod non potuerint inter se conferre sententias, res in summo gradu est verosimilis, proximaque veritati.

46. Veritas enim est unica, sed mendacium multiplex: hinc fere impossibile est, duos vel tres consentire, & nihilominus mentiri.

47. Qua-

47. Quare qvo plures ejusmodi testimonium perhibent, eo id redditur *verosimilius*.

48. Huic opposita & alia regula fundamentalis de non-verosimili: *De qua re Scriptores omnes ejusdem temporis, qvo memoratu dignum quid fuerit vel acciderit, tacent, id à vero vehementer abhorreere videtur.*

49. Atque hac ratione falsum est, *argumentum negativum ab humana autoritate depromi non posse.*

50. Non est tamen diffitendum, regulam hanc paulo *minori gradu* concludere, ac præcedentem.

51. Sed & *alterum* verosimilitudinis *criterium* est explicandum. Id conceptum proprium nominavi, non ab omnibus quidem, sed à nonnullis individuis depromptum, vel multis iis, vel paucis.

52. Is conceptus nihil aliud est, quam *conceptus accidentium*, essentiae oppositorum. Nam cum horum aliquot ita comparata sint, ut *in multis individuis* sub una idea comprehensis reperiantur, cum dubio concluditur, quod etiam de-

deprehendantur *in aliis*, donec contrarium demonstretur.

53. Et sic inde *verosimilitudo* oritur, cum sit valde verosimile unius individui eandem esse naturam, quæ est aliorum multorum, sed nondum hoc est indubitanter verum, quia conceptus meus me simul certum reddit, rem de qua sermo est, aliter se habere posse sine destructione essentiae.

54. Indubitatum enim est, propositionem, quæ *plerumque* vera apprehenditur, ad *propositionem universalem*, quæ nil aliud est quam idea, proxime quidem accedere, sed nihilominus manet *particularis*, si unica saltem instantia opponi potest.

55. Ita cum dubio *corvi omnes putantur esse nigri*, omnes homines esse bipedes.

56. Igitur *quo plura* sunt individua, in quibus conceptus potest verificari, eo is est *verosimilior*, & *quo pauciora* sunt individua, hoc à vero magis dissentire in aliis præsumitur.

57. Omnium autem *verodisimillimum* est, si ab *unico* quodam individuo ad alia fit argumentatio, quia unitas cifrae nihilo pro-

proxima est, & supra diximus, falsum nihil esse.

58. Sed hic objicis: Qva ratione igitur ideas seu abstractiones universales veras ab abstractionibus verosimilibus potero discernere? Propositiones omnes universales ab individuis abstrahuntur, & in inductionem quasi resolvuntur. Jam ipse dixisti supra, non posse unum hominem individua omnia adfensiones deducere, & sic *nemo veras ideas possidebit, sed propositiones verosimiles.*

59. Certe non contemnenda est hæc objectio, est enim valde verosimilis, sed non est indubitanter vera, qvia propria conscientia convincet oppositi. Nonne verum est, quod in prima statim ætate certum aliquem conceptum tibi fecisti de cane, fele, &c. de sono, de colore, de odore rosarum &c. licet de singula specie *pauca* admodum *individua* sensuum ope consideraveris. Nam mediante hoc conceptu omnia nova individua eò statim ordinare didicisti, nimirum hoc esse hominem, illud canem, felem, sonum, colorem, odorem rosaceum. &c.

60. Qvan-

60. Quando autem e. g. militem vidi-
sti *amissis* tormenti ictu *cruribus*, statim
judicasti, hunc esse hominem pedibus
carentem. Et si *corvus albus* tibi osten-
deretur, adhibita accurata contempla-
tione ipse diceres, esse corvum album.

61. Sed nunquam *vitulum loquentem*,
vel monstrum hominis *carens capite*, vel
oculis & auribus, hominem esse existima-
veris.

62. Et sic ipse vides, te à teipso, & ab
interna tui persuasione differentiam in-
ter *ideas & conceptus verosimiles* petere o-
portere.

63. Fieri ergo aliter non potest, quin
responsionem quoque ad objectiones tuas
perspicue comprehendere queas.

64. *Idea à paucis movetur tan-
tum Individuis*, nec per inductionem de-
inum formatur, sed potentialiter statim
animæ inest, & per sensationem non nisi
quodammodo excitatur.

65. *Conceptus autem verosimilis per in-
ductionem ex multis individuis formatur
realiter*, ac ex pluribus oritur sensioni-
bus, quare nec esse potest sine justâ qua-
dam ac diuturna experientia.

66. *Idea*

66. *Idea* in alio per *inductionem veram* non excitatur sed *confirmatur*, & docet omnes alios homines habere tales ideas, quas habet ipse. Et hic vulgata loqvendi formula: nec potest dari dis simile exemplum, indubitato vera est.

67. Sed *conceptus verosimilis* per *inductionem* non tam demonstratur alteri, quam per illam tentatur, an is habeat aliquid, quod opponat. Unde formula: *nec potest* semper cum metu contrarii proferenda est, ac alter audiendus, an exemplum dis simile in promptu habeat, quod opponat.

68. Itaque *experientia aliorum* nunquam prodest ad *ideam* in alio destruendam, in *verosimilibus* autem conducit ad verosimilitudinem modo amplificandam, modo minuendam.

69. Quod si adhuc clarius *simili* tibi imprimere desideras, ac in Geometria mediocriter es versatus, recordaberis, quanta sit differentia inter *ostensionem mechanicam*, & *demonstrationem Geometricam*. Illa enim ex verosimilibus deducitur, hac ex ideis.

70. Atque hæc sunt *regula prima fundamenta-*

damentales in doctrina de verosimili. Cæterum conclusionum quæ inde deducuntur par ratio est, ac eadem fere hic occurrunt observationes, uti capite 7. de demonstratione monuimus, quare his non diu immorabimur.

71. Saltem paucula hæc observabimus, *Probationem* omnem tantum esse *verosimilem*, si ejus fundamentum in experientia aliorum, vel in conceptu ex inductione orto situm est, etiamsi *connexio* probatæ conclusionis cum hoc fundamento ex meris facta sit propositionibus universalibus. Nam *conceptus verosimiles tam arcte inter se possunt connecti, quam vera idea.*

72. Id vero non semper accidit, sed *propositiones intermediae*, ex quibus conclusio derivatur, sæpe quoque in experientia tantum aliorum fundantur, vel in quadam quasi-inductione.

73. Jam quo *plures* intercipiuntur propositiones intermediae, eo *minus aptata* est conclusio fundamento verosimilitudinum, eoque magis ejusmodi probatio de natura meræ verisimilitudinis participat, & hoc longius ab indubiis veritatibus distat.

74. Et sic verosimilis probatio, sicut descripta est n. 71. *proxima est demonstrationi*, unde & à nonnullis demonstrationi annumeratur.

75. Nos ejus rei gratia cum nemine *λογομαχίας* exercebimus, sed fusque deque habebimus, num quis hujusmodi probationem *demonstrationem secundariam*, an vero *quasi demonstrationem*, vel *demonstrationem hypotheticam* appellare velit.

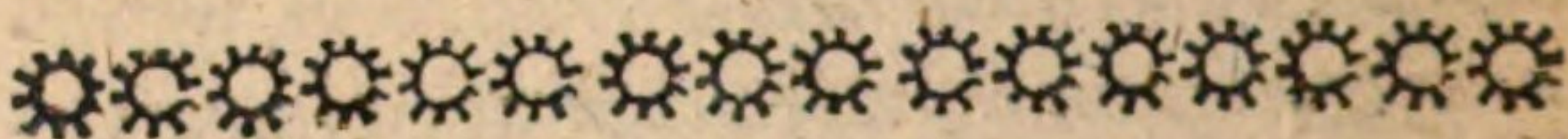
76. Denique si intellectus humanus cognoscit, esse *aliquid in natura*, cujus *distinctum conceptum*, *quidnam sit*, & unde *oriatur*, neque suis neque alienis sensibus, nec ope idearum verarum vel quasi idearum attingere queat, id nec verosimile esse censebit, neque verodisimile, sed hic medio loco consistet intellectus, ibique tanquam in rebus *incognitis* quiescet.

77. Cujus generis sunt *Essentia substantie*, probatio *essentiae Elementorum*.

78. Et hæc pauca in doctrina de verosimilitudine observatu digna arbitramur, etsi Philosophi tam prisci quam neoterici multa de *Locis Topicis* seu *Diale-*
O *ctici*

lecticis garriant, ac discentes multis regulis obtundant.

79. Sed quemadmodum alibi demonstravi, ibi regulas demonstrandi, cum regulis dialecticis sine ullo ordine permittas esse, ita jam ante Claubergius *vanitatem horum locorum* breviter ac nervose indicavit.

CAPUT XI.

De

OBJECTO DEMONSTRATIONIS ET PROBABILITATIS, SEU DE RERUM CLASSIBUS, EX QUIBUS DE COGNITIONE CERTARUM ET VEROSIMILIUM VERITATUM JUDICANDUM EST.

Argumentum Capitis.

Connexio n. 1. 2. Res, quarum cognitionem veram homo desiderat, sunt I. Extra se num. 3. Partim presentes, partim praterita, partim futura num. 4. Praesentia opponuntur vel prateritis & futuris, vel absentibus. n. 5. De absentibus cognitio tantum est verosimilis, vel obscura atque confusa. n. 6. usq. ad 11. De praesentibus & propinquis cognitio clara eritur atque distincta. n. 12. Si sunt durabiles, nam alias non est distincta cogni-

tio. n. 13. usque ad 17. item si sint externa, vel ad externitatem redacta. n. 18. Præterita & futura non nisi verosimiliter, obscureque & confuse cognoscuntur. n. 19. 20. 21. 22. Eorumque cognitio secundum cognitionem præsentium judicantur. n. 23. De Substantia intellectus certam quidem habet cognitionem, sed non claram nec distinctam. n. 24. usque ad 28. Ex Accidentibus n. 29. Corporeitatem cognitione clara ac distincta comprehendit, n. 30. usque ad 33. Sed Motum clare quidem comprehendit, sed non semper distincte. n. 34. usque ad 37. Rixæ Philosophorum circa definitionem motus. n. 34. Accidentia, non vero substantia possunt demonstrari & ad ostensionem deduci, n. 39. 40. Doctrina de motu non semper possunt demonstrari. n. 41. Quare doctrina de corporeitate præ illis prærogativam habent. n. 42. Demonstrationes quantitatum, actionum & passionum n. 43. Quæ sit cognitio qualitatum. n. 44. usque ad 47. Qualem cognitionem homo habeat de quatuor causis. n. 48. De Materia n. 55. De Forma. n. 50. De Causa efficiente n. 51. usque ad 55. De Fine. r. 56. Et de effectibus substantiarum n. 57. 58. 59. De substantia spiritali intellectus humanus nihil scit. n. 60. 61. 62. De Elementis eorundemque numero 63. item de meteoris habet cognitionem verosimilem atque confusam. n. 64. Discrimen inter cognitionem corporum terreorum, n. 65. 66. & Aquæorum n. 67. 68. Ignis n. 69. Aeris n. 70. Corporum cælestium n. 71. Nomina necessaria de his Philosophorum disceptationes n. 72. Verosimilitudo, Lapides & Metalla non minus vivere quam plantas, n. 73. Incerta cognitio de essentia lapidum, plantarum n. 74. & bestiarum, n. 75. II. Ipse Homo, is de se certissimas easque plurimas habet veritates n. 76. Et ope mediocris cognitionis rerum externarum veritates innumeras invenire potest. n. 77. 78. ac per easdem Entia artificialia efformare. n. 79. Usus entium fictorum in investiganda veritate. n. 80. De propria essentia majorem cognitionem habet quam de essentia aliarum rerum. num. 81. 82. Per

quod cognoscit ultimum finem suum, n. 83. ejus normam
 n. 84. & felicitatem suam n. 58. Cogitationes suas ac-
 curatius scit, quam eas norunt alii. n. 86. Aliorum quo-
 que cognoscit cogitationes n. 87. Alium cognoscit melius,
 quam is seipsum. n. 88. ad humanam felicitatem promo-
 vendam. n. 89.

I.

Considerato jam Vero, falso, inco-
 gnito atque verosimili, factaque
 mentione, Doctrinam Logicam
scientiarum omnium naturalium fundamen-
tum esse debere, operæ pretium erit rem
 accuratius illustrasse, quibus in rebus
 homo, secundum nudam rationem ad
 indubitatas veritates pervenire queat, &
 in quibus eum nudis verosimilitudini-
 bus contentum esse oporteat.

2. At hic non requireretur magna ali-
 qua subtilitas, sed opus erit, doctrinam
quinti capitis & sequentium, cum *tertio*
& quarto capite contulisse.

3. Nimirum omne id, in quo homo
 quærit cognitionem veritatis vel essen-
 tia est, quæ substantiam suam *extra ho-*
minem obtinet, vel est *ipse homo.*

4. In externis substantiis ante omnia
 eum contemplari decet, eas vel *presen-*
tes esse, vel *præteritas*, vel *futuras.*

5. Omne

5. Omne initium cognitionis nostræ fit per *præsentia*, imo per eadem quoridie conservatur. Sed ea sumuntur dupliciter (1) In sensu latiore, quatenus illa *jam sunt aliquid*, licet homo ab iisdem sit remotus, & ita *absentia* quoque sub se comprehendunt. (2) Strictè, quatenus *jam aliquid* sunt, & *propinqua* sunt homini, & sic *absentibus* opponuntur.

6. De *absentibus* nunquam indubias veritates mediante clara ac distincta cognitione comprehendere possumus, sed quicquid de iisdem affirmamus, vel est tantum *verosimile*, vel *obscurum* admodum atque confusum.

7. Nam *sensuum* ope ea nequimus comprehendere, cum sensationes omnes præsentiam aliquam requirant, adeoque de essentia eorundem non possumus nobis formare *ideas*, cum ideæ de rerum essentiis per sensationes semper eliciantur.

8. Itaque omnis origo cognitionis naturalis, quam de essentia hujusmodi rerum habemus, in aliorum versatur *testimonio*, id quod nil nisi verosimilitudinem operari potest.

9. Non est equidem negandum, per rationationem interdum de quibusdam rebus, sensationibus non subjectis veritatem indubiam obtineri posse, sed ea non potest non esse valde *obscura* atque *confusa*, vel non tam essentiam istorum rerum respicit, quam nudam existentiam.

10. Ac jam supra Cap. 9. naturalem notitiam de DEO exempli loco proposuimus, sed hujusmodi plura è naturalibus quoque rebus possunt depromi.

11. E. c. Lapide per fenestram cadente in conclave, *certo* cognosco, sua sponte non incidisse lapidem, sed hoc non obstante, nescio, quidnam fuerit istud, unde ortus sit motus lapidis, multo minus *claram ac distinctam* cognitionem de ejus essentia habere queo.

12. Oportet itaque rem, de qua certam, claram ac distinctam cognitionem habere cupio, *presentem* esse atque *propinquam*, & quanto ea est propior, tanto perfectior erit cognitio humana. Repetendum tamen hic est, quod Cap. 6. n. 5. seqq. monuimus.

13. Nec prætermittenda est præsentium
um

um rerum *durabilitas*. Ea enim vel *brevis* & momentanea est, vel certa *temporis mora* definitur.

14. Ad *claram* quidem cognitionem illa sufficit, ad *distinctam* non item, quoniam hæc notabilem ac diuturnam durationem postulat.

15. Sic *certo* equidem *clare*que cognoscis fulmen, & picturam, quam quis tibi in momento ostendit, sed non habes de iisdem *distinctam* cognitionem.

16. Nam intellectus tuus in momento comprehendit rem præsentem esse *aliquid*, vel esse *totum*, sed ut per considerationem *partium* cognitionem distinctam acquiras, opus est iusto tempore.

17. Igitur quo durabilior rei præsentia est, eo *distinctior* ejus cognitio evadere potest, & quo citius ea evanescit, eo magis illa est confusa.

18. Cum præsentia rerum, *Externitas* earundem affinitatem non mediocrem habet, quoniam illa *clarissime* cognoscitur, nec *internum* *clare* *distincte*que comprehendendi potest, donec ad externitatem aliquam reducatur, sed alia ratione semper verosimiliter tantum, confuseque

& obscure cognoscitur, nec melior ejus conditio est, quam absentium.

19. Quod haftenus monuimus de cognitione absentium, id magis est intelligendum de *præteritis & futuris*, Sunt enim plusquam absentia.

20. Quapropter *præterita* ac futura *verosimiliter* saltem, & non nisi *confusa & obscura* cognitione quoad existentiam comprehendi possunt.

21. Nam quicquid homo de essentia *præteriti* certò *distincteque* cognoscit, nil aliud est, quam reminiscencia earum rerum, quas jam ante tanquam præsentis comprehendit.

22. Porro cum *futura* nunquam fuerint præsentia, nec possit eorum homo ita reminisci, nunquam de iis naturaliter *certam* aliquam cognitionem habere potest.

23. Adeoque in cognitione *verosimilium* *præterita* & futura secundum *præsentia* aestimari debent, ita ut ista habeantur pro verosimilibus, si cum his conveniant; pro abhorrentibus à vero, si his sint contraria.

24. Sed jam considerandum est, *quousque*

que humana cognitio in *presentibus* sese exerat. Homo cognoscit & certo scit, rem *præsentem* esse *aliquid*, imo cognoscit *essentiæ* ratione esse *substantiam*, sed de *substantia* nunquam habet cognitionem *claram* atque *distinctam*.

25. Scit, *Substantiam* *subjectum* esse *accidentium*, item *accidentia* *substantiæ* tanquam *adjuncta* *inhærere*, & ita *substantiam* & *accidentia* duo inter se *distincta* esse. Sed de his *confusam* solummodo & *obscuram* cognitionem habet, non vero *claram* atque *distinctam*.

26. *Substantiarum* enim omnium *essentiam* ex eorundem *attributis* cognoscit, quæ *accidentium* sunt *præcipua*, adeoque *substantiam* non cognoscit per se ipsam.

27. *Clara* esse non potest *substantiarum* cognitio, nam cujusque *substantiæ* *essentia* est *interna*, *Unitio* nimirum *accidentium*, quæ ad *evidentiam* sensuum deduci non potest. Quod autem externum est, ad *accidentia* pertinet.

28. *Præterea* nequit esse *distincta*, nam unamquamque *substantiam* concipio tanquam unum, seu totum indivisum,

& unumquodque totum concipio tanquam substantiam. Distincta vero cognitio occupata est circa partes totius, De partibus autem homo non aliam habet cognitionem, quam de accidentibus, videlicet, quod toti insint tanquam subiecto, & extra id non amplius sint partes.

29. Porro quod ad *accidentia* spectat, supra diximus, ea duorum esse generum, *Corporeitatis & Motus*. Illa Substantiarum attributum est, vel *essentiale*, Hic *modus* ejus, seu *accidens* *prædicabile*.

30. *Corporeitas* quid sit, certo scit homo, imo de ea cognitionem *claram* habet atque *distinctam*.

31. *Claram* de corporeitate substantiarum cognitionem habet, quia sensibus eam potest comprehendere, & quia omne id, quod sensus immediate afficit, est quiddam corporeum.

32. *Distinctam* de eadem habet cognitionem, quoniam corporeitatem tanquam *essentiam* totius, (totalitatem) de novo in partes potest dividere, nimirum in *longitudinem*, *latitudinem* & *profunditatem*.

ditatem, Longitudinem in puncta, & sic substantiam tanquam unum & totum divisibile contemplatur.

33. Nec ideo tamen opinetur, *Corporis* etiam cognitionem claram & distinctam se habere. Corpus enim est substantia, Corporeitas vero accidens.

34. Similiter de *Motu certam* quidem & claram cognitionem habet, sed non semper *distinctam*.

35. Clara est motus cognitio, quia cum quietem, tum motum localem ope sensuum comprehendit.

36. Sed non semper est *distincta*, cum nonnunquam motus nimis *celer* sit, tam in quiete, quam in motu locali, ut non possit in certas partes dividi, adeoque requisita ad distinctam cognitionem duratio desideretur.

37. E.g. *Sagitta ab arcu missa*, item si lapis super quid jactus in centro reflexionis *quiescat*.

38. Mirum ergo non est, quod in accurata *Definitione motus* consensus haberi nequeat, cum de ipsa motus cognitione non sit controversia. Ita namque res omnes, quarum cognitio clara quidem

dem, sed non distincta, est, sunt comparatae.

39. Ex modo dictis de cognitione substantiarum & accidentium sequitur, omnes equeidem demonstrationes substantiam quandam praesupponere, de qua aliquid demonstretur, *Substantiam* tamen proprie *non demonstrari, sed accidentia*. Ita etiam se res habet in *Ostensione*.

40. Ad ostensionem enim cognitio *clara*, ad demonstrationem vero *distincta* requiritur, quarum neutra de substantia quatenus ab accidentibus praescinditur, (uti supra dictum est) praedicari potest.

41. Inde porro sequitur, doctrinas de Corporeitate & motu, utramque ad *ostensionem*, sed posteriorem non semper ad *demonstrationem* adhiberi posse.

42. Itaque quae à corporeitate dependent doctrinae praeter his, quae à motu derivantur, insignem praerogativam obtinent.

43. Imo omnes demonstrationes dicta ratione in corporeitatibus & motibus terminantur, quorum istae communiter
voca-

vocantur *quantitates*, hi in *actiones* & *passiones* resolvuntur.

44. *Qualitatum* istæ, quæ plus à *corporeitate* substantiæ, quam à *motu* participant, optime demonstrari possunt, cuiusmodi sunt *figura* & *situs*.

45. His multo obscuriores sunt, quæ magis à *celeri* & *subtili motu* dependent, ut *Colores*, *calor*, *frigus*, &c.

46. Sed cum *Sono* labor est facilior, quoniam hic *motus* sensibilibior & tardior est.

47. *Odor* & *Gustus* ab unoquoque homine (quantum ad seipsum) clare quidem ac distincte ut plurimum cognoscuntur, sed non semper *aliis* demonstrari possunt, cum organa hic magnopere in hominibus varient.

48. Reliquum est considerare, quem usum *quatuor causa*, quæ de substantiis prædicantur, respectu veritatis & verosimilitudinis præstent.

49. *Materia* præsens est, ac ope *externitatis* cognoscitur, *Certa* ergo *clara* & *distincta* cognitio de ea habetur.

50. *Forma* vero seu partium in substantia unitio *abstrusa* est atque *interna*,
unde

unde ejus cognitio valde *obscura* & solum *verosimilis* est.

51. *Efficiens* causa est extra essentiam substantiæ, nec melius cognosci probarique potest, quam si motus *presens* est & tardus. Sed cum *preteritis* annumeratur, cognitio ejus tantum *verosimilis* est.

52. Ac quo *longius* quæstio de origine rerum volvitur, eo *confusior* & *obscurior* ejus redditur cognitio.

53. Id quod & de *Materia primæ* ex eadem causa intelligendum est.

54. *Causam* aliquam *efficientem* primam esse, certo scit homo, & ita certo quoque scit, esse *materiam primam*.

55. Sed quam nescit, in quo *essentia* causæ hujus *efficientis* primæ consistat, tam non comprehendit *essentiam* *materiæ* primæ.

56. *Finis*, seu *Causa finalis* substantiarum dependet à voluntate Creatoris. Et quoniam homo de ea, quantum ad *externas* substantias, certam aliquam cognitionem naturalem non habet, finium quoque cognitio tantummodo *verosimilis* est.

57. Et

57. Et si quis dicat, fines rerum in *operationibus* suis seu *effectibus*, & in *usu*, quem homini præstant, consistere, is ne sic quidem propositionem nostram evertet.

58. Nam ut taceam, valde esse verosimile, utilitatem humanam non esse finem principalem omnium reliquarum creaturarum, homo cognitionem nullam habet de utilitate, quæ ipsi comparatur per externas substantias, nisi per experientiam aliorum, vel inductionem, quorum utrumque *verosimilitudinem* tantum gignit.

59. Nec aliter se res habet cum *operationibus* Substantiarum. Tam variis enim *mutationibus* sunt obnoxia, ut ad demonstrationem deduci nequeant, imo præterea, quatenus ad earum fines referuntur, adhuc sunt *futura*, adeoque illorum intuitu ad *verosimilem* solum cognitionem spectant.

60. Divisio substantiarum, quemadmodum ab accidentibus petenda est, ita vulgaris distinctio inter *spiritualem* & *corpoream*, quoad nudam rationem sequimur, sua sponte decedit.

61. Nam si *Corporeitas* attributum substantiæ

stantiæ est, non potest intellectus de *Spiritu* conceptum aliquem sibi formare,

62. Quin & ipsi Philosophi vel fassi sunt, hoc tantum scire se, in quo *non* consisteret essentia Spiritus, vel, si qui affirmative essentiam Spiritus exprimere voluerunt, in dogmatibus suis crassa admodum *præjudicia* commiserunt.

63. Porro si Substantia corporea in Simplicem & mixtam dividatur, *Substantia simplex*, quæ *Elementum* vocatur, ad eas res pertinet, quas homo secundum intellectum suum potius pro *verosimilibus*, quam pro indubitate veris habere debet, ut taceam, nil certi eum scire de *numero elementorum*. Elementa enim nec ope sensuum, nec per ideas comprehendit, imo omnia corpora, quotquot videt ac comprehendit, sentit esse mixta.

64. Et quia in omnibus *mixturam perfectam* deprehendit, & statim cognoscit, de *meteoris* multa quidem *verosimilia*, sed nil certi affirmari posse, facile carere potest divisione Substantiarum in imperfecte & perfecte mixtas, & harum posteriores potius amplectitur.

65. Qvan-

65. Quantumvis autem *Ignem, Aërem, Aquam & Terram* pro Elementis habere nequeat, multo minùs essentiam cujusque distinctissime comprehendere possit, tamen *quatuor horum differentia* animam ei præbet, considerandis his, scientiæ suæ imperfectionem conferendi.

66. De *terreis* corporibus homo cognitiones omnium certissimas, clarissimas, ac distinctissimas habere potest, quia in horum contemplatione de multis veritatibus cum per *sensus*, tum per *ideas* certus redditur.

67. *Aquæ* cognitio paulo est obscurior, quia ob fluxum continuum præsentiam constantem non retinet, ejusque partes justo citius inter se mutuo coeunt & nimis sunt homogeneæ.

68. Imo intellectus hominis cognitionem aliquam *clam de substantia aquæ* ne habet quidem, partim quod aquæ totam molem nunquam sensibus comprehendat, partim quod aquam semper corporibus terreis capere ac includere necesse habeat, si eam contemplari cupiat, sed substantiam ejus *obscurissimè* per ideas assequitur.

» 69. Adhuc *obscurior* est cognitio *Ignis*,
 » quia motus ejus velocissimus est & re
 » nulla retineri potest, sicut aqua. Imo et-
 » si in infinitum ratiocinetur intellectus
 » humanus, tamen certo non intelliget
 » modum, quo scintilla ope chalybis & py-
 » ritis eliciatur.

» 70. Et quoniam *Aër* Igni est subtilior,
 » *obscurior* quoque ejus cognitio est, cum
 » motus illius sæpe sensu nullo deprehen-
 » datur, licet nobis vicinissimus sit, &
 » sensoria nostra semper attingat.

71. His ita comparatis, quid attinet
 tot veritates indubias jactare de *corpori-*
bus cælestibus, de *Sole*, de *stellis*, de *æthere*,
 de *lumine*, &c. cum hæc omnia multo
 fluidiora ac subtiliora sint, & magis à
 nobis remota, quam *Aër*, *Ignis* & *Aqua*.

» 72. Igitur Philosophos de *certa harum*
 » *rerum cognitione* rixari patiamur, quan-
 » diu ipsis libuerit, nec aliam fere inter
 » eorum scripta comparationem institui-
 » mus, quam inter Aramenum, Herculem
 » Gallicum & fabulam, quæ circumfertur
 » de Octaviano Imperatore &c. in quo-
 » rum nullo quæritur, quis verum vel
 » falsum scripserit, sed cujus liber sit vero-
 » simili-

similior, & quis animos nostros dele-
ctet, & usum aliquem præstet; ac quis
contra inter aniles fabulas numerandus
sit.

73. Ad *terrea* igitur corpora reverta-
mur, & lubentes fatemur ignorantiam
nostram, quod certò comprehendere
nequeamus, an in his reperiantur cor-
pora *nunquam viventia*, sed verosimilius
existimamus, *Lapides, Metalla ac Minera-*
lia in venis terræ æque crescere, ac *plan-*
tas & *arbores* in superficie telluris.

74. Pleraque, imo fere omnia, quæ de
plantis & *lapidibus* intelligimus, tantum
verosimilia sunt ac *incerta*, licet intellectu
nostro mille annos de iis speculareretur.

75. Et quanquam de *Animalibus*, ut-
pote ad essentiam nostram propius ac-
cedentibus, plus cognitionis certæ habe-
amus, tamen & hæc tam rara atque
exigua est, ut secundum proportionem
loco centies mille *verosimilitudinum*, vix
una *indubitata veritas* afferri queat.

76. Ita ergo ad *hominem* ipsum denuo
reversi sumus. Is cognitionem, quam
de se habere potest, cum veritatibus,
quas in aliis rebus investigare cupit, con-

ferens deprehendit, quòd, quemadmodum fundamentum omnium veritatum in ipso situm est, ita *de seipso plurimas certissimasque* veritates habere possit.

77. Equidem homo sese intuens, quod habeat essentiam, *communione* quandam habentem cum substantiis quæ sunt extra se, deprehendit hac ratione, se non habere clariorem ac distinctiorem cognitionem de seipso, quam de aliis substantiis terreis, vel saltem de Animalibus.

78. Sed & in hac cognitione, quantumcunque tandem sit, quisque apud se sentit, adjumento idearum de corporeitate & motu substantiarum se *multas* imo *innumeras alias veritates* derivare ac exquirere posse.

79. Quarum aliæ eum magis magisque ad *distinctam* rerum externarum cognitionem deducunt, aliæ manu-ductionem ei præbent, earum adminiculo, tanquam veritatum indubiarum, res *artificiosas* extra se, creaturas Dei imitantes, elaborandi.

80. Imo etsi scit, quod in entibus rationis fictis nulla sit veritas, tamen & hoc novit, iis se uti posse ad ex-
pli-

plicandas eorum ope veritates indubias, & mediantibus fictis entibus has sibi & aliis eò melius ac elegantius imprimendi.

81. Porro etiam si nesciat, quid sit *Anima* sua, in ipso cogitans, certo scit tamen, quid sint *cogitationes*, quas in ipso operatur anima, quandoquidem de iis *claram distinctamque* cognitionem habet. Imo scit per modum ideæ, quod cogitationes apud omnes homines eandem, quam apud se, *essentiam* habeant.

82. Unde certus redditur, quod de *natura hominis* plus habeat cognitionis, quam de *aliis* substantiis omnibus, quia de nulla, imo ne de bestiarum quidem essentia interna, tantum scit, quantum de sua.

83. Et hæc quidem cognitio eum deducit ad maiorem perfectionem, ut, cum propter defectum cognitionis formæ internæ in reliquis substantiis, earundem fines & effectus verosimiliter tantum comprehendat, ipse *finem* suum *ultimum actionesque* suas certo ac indubitato scire queat.

84. Certissime enim cognoscit *Normam*

nam ejusdem, utpote quam Deus menti seu cordi ejus inscripsit (quemadmodum Norma aliarum rerum ei est ignota) & si actiones suas, quæ in ejus potestate sunt, juxta eam instituit, scit se finem suum obtinuisse, quemadmodum scit, quod eundem (quantum per Philosophiam ejus cognoscit) obtinere possit.

85. Unde porro sequitur, quod *beatitudinem* suam *maximam* (temporalem) clare ac distincte comprehendat, simulque certo sciat, conservationem ejus in sua potestate esse.

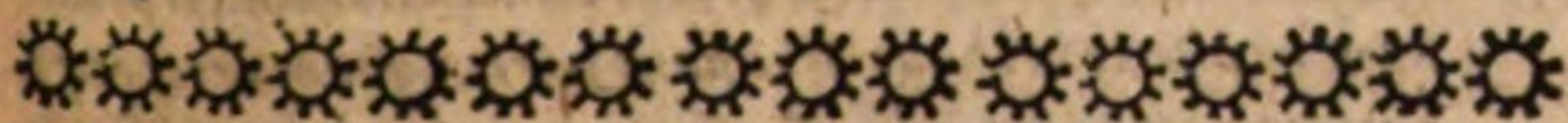
86. Quod si considerat individuum suum, scit, quod seipsum, modo ratione sua recte utatur, melius certiusque cognoscat, quam alter.

87. Imo scit, quantumvis intellectus suus ita comparatus non sit, ut vel suam vel alius cujusdam essentiam *corporis* internam per indubitatas veritates, vel fundamenta *valde verosimilia* cognoscere queat, potestatem tamen se habere *cogitationes* aliorum, etsi eas summopere dissimulare conentur, insigni gradu *verosimilitudinis* ad indubias veritates *proxime*

xime accedente, maximam partem cognoscendi.

88. Scit, postquam seipsum didicit recte cognoscere, quod & *aliud*, hac in re non exercitatum, melius *certiusque* cognoscat, quam is seipsum.

89. Tandem scit, se cognitione hac posse & suam & aliorum utilitatem procurare, suamque & aliorum damnum propulsare & evitare, & ut paucis rem complectar, *communem hominum felicitatem promovere.*

CAPUT XII.

De

MEDIIS, ITEMQUE DE MODO INVENIENDI NOVAS VERITATES.

Argumentum Capitis.

Connexio n. 1. 2. Quid sint novae veritates, n. 3. 4. 5. 6. Ha operatione naturali intellectus bene dispositi inveniuntur, n. 7. 8. Philosophorum labor inanis, novas veritates inveniendi ope Syllogisticas, & doctrinae de Inventione medii, n. 9. 10. 11. Item per controversias de methodo, n. 12. Causa horum omnium, n. 13. 14. 15. 16. Impossibilitas per Syllogisticam novas veritates reperendi, n. 17. 18. 19. 20. Syllogismus non nisi modus quidam est proferendi veritates

jam cognitae. n. 21. 22. 23. 24. Informitas praeceptorum de Inventione medii. n. 25. usq. ad 30. Controversia non necessaria de methodo num. 31. unica regula de methodo num. 32. 33. 34. Regulae aliquot, in investigatione novarum veritatum, usurpandae, num. 35. (1) Ut libri tandem aliquando seponantur, n. 36. (2) Ut propria experientia aliquid inveniamus, n. 37. 38. (3) Ut fiant Definitiones, & (4) idae dividantur. 39. Tribus verbis, Experire, Defini, Divide, n. 40. In Experiendo non occurrunt multae difficultates, n. 41. sed in Definitione & divisione. n. 42. sed quae parvi sunt faciendae. n. 43. Signa quibus homo nomen dat individuis, n. 44. & universalibus, n. 45. nimirum nomina n. 46. & definitiones nominales n. 47. & reales, n. 48. Praecipuum earum requisitum, Per-
spicuitas, n. 49. Ad quam Attentio requiritur. n. 50. Circadi-
visionem non opus est nova quoad annotationem, n. 51. praeter
hanc ne plures vel pauciores fiant partes, quam decet, n. 52.
ceterum tot, quot velis, & quoties partiri lubitum fuerit.
n. 53. 54. Utrobique cavenda sunt obscura & aequivoca. n. 55.
Ulterior collatio conceptuum. n. 56. Principia, axiomata,
propositiones, n. 57. seu conclusiones. n. 58. Ad indubias
veritates magis quoadrunt propositiones categoricae, ad ve-
rosimiles hypotheticae. n. 60. Hypothesicae falsis etiam a-
ptari possunt. n. 61. Hypotheses ineptae sunt ad fundamen-
tum indubiarum veritatum. n. 62. Postulata vero funda-
mentum optime constituunt. n. 63. Usus hypothesium in
verosimilibus, n. 64. 65. & in falsis, in deductione ad ab-
surdum. n. 66. Deductio ad absurdum nil prodest ad
persuasionem veritatum. n. 67. Ex falsis nunquam sequi-
tur verum n. 68. Usus varius propositionum affirma-
tivarum & negativarum. n. 69. Universalium, parti-
cularium, indefinitarum, singularium, n. 70. item moda-
lium. n. 71.

I.

IN secundo capite diximus, Logicae of-
ficiu

ficiū esse, non indagare solum veritatem, verum etiam *invenire*, idque in quibuscunque disciplinis.

2. Hinc non sufficit, in superiori capite ostendisse, *quibus in rebus* homo indubias veritates, vel verosimilitudines invenire possit, nisi etiam ostendamus, *quemadmodum* eæ reperiendæ sint.

3. Jam quod hac ratione inventum est, *novæ* appellantur *veritates*, nam primas illas jam scit homo, prima scilicet fundamenta atque principia, itaque has quærere non opus habet, quandoquidem jam invenit.

4. Non est tamen existimandum, quasi toto genere *diversas* veritates in hac investigatione offensurus sit, vel quod veritates hæc *extra se* quærere debeat, nam si hoc statueretur, prima illa principia, quæ operose supra explicavimus, ne essent quidem prima principia.

5. Neque vero adeo novum est, *quæ-
re* me id quod jam *posideo*, quandoquidem istud frequenter his evenire solet, qui Bibliothecam amplam possident, vel eam nuper emerunt.

6. Novæ veritates nil aliud sunt, quam

conclusiones novæ, quæ è deductis ex primis principiis conclusionibus, rursus derivantur, ac novas iterum conclusiones producant.

7. Igitur non opus est, ut sollicitus sis *quomodo* accidere possit, ut novas veritates invenias, vel *quo medio* quave methodo eo pervenias, sed confirmatis jam semel in intellectu tuo primis principiis, concede modo ut operentur, ac patientiam parumper adhibe, certe rebus ita constitutis veritates novæ nunquam tibi deficient.

8. Nonne verum est, si *gregem cuniculorum* desideras, non nisi par horum tibi emendum esse, curandumque ut inter se misceantur, & ut natis de his catulis naturam suam sequi concedatur. Brevi tempore plures habebis cuniculos, quam alter, qui quam potest profundissime meditatur, quemadmodum per artem chymicam, vel Regulam de Tri novos cuniculos procreare queat.

9. Sentio, doctrinam hanc meam non esse ad palatum tuum, ac existimabis fortasse me insanire, vel te pro stulto à me haberi.

10. Ais

10. Ais enim: Si Ars inveniendi novas veritates tam ridicula est & *facilis*, cur laborarunt tantopere *literati* hactenus, ac etiamnum laborant, ut erudito orbi eandem conferant.

11. Nil aliud egi per biennium, nisi quod in *doctrina syllogistica* me exercui, post hæc integer annus mihi consumptus est, quo studiose acriterque in doctrina *de inventione medi termini*, quam Satyrici pontem asinorum vocant, sudavi, imo ipse profundissime meditatus sum, quemadmodum eleganti quadam ac tersa methodo aliquid scribi possit de inventione medi, sed oleum & operam perdidi, nec gloriari possum, quod vel unicam veritatem incognitam per id potuerim reperire.

12. Legi vasta volumina *de methodo*, nec hic quicquam tamen profeci, sed in priori adhuc dubitatione hæreo.

13. Quæso te, num miserear tui, an tibi potius irascar? Id scio quod & mihi & tibi tempus multum nullo pretio redimendum, perdas, ut sine ulla necessitate cogar in hoc capite tam prolixus esse, in quo alias jam desinere potuissem.

14. Num

14. Num jam oblitus es, quod supra demonstravimus, *Omnes homines capaces esse eruditionis*, Logicam *non docere aliquid præternaturale*, sed ostendere solum oportere, quemadmodum secundum communem naturam intellectu nostro uti debeamus, Artem *imitari naturam* oportere, imo Veritatem nihil aliud esse, nisi congruentiam rerum externarum cum *intellectu humano* &c.

15. Utinam eruditi non secuti fuissent falsam hanc opinionem, quasi *plebej* capaces non essent eruditionis, quasi Logica artificialis *discrimen* fane quoddam inter Doctorem, & opificem facere deberet, quasi Ars naturam *superare* deberet, imo, quasi Veritas harmonia tantum esset cum cogitationibus *eruditorum*, certe tot secula frustraneum hunc laborem sibi non creassent.

16. Oro te, quid ageres, si in hanc stultitiam prolaberentur eruditi, ut conarentur artem aliquam reperire, qua singulari ratione, qua à rusticis & opificibus distingverentur, liberos procreare possent? Jam autem inventio veritatis homini æque *naturalis* est ac liberorum pro-

procreatio, præterquam quod hæc non obscurata sit tot vulgatis erroribus, quam illa.

17. Credo equidem, te per *Doctrinam Syllogisticam* novas veritates non reperi-
turum, sed hac ratione veritatem sem-
per finem externum Logices mansurū
esse.

18. Quid judicas quæso de homine,
isto, qui jurabat se in aquam se prius con-
jicere nolle, quam natare didicisset? Sic
eruditorum multi jurant, quod non ve-
lint aspicere disciplinam de *primis* agen-
tem *principiis*, donec mediante Syllogi-
stica novas veritates invenire didice-
rint.

19. Nonne verum est, quod Syllogis-
mus Categoricalis vel Hypotheticus, vel
Inductio, vel Sorites, licet in forma ju-
stus sit, tamen ejus omnes propositiones
in fundamento possint esse *falsæ*?

20. Et contra Syllogismus in forma
potest esse plane falsus, & nihilominus
ejus omnes tres propositiones possunt
esse *veræ*.

21. Quomodo Syllogismum facies, si
non habeas in promptu tres terminos,
vel

vel propositionem quandam, ejusq; rationem. Vides itaq; quod oporteat te *prius habere veritatem*, quam *Syllogismum facere* queas, & quod Syllogismus non sit medium inveniendæ veritatis, sed veritatis *in ordinem* redigendæ, vel *exornanda* modus.

22. Modus, inquam, in *vana* hominum *persuasione* magis, quam in natura fundatus.

23. Quare mihi videris Syllogistica tua accurate repræsentare *Pharmacopolam* cum operosa *signatione* pyxidum, artificiosaq; *scisfura* schedularum, quibus medicamentorum distributorum nomē est inscriptum, quanquam hi majore in hac re utantur prudentia, quam tu & Magistri tui.

24. Ubi enim audivisti, Pharmacopœum, famulis suis hunc errorem impressisse, quod ex notitia signandarum pyxidum, vel excindendarum schedularum, quomodo medicamenta cognoscenda præparandaque sint, addiscere debeant, cum pyxis, in qua Moschus fuit, inscriptionem laseris, & in qua fuit arsenicum, inscriptionem mithridati gerere potuerit,

rit, schedulerumq; artificium nota vanitatis potius sit, quam prudentiæ.

25. Sed numquid *ineptius* unquam designare potuisti, quam studiose conari, quomodo *de inventione medi* regulas certas fundamentales reperias, vel ope antiquarum, novas veritates investiges?

26. Nonne hoc est, de curru anxie disquirere, antequam scias terrane an mari iter sis facturus, vel, si jam aliquo perventum fuerit, meditari demum, quemadmodum eò perveniatur.

27. Inventio novarum Veritatum est *novarum conclusionum* ex antiquis & jam cognitis mediis terminis repertio, tu vero *medios terminos* pro conclusionibus invenire studes.

28. Si jam in promptu habes conclusionem, necesse est, ut medium quoque terminum habeas; Sin ea careas, frustra quæris medium terminum.

29. Et si prætendas, quod per conclusionem, non cognitionem aliquam determinatam, sed dubiam, seu *questionem* intelligas, ope medi termini determinandam & ad conclusionem redigendam,

dam, tamen ne sic quidem propositi tui vanitatem excusabis.

30. Determinatio vero ista fieri aliter non potest, quam si videas, an, & quomodo decisio quæstionis *primis principiis aptari*, & cum his connecti possit. Igitur primis principiis tuis bene dispositis, conclusiones iisdem facile poteris annexere, nec doctrina de inventione medii indigebis. Sed cerebello tuo nondum evacuato, nec ibi recte positis principiis, meditatio omnis tua de medii inventionem æque inepta erit, ac si pontem asinorum extrueres, eumque in altera extremitate acubus firmares. Dubio enim non caret, quin asini tui omnes misere summergerentur.

31. Denique quod ad inanes speculationes *de methodo synthetica & analytica &c.* attinet, id ejusmodi est, ac si duo homines rixosi mensæ asidentes acriter inter se disputarent, num in dissecando capone præstaret primam sectionem in ala fieri, an in crure? Sursumne ea facienda sit, an deorsum? num in dextro latere, an in sinistro? reliqui vero convivæ interea periculum facerent horum modo-

modorum omnium, ac capones omnes consumerent, dum hi quæstiones istas agitarent.

32. Unica de methodo regula est: *Veritatis demonstrationem, vel inventionem pro lubitu ordinare licet, modo ne ineptè id facias vel ridicule.*

33. Hoc est, incipiendum semper est à facilioribus & maxime cognitis notioribus, non à difficilioribus & obscurioribus. Lux enim non quæri solet obscuritate, sed, quæ sunt in obscuro, quæruntur luce adhibita, & vel puer scit ineptissimum fore, si quis maleficum primum comburere & in pulverem redigere, postea decollare, inde suspendere, ac demum virgis cædere velit.

34. Similiter & tu quæso te gere, nec conare quæstiones intricatas resolvere, vel conclusiones remotas principiis añectere, priusquam conclusiones propinquas ex principiis elicere didiceris, in iisque educendis exercitatus fueris. Nam alias non minus irrideberis, quam si quis radicem cubicam extrahere velit, qui parum addere & subtrahere didicisset, vel proprio Marte duplicationem Cubi

Q

ag-

aggrederetur, qui vix triangulorum species intelligeret.

35. At intelligo, te nondum his esse contentum, neq; tam æquis conditionibus me dimissurum, sed obnixe postulare, ut mediocrem manuuctionem tibi præbeam, *qua ratione è principiis novas conclusiones elicias.* Nam rei difficultas hætenus tibi imaginata, tam timidum te reddidit, ne quid proprio Marte tentares, id quod pueris evenire solet, qui metu lapsus, cruribus jam obfirmatis, soli dubitant incedere, quia ad serperastrum & manuuctionem affecti sunt.

36. Bene: Lectiones ergo tibi proponendæ sunt eædem, quæ pueris commendari solent. 1. Sepone frenum & serperastrum, h. e. *Noli amplius aliorum niti auxilio, & tandem aliquando libros sepone, ex quibus hætenus novas veritates colligere consuevisti.*

37. 2. Donec in temetipso justam confidentiam ponere discas, parietibus & scamnis quasi inhære, & sic proprio Marte prorepe. i. e. *Experire mediantibus sensibus externis in rebus naturalibus extra*

te magis magisque veritates indubias antea incognitas, quas annulo (B) applicare, vel per evidentiam sensuum comprehendere queas, quo quid valeant humeri magis magisque certus fias.

38. 3. Solus confiste sine fulcro. h. e. Considera conclusiones, per sensationes inventas, & quære earundem definitiones ac ideas in subjecto & predicato.

39. 4. Jam longius procede, quorsum & quousque desideras, i. e. Resolve definitiones seu ideas integras, in partes suas, & has rursus in particulas suas subdivide, quoad divisionem patitur materia, & necesse est.

40. Ecce totam artem tribus verbis comprehensam: *Experire, Defini, Divide.*

41. Hic vero nova sese difficultas offert. Nondum enim tibi satisfecisse videor. Ac *Experientia* quidem non est res magni momenti, cum quod tot dubitationibus non videatur obnoxia, tum quod jam supra capite sexto sufficienter eam explicavimus. Imo *Experientia* in adultis ad inveniendas novas veritates superflua magis est, quam necessaria, quoniam inde à pueritia jam satis *experientiarum habent*, & per totum vitæ cur-

sum fatis inveniunt negotii, si eas ad definitiones & divisiones redigere velint. Ita pueri post longam manuductionem, non ita necesse habent, ut parietibus nitantur.

42. At *Definitio & divisio* sunt, quæ te abstertere videntur. Nam de iisdem tam varias, tam obscuras distinctasque regulas apud Philosophos invenis, de bona accurataque earum elaboratione, ut nescias, quam apprehendere debeas.

43. Quæso te, nil omnino cura, *nec te verbis alligæ in definitionibus, nec subtilibus regulis*, nam definitiones nil aliud sunt quam signa cogitationum de conceptibus universalibus.

44. Si enim cogitationibus tuis *individa* consideras, *appellare* ea potes pro lubitu, at signum hoc ne nominalis quidem definitio vocatur, sed *nomen*. Et de nullo individuo extruere potes definitionem, quia de eô conceptus distinctos pronunciare non potes. Veram autem definitionem conceptus distinctos habere oportet. Ut taceam, unamquamque definitionem propositionem
nem

nem esse, in quacunque autem propositione Prædicatum oportet esse universale.

45. *Signa de rebus universalibus sunt vel nomina, vel definitiones nominales, vel reales.*

46. *Nomina fiunt universale ut totum quoddam indivisum, & quod ad investigationem veritatis attinet, in cuiusque posita sunt arbitrio, præterquam quod per doctrinam Ethicam compellamur, ne à communi consuetudine absq; ratione recedamus, de quo suo tempore plura.*

47. *Definitio nominalis, seu descriptio repræsentat universale tanquam totum cum aliis utcumq; collatum, aut in partes utcumq; divisibile: Et quia divisiones & collationes huiusmodi possunt esse innúmeræ, rursus in cuiusq; arbitrio positum est, eas sic vel aliter instituere.*

48. *Definitio realis, vel definitio stricte dicta, quæ proprie huius est loci, exhibet universale, ut totum cum aliis totis proximioribus collatum, & in partes principales divisibile. Et hac ratione eque non est tam voluntaria, quam signa su-*

perius allata, nec in *verba* tamen quis jurare tenetur, sed horum *plura*, vel *pau- ciora*, hæc vel illa usurpare licet, modo *perspicua* sit definitio.

49. *Perspicua* autem est, si in ea *præcipuarum* partium totius & *singularum* quidem sit mentio. *Præcipue* vero partes sunt per quas aliquid cum alia re, quæ ipsi proxime adest, vel communionem aliquam habet, vel ab ea distincte discrepat.

50. Hic vero nil amplius requiritur, quam ne *præcipitemus* *judicium*, sed debita *attentione* Tota in se consideremus & cum aliis conferamus.

51. Itaque ipse cernis, quod intuitu divisionis novam aliquam regulam expectare non debeas, nam *divisio* & *definitio* tam arcte inter se connexæ sunt, ut *definitionem* habere nequeas, nisi toto in certas partes prius *diviso*, & cum alio quodam universali, quod sub eodem communi genere est, considerato; Nec genus aliquod in species potes distribuere, nisi ad *definitionem* ejus simul animum reflectas.

52. Etsi enim tibi præciperem, ne *plures* vel *pau- ciores* in quacunque divisione partes

partes faceres, quam haberes in toto, tamen vereri cogerer, ne hæc ægre admodum ferres, quia hac ratione insignem negligentiam, imo respectu prioris maximam stultitiam tibi imputarem.

53. Cæterum *quot vis partes* facere licet, nec semper rigoroſe observabis *διχοτομίας*, quanquam hic usus necessarius sit dichotomiarum, si divisas partes denuo, tanquam tota nova, definitione reali describere, earumq; harmoniam cum partibus proximis, vel ab his dissonantiam ostendere vel concipere desideras.

54. Porro *primas partes toties subinde subdivide, quoties placuerit*, & subdivisionem eæ patientur. Nam quo longius procedes dividendo, eo plures veritates novas tibi comparabis.

55. Sed tam in definitione, quam divisione terminis utere *perspicuis*, & quantum id fieri potest *consuetis* atq; *vulgatis*. Et sicubi vox occurrat æquivoca vel obscura, mox eam expone per novam definitionem, idq; toties repete, donec ad primas ideas pervenias, quæ non pati-

untur ulteriorem divisionem, vel ad secundas certe, quæ jam cognitæ sunt.

56. Cæterum perinde est, si novas veritates adhuc plures investigare cupias, totumne cum toto *remotiori*, an partem *totius* cum parte *remotiori*, vel cum parte *totius alterius* conferas. Nam & hac ratione veritates recentes indies vena-beris,

57. Pro distingvendis nominatim veritatibus recens genitis titulis uti licet, quibus velis. Non erit tamen indecorum, si veritates è definitione totius immediate fluentes, & quatenus ista cum definito reciprocatur atq; convertitur, *Principia*, sed quæ è divisione & consideratione partium derivantur, *Axiomata*, & quæ tandem ex collatione reliquæ resultant, *Propositiones* appelles.

58. Sed noli de earum appellatione cum ullo homine rixari, quare postre-ani etiam ordinis veritates, *conclusiones* appellabis, quia notum est, in Logicis omnes *cogitationes consistentes* propositiones nominari.

59. Porro quæ dicta sunt hætenus de inventione novarum veritatum in in-
ven-

ventionem etiam novarum *verosimilitudinum* utiliter adhibere poteris, observata saltem hac differentia: Ad *indubitatas* veritates magis quadrant propositiones *categoricae*, ad *verosimilitudines* autem propositiones *hypotheticae*.

60. Hinc supra quoque adstructionem rerum summe *verosimilium* demonstrationem *hypotheticam* nuncupavimus.

61. Imo & *Falsum hypothetice* bonam connexionem habere potest, id quod est vulgato exemplo: Si asinus volat, habet pennas, elucet.

62. Unde sedulo cavendum est, ne loco fundamenti *indubiarum* veritatum ponantur *hypotheses*. Quo fieret, ut inter veritates *indubitatas* & *verosimilitudines*, imo ipsas falsitates, nulla accurata haberi posset differentia.

63. Neque hic permiscenda sunt *Postulata* & *Hypotheses*. *Postulata* enim sunt veritates primæ indemonstrabiles, quæ ad fundamentum *indubiarum* veritatum omnino requiruntur.

64. Imo & *Hypothesis* alium usum habet respectu *Verosimilium*, alium respectu *falsorum*.

Q 5

65. In

65. In *illis* præcipue usurpantur, ad cognoscendum quæ verosimilitudo alteri præferenda sit, ex qua scilicet plurimæ conclusiones possint derivari, vel quæ in plerisque individuis vera esse deprehendatur.

66. In *his* vero adhibentur ad disputandum ad hominem, & ad convincendum errorem cujusdam *absurdi*.

67. Cum autem per superius allata inter cognitionem veri & cognitionem falsi notabilis sit differentia, cavendum est summo studio, ne nos existimemus *per deductionem ad absurdum alterum convicisse de veritate nostræ sententiæ*, quoniam nil nisi falsitatem sententiæ suæ ipsi demonstravimus. Inter verum enim & falsum, Ignotum, tanquam tertium quoddam, medio loco interjacet.

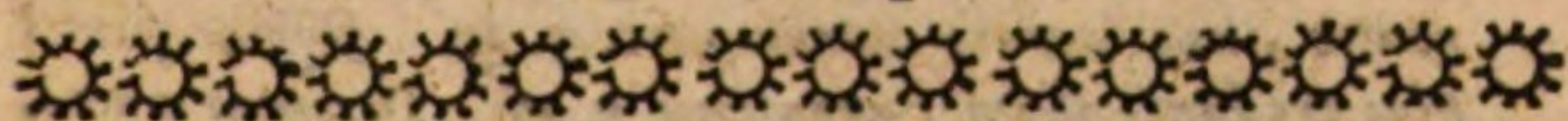
68. Similiter affirmare equidem non possum, *quod ex veris aliquando sequatur falsum*. Sed quæ jam dicta sunt de hypothesis, docent nos, quod ex falsis quandoque possit sequi verum.

69. Non minus inter propositiones *affirmativas & negativas* magna differentia est. Per negativas cognoscimus falsum

sum & à vero abhorrens , per affirmativas veritates & verosimilia. Fundamenta enim veritatum ac verosimilitudinum omnium propositiones sunt affirmativæ, sensationes quoque & ideæ, item experientia aliena & conceptus accidentalis affirmationibus annumerantur.

70. Porro Propositiones *universales* ad ideas pertinent , *singulares* maximam partem ad sensationes , *indefinita* & *particulares* ad verosimilitudines.

71. In modalibus, modus *Necesse* ad indubitatas veritates, *Contingens* ad verosimilitudines , *Possibile* ad dissimilitudines veri, & *Impossibile* ad indubitatas, si quis his delectetur, referri poterunt.

CAPUT XIII.

De

ERRORIBUS EORUNDEMQVE ORIGINE.

Argumentum Capitis.

Connexio n. 1. necessitas hujus Capitis. n. 2. Et quid in
Scriptoribus circa hoc notandum. n. 3. Repetita considera-

deratio naturæ humanæ. n. 4. Conditio hominis multo
 deterior, quàm bestiarum num. 5. quoad corpus, num. 6.
 Etiam quoad animam homo sine aliorum auxilio cogitare
 non potest. n. 7. Et facilius comprehendit, quid alii de re-
 rum Essentia cogitent, quàm quod ipse. n. 8. Quæ dicta
 ratione naturalem cogitandi facultatem excitant. n. 9. Et
 signa conceptuum, quos genuit, suppeditare debent n. 10.
 Quæ tamen à rebus ipsis initio bene discernere non potest.
 n. 11. Prærogativa bestiarum præ hominibus, in persecu-
 tione boni Et fuga mali. n. 12. 13. Quæ propter apud ho-
 minem alios cognitionem boni Et mali excitare oportet. n.
 14. nec principia aliqua connata moralia reuera apud
 eum reperiuntur. n. 15. Obligatio hominum ac præcipue
 Parentum, ut Veritatem pueris conferant. n. 16. Reci-
 proci obligatio puerorum, ut dicta tanquam verosimilia
 accipere velint. n. 17. Quantum Parentibus præ aliis
 hic debeatur. n. 18. Exemplum veritatum paucarum in-
 dubiarum, quæ in pueris statim sese exerunt. n. 19. Pueri
 quæ ipsis narrantur non arripiant pro indubitatis veri-
 tatibus, n. 20. Peccata contra has regulas ubique com-
 missa causant errores. num. 21. Adulti pueris nec
 possunt, nec volunt veritates semper imprimere. n. 22. Ne
 Parentes quidem. num. 23. 24. Quin quod bene docent Pa-
 rentes, alii iterum corrumpunt. n. 25. Quibus pueri
 plus credunt, quàm Parentibus. n. 26. Docentur pueri,
 ut quæ ipsis dicuntur, indubitato vera esse existiment. n. 27.
 In pueris major est cupiditas cognoscendæ, quàm in adultis n.
 28. 29. Sed eorum meditatio hic fere nullius est momen-
 ti. n. 30. Quoniam magnitudo cupiditatis discendi ipsis
 attentionem non concedit. n. 31. Sed præcipitantiam
 creat, quæ ab impatientia profiscitur n. 32. Præcipi-
 tantia in sensationibus n. 33. Ideis n. 34. Ratione. n. 35. In-
 vestigatione novarum Veritatum. n. 36. Præjudicia un-
 de dicantur. n. 37. Quid sint. n. 38. Differentia inter
 præjudicia Et alios errores. n. 39. Scopus eorum prima-
 rius est festinatio incredendo, n. 40. Duo præjudicia pri-

maria: Præjudicium humane autoritatis & Præjudici-
um precipitantie. n. 41. Collatio eorundem. n. 42. Re-
spectu eorum originis. n. 43. 44. etatis n. 45. & duratio-
nis. n. 46. Præjudicium autoritatis difficillimè amoliri
possumus. n. 46. usque ad 51. id vero per præjudicium præ-
cipitantie confirmatur. n. 52. & hoc vicissim confirmat.
n. 53. Adherent homini duo hæc præjudicia etiam in
profecta etate, n. 54. 55. cum propter consuetam præcipi-
tantiam, n. 56. tum quod hæc præjudicia ab eruditis ma-
gno conatu defendantur. n. 57. Origo specialium præjudicio-
rum quæ foventur inter literatos. n. 58. est Ambitio. n. 59.
Per quam præjudicium autoritatis vitam suam quasi con-
servat. n. 60.

I.

HActenus de cognitione Veri, Falsi
& Verosimilis, item de indagatio-
ne novarum veritatum sufficien-
ter diximus. Supra autem monuimus,
errorem nuncupari, si falsum credatur
esse verum, vel si veritati absonum vero-
simile esse existimetur. Imo sæpius mul-
torum *vulgatorum errorum* mentionem
fecimus, & supra diximus, homines a-
more erga præjudicia intellectum su-
um data opera obscurare. Itaque jam
nil reliquum est, nisi ut de *vulgatis* hisce
erroribus ac eorundem origine paulo clari-
us loquamur.

2. Namcum Veritates & Verosimili-
tudo, imo tota Logica tam facilibus re-
gulis

gulis superstructa sit, quemadmodum id à nobis est demonstratum, & inventio novarum veritatum plus attentionis, quam ingenii postulet, sane inquisitio originis communium errorum, quibus Eruditi qui vulgo vocantur, æque imo magis assentiuntur, quam plebeji, accuratam meretur considerationem, ut videamus *quæ causa sit, cur homines qui sine labore veritatem deberent possidere, ab eadem tam sæpe aberrant, & cur hi præcipue, qui alios ab erroribus ad veritatem perducere deberent, sæpe erroribus profundissime immersi sint.*

3. Imo nec *vana* nec *ingrata* hic nostra opera erit, quia Eruditi de hoc negotio vel planè *nihil* in scriptis suis memoriæ prodiderunt, vel pauci hi, apud quos aliquid ejus reperitur, partim necessariam hanc doctrinam *generaliter* saltem & *perfunctorie* tractarunt, adeoque ob hanc negligentiam, nimia cupiditate errorum evitandorum, in eos maxime inciderunt, partim nimis *confuse* & *sine ordine accurato* tradiderunt; partim novis & *obscuris terminis*, qui tædium rei creaverunt, usi sunt; partim de *enumeratio-*

ratione magis communium quorundam errorum, quam de inquisitione scaturiginum & fontium, è quibus errores sese diffundunt, vel certe de origine solum errorum *in religione* solliciti fuerunt. Ut taceam, nonnullos qui de hac materia scripserunt, ab aliis Eruditis, tanquam *atheos* diffamari solere.

4. Nulla re autem negotium magis promovebimus, quam si *naturam hominis inde ab adolescentia* denuo considerabimus, ut sentiamus, *quo tempore* errores in eo incipiant.

5. Etsi homo multo perfectior creatura est, quam bestia; manifestum est tamen, ejus conditionem in prima pueritia longe *miserabiliorem* esse, quam bestiarum.

6. Nam brutorum multa statim postquam nata sunt, in ea sunt perfectione, ut fere sine adjumento aliarum bestiarum sui generis vitam producere, & victum quærere possint. Sed recens nati infantes certissime perituri essent, nisi alii homines post eorum nativitatem eorum curam gererent, *vidumque* eis procrearent, eorumque

que membra ad *incessum* assuefacerent.
&c.

7. Imo ne anima quidem ipsa, sine aliorum hominum adiutorio res suas agere potest. Ac cognoscimus quidem, animam in pueris aliquid agere; sed priusquam loqui, vel dicta saltem aliorum intelligere queunt, non possumus affirmare, quod aliquid *cogitent*, quia supra demonstravimus, cogitationes in sermone quodam interno consistere, externum sermonem præsupponente.

8. Cum autem sermo externus index sit cogitationum aliorum hominum, inde necessario sequitur, *pueros prius comprehendere, quid alii homines de essentiis rerum cogitent*, quam accurate loquendo de iis ipsi aliquid cogitent; Vel cogitationes puerorum de rerum essentiis in prima ætate aliorum cogitationes sequi.

9. Nam etsi libenter concedamus, Animæ humanæ *naturalem* cogitandi & verum à falso discernendi *facultatem* inesse, ista tamen facultas ei parum prodesset, nisi *aliorum hominum ope* excitaretur. Hominem nobis imaginemur, inde
de

de à nativitate sua *in sylva* vel usque ad vigesimum annum versatum inter bestias, & videamus an ejus anima notabiles in cognitione veritatis operationes peragere potuerit?

10. Hinc verum eqvidem est pueros, visis aliis creaturis, *obscuras* quosdam conceptus de iis sibi formare, sed carent facultate conceptus hos suo Marte ab aliis conceptibus per *certa signa* discernendi, & hæc comprehendunt secundum signa, quæ ab aliis audiunt sibi dari: adeoque conspecta aliqua re semper quærun-
Quid hoc est?

11. Inde porro fieri solet, ut nondum capaces sint pueri ad discernendum *signa à cogitationibus*, vel ab ipsis *rebus externis*, sed signum & essentiam signo notatam credant unum idemq; esse. E. g. Vocabulum Equus, Homo, Asinus, esse ideam Eqvi &c.

12. Cæterum quemadmodum omnis scientia data est homini, ad veram suam utilitatem promovendam, & ad damnum suum avertendum; ita ea pro dolor est hominis conditio, ut quemadmodum *bestia* naturaliter ea fugiunt, quæ ipsis
R sunt

sunt *noxia*, & quæ ipsis *profunt*, persequuntur; ita *homo in infantia sua malum à bono discernere nequeat*.

13. *Hinnulus* equi montem declivem descensurus, vel *fossam superaturus*, lente admodum incedit, & modum corporis ita instituit, ne cadat. *Pecudes* communiter *ignem* abhorrent, & raro sese offert occasio, quæ se ipsas *ledere* possint. Sed *pueri* regulariter temere *discurrunt*; Imo in primis *lapsibus* ne manus quidem objiciunt, *ignem* non fugiunt, donec urantur; Sibi ipsis *damnum* inferunt, si instrumenta acuta ipsis dentur in man⁹ &c

14. Quare iterum summopere necessarium est, ut in tenera hac ætate conceptus puerorum de *bono & malo per alios* excitentur; non tantum in rebus *corpus* ejusq; sustentationem, sed potius *anima bona* ac præcipue bonum morale cernentibus.

15. Nam quæ vulgo de principiis moralibus cõnatis in medium afferri solent, jam quidem suspensio de iis iudicio missa faciamus; Tamen imprudentiæ insignis notam is non effugeret, qui crederet, *pueros per se notitiam principiorum morali-*

ralium *realiter* & actu possidere, cum quotidie cernamus maximam partem actionum eorundem non solum regulis Moralis Disciplinæ adversari, sed & satis indicare, quod ne de *terminis* quidē, qui in principiis moralibus loco subjecti & prædicati adhiberi debent, ideam aliquā vel distinctum conceptum habeant.

16. Itaq; cum in genere *aliis hominibus*, tum in specie *Parentibus* hoc incumbit, ut non solum caveant, ne pueris falsi quid de cognitione essentiae rerum, ac præcipue boni & mali imprimatur, sed ut omni etiam cura eo allaborent, ut cognitio veritatis & boni in ipsis quotidie augeatur & confirmetur.

17. Contra fieri aliter non potest, quin pueri in tenella ætate & quoad eorum intellectus ad maturitatem nondum pervenit, ut verum à falso, & malum à bono sua sponte queat discernere, similiter obligentur, uti id quod ipsis ab aliis hominibus, præsertim à Parentibus, & ab his quibus hoc negotii datum est à Parentibus, inculcatur, tantisper verum esse credant, vel *pro verosimili potius interim* accipiant. Nam absq; hac puerorum obligatione,

tione, obligatio auctorum ac Parentum frustranea foret, & effectum suum nullatenus assequeretur.

18. Quin, cum *Parentibus* maximum *onus* incumbat liberos dicto modo bene educandi; Ratio postulat, ut, si alii homines pueris contrariam opinionem de cognitione veritatis & boni imprimere student, quam Parentes, vel hi quorum curæ parentes liberos commiserunt, iis tradiderunt, pueri tum *his majorem quam illis fidem* habeant.

19. In tenella enim ætate intellectus planè ineptus est, ut suapte sponte verum à falso discernat, nisi quod videamus pueris persuaderi non posse, quod *aliquid simul possit esse & non esse, quod simul possit esse hoc & aliud, quod totum non sit majus sua parte,* & quæ sunt hujusmodi paucae indubitatae veritates, quæ in pueris statim sese exerunt, quam primum intellectum suum quodammodo aperire possunt.

20. Necessarium est tamen, ne hanc puerorum obligationem longius extendamus, quam res patitur. Neque enim aliud quid vult præterea, quam ut pueri id, quod à Parentibus & aliis ipsis traditum

tum est, non nisi *pro verosimili* tantisper habeant, dum intellectus maturescat ad indagandam veritatem, non vero, ut credant hoc *indubitato verum* esse, multo minus ut hoc ita se habere indies sibi firmius persuadeant. Nam supra satis demonstrasse videor, persuasionem externam quæ fit ab aliis, sine interna nostra persuasionem, ratione circumstantiarum verosimilitudinem, non autem indubiam veritatem, conficere posse.

21. Quod si igitur conditio generis humani pateretur, ut & *Parentes* vel *alii* pueris veram cognitionem essentia rerum & veri traderent, & *pueri* omnia ea, quæ ipsis à prudentibus traduntur, tanquam nota acciperent, ac Parentibus & Præceptoribus plus crederent, quam aliis, qui ab hac doctrina eos seducere conantur, vel saltem id, quod ab aliis in juventute didicerunt, non nisi pro verosimili reciperent, nec ut indubias veritates sibi imprimerent, vel nulli, vel pauci in mundo essent errores. Sed cum proh dolor, societas humana adeo corrupta sit, ut fere ubiq; in omnibus his contrarium fiat, mirum non est, quod omnia erro-

ribus scateant, & quod, ita comparatis rebus, *pueris una cum paucis veritatibus tot millia errorum non possint non implantari.*

22. Primum enim extra omnem dubitationem positum est, quod *adulti*, qui cum pueris converfantur, quia ipsi magnos vel in intellectu vel in voluntate defectus patiuntur, nec *velint* nec quantumvis cupiant, *possint* pueris *veritates* tradere, sed errores suos ipsis communicare potius studeant, vel falsa quædam vel per jocum, vel ut eis illudant, ipsis persvadeant &c.

23. Ipsi etiam *Parentes* similes hic errores committunt, siquidē inter tot mille *Parentes* plurimi veritatem ipsi non *cognoscunt*, sed præjudiciis collo tenus immerfi sunt. Quomodo autem cæcus cæco viam monstraret?

24. Et quoties fit, ut *Parentes* pueris aliquid imprimant, quod ipsi *sciunt* verum non esse, & tamen pueris id persvadent, vel colludendi cum ipsis causa, vel ut plurimum bona intentione, quod tamen si accurate consideretur, medium admodum ineptum est eo perveniendi. E. g. Fabula de Sancto Christo, quem vocant;

cant; multæ perſuaſiones vanæ, quæ adhibentur ad compeſcendos puerorum affectus &c.

25. Concedamus, Virum quendam ſapientiffimum in educandis liberis ſuis maximopere eniti, ut nil ipsis tradat niſi meras veritates, quarum capax ſit eorum intellectus (quæ conditio tamen eſt ejusmodi, ut inter 10000. homines vix unus ſperandus ſit, qui eam adimpleat) quomodo poſſibile eſt, ut Vir iſte ſapiens aſidue pueris ſuis adſit, & ita prohibeat, ne à *famulis & aliis* (ne dicam de *uxore*) præcipue vero à *colluſoribus*, loco veritatum conceptarum, falſis ineptiis impleantur.

26. Cum primis quod ob inclinationem ad nudas *ſenſiones* pueris inde à natiuitate adhærentem, item ob *otium*, proh dolor! ubiq; ita ſe res habeat, ut *famulis & aliis pueris petulantibus* qui communiter eorum ſenſionibus & otio adulantur majorem fidem habeant, quam Parentibus, & conſequenter mala converſatio in uno momento veritatis cognitioni plus damni inferat, quam bona Parentũ, & Præceptorum inſtitutio longo tempore utilitatis præſtitit.

27. De-

27. Deniq; experientia quotidia do-
cet, quod cum Parentes domi, tum Præ-
ceptores in Scholis communiter pueris
perniciosisimum hoc principium tra-
dant, idq; quibus possunt modis confir-
ment, ne cognitionem in juventute sibi
traditam interim pro *verosimili* accipi-
ant, sed pro *indubiè vera* & infallibili, imo
pro articulis fidei habeant; Nec insolens
est, quosdam nostratum ipso *quarto præ-*
cepto ad id abuti.

28. Atq; hic quidem puerorum status
est intuitu cognitionis veritatis, quate-
nusea ipsis ab *aliis hominibus* traditur. Age
paucis adhuc considerabimus, quare ratio-
ne pueri *suapte* spōte cupidi sint indagan-
dæ veritatis, & hoc proposito fine ratio-
cinentur. Nam licet, per superius allata,
nondum capax est anima puerorum, ad
discernendum suo Marte verum à falso;
tamen & in juventute *desiderium incogni-*
tæ sciendi, & tam adjumento sensuum,
quam propria speculatione inveniendi
deprehenditur. Ac pueri quidem *majo-*
rem in hac parte *curiositatem* præ se fe-
runt, quam adulti.

29. Nam & *otium majus* ipsis est con-
cesum,

cessum, ad persequendas res cogitatione, dum non sunt ita obruti negotiis, & naturale desiderium, quod quilibet homo sibi inesse sentit, cum incognitum quoddam sibi scire contingit, eò fortius pueros impellit ad cognoscendum aliquid per sensationes, quo magis ipsis ob paucam, quam habent scientiam & experientiam, omnia fere nova sunt & incognita.

30. Jam si pueri in hac ipsorum curiositate atque meditatione circumstantias has observarent, quas supra prolixè explicavimus, cum de primis ac indubitatis veritatibus ageremus; utique nec per easdem in novos errores seducerentur. Sed cum, uti dictum est, jam per alios multis erroribus sunt obruti, & fundamentum adeo ejus, quam habent, scientiæ, nullius momenti sit, colligi facile potest, quod *superstructa* huic *meditatio vel experientia* multis quoque erroribus obnoxia esse debeat.

31. Nam cum *cupido* sciendi incognita apud pueros *forti impetu* sese exerat, hæc ipsis non permittit attentionem ad cognitionem veritatis summe necessariam ac singularem animi quietem requirentem, nec *accuratam* circumstantiarum in sensationibus sese offerentium *trastinationem*, itemque operosam inquisitionem, discernendi genuinas ideas à conceptibus verosimilibus.

32. Itaque in pueris ubique insignis deprehenditur *præcipitantia* in ipsorum experimentis &

rationibus, id quod non aliunde proficiscitur, nisi ex *impatientia* quadam, *desiderium* eorum veritates incognitas indagandi concomitante. Nam quemadmodum illa quidem eos instigat, ut bonum hunc finem assequantur, ita hac impediuntur, ne mediis his, quæ ad id conducunt, unquam utantur, adeoque scopum propositum nunquam fere attingant.

33. Ista enim *Impatientia* causatur, ut in oblati *sensationibus* prius de re judicent, quam ea ad debitam deducta sit distantiam, quo fit, ut impressas in cerebro nostro imagines, vel rei speciem quandam ac verosimilitudinem, cum re ipsa vel ejus causa confundant, ut de rebus judicent, de quibus per unum tantummodo sensum imagines nonnullas conceperunt, antequam reliquis sensibus adhibitis eorum essentiam ponderaverint, ut in sensationibus, quæ non sunt omnibus hominibus communes, vel ubi ejusdem hominis sensoria mutari sæpius contingit, nimis absolute de re judicent.

34. Porro causatur, ut *conceptus* sæpe rerum *accidentales*, quæ in multis (vel in paucis duntaxat) individuis reperiuntur, ut veras *ideas* apprehendant.

35. Denique in causa est, ut in derivatione cognitionis veritatum, à primis principiis paulo remotarum, propositionem unam cum altera *permisceant* vel tanquam *æquipollentes* recipiant, quæ non sunt ejus generis, vel *conver-*
tant,

tant, quæ non sunt convertibiles, item causas primo sibi oblatas, absque inquisitione, num ad rem faciant, nec ne, arripiant nec considerent, an cum indubiis veritatibus connecti queant.

36. *Quin impatiens istud desiderium in novarum veritatum investigatione sæpe inde à juventute pueros incitat, ad comprehendendas sensationes probibitas & illicitas, & ad mala potius quam bona cognoscenda, ac nimis subtiles, imo probibitas scientias perscrutandas, &, ut ad eas comprehendendas mediis vel ridiculis vel saltem ineptis utantur.*

37. *Ex his, quæ dicta sunt hætenus, facile origines & fontes omnium errorum cognosci poterunt. Ac vulgo quidem vocantur præjudicia, partim quod in homines statim deprehenduntur, antequam ejus intellectus & judicium maturescunt, partim quod homo iis inhærens ex incogitantia prius judicat, quam rem debite exploravit.*

38. *Itaque Præjudicia nil aliud sunt, quàm falsæ opiniones, quas veras esse, absque ratione sibi quis imaginatur, vel nimia credendi festinatione ab aliis, quorum auctoritati considerat, persuasus, vel ex Impatientia & banc secuta Præcipitantia seipsum decipiens.*

39. *Quod Præjudicia nos seducant à cognitione veritatis id cum omnibus falsis opinionibus commune habent, sed in hoc consistit differen-*

ferentia, quod in præjudiciis *causa*, in qua fundantur, *connexione* aliquam *necessariam* cum ejusmodi erroribus non habeat, adeoque pro causa haberi plane non possit, cum in aliis tamen ex hujusmodi præjudiciis derivatis falsis opinionibus, necessaria ad minimum connexio inter errorem & præjudicium esse queat. Præjudicia *fontes* sunt falsarum opinionum omnium, cæteri errores *rivuli* sunt inde profluentes.

40. *Fons primarius* omnium præjudiciorum est *misera conditio intellectus* humani in juventute, & huic adhaerens *credendi facilitas*, qua falsi quid ipsi facile persuadetur vel ipse sibi persuadet.

41. Et quia vana hæc persuasio cum *extra* hominem ab aliis dependet, tum *in ipso* latet, inde *duo* enascuntur *præjudicia primaria*, quæ causa sunt errorum omnium, quotquot in mundo reperiuntur, quorum alterum *Præjudicium humane auctoritatis*, alterum vero *Præjudicium præcipitantis* appellabimus.

42. Quomodo cum utroque in juventute res comparata sit, jam supra satis consideravimus, nunc fontes hosce duos omnis mali *inter se* paulisper conferemus.

43. Istud, *præjudicium* nimirum *auctoritatis*, ex *irrationali* quodam *erga alios amore* dependet, & interdum *timore* quodam impresso, ne quid mali nobis accidat, corroboratur.

44. Hoc

44. Hoc, *Præjudicium præcipitantiæ ex irrationali Amore sui* proficiscitur, videlicet ut quieti nostræ indulgeamus, ac negligentia & impatientia nostræ blandiamur, easque leniter tractemus, & similiter pudore intempestivo & segnitie confirmatur.

45. Illud hoc est *antiquius*, eoque *altiores egit radices*. Nam aliis prius credimus, quam ipsi ratiocinari incipiamus.

46. Itaque inde etiam sequitur hoc illo citius posse *extirpari*, licet hæc thesis è priori quoque differentia demonstrari queat.

47. Nam cum præjudicium autoritatis in irrationali erga alios amore maxime fundetur, præcipitantiæ vero magis irrationalem *Φαυτίαν* respiciat, illud fortius etiam hominī quam hoc adhæret. Ac suo tempore justam hujus paradoxī demonstrationem instituemus: *Quod irrationalis amor erga aliud quippiam semper sit fortior, quam amor sui irrationalis.*

48. E. g. Si quis ex præcipitantiā turrem quadratam putavit esse rotundam, vel baculum rectum curvum existimavit, *errorem suum* demonstratione oculari convictus facile *agnoscit*, imo si argumentum male cohærens formavit, sine magno labore eo deduci potest, ut præcipitantiā suā agnoscat.

49. Sed si quis ex stulto amore *humana autoritatis* falsam quandam opinionem semel imbibit, tam difficulter ea potest evelli, ut homines alias prudentissimi difficillime adigan-

tur ut errorem suum agnoscant, etiamsi ad ejus refutationem respondere nequeant, sed errori blandiuntur, adeo ut, si quid oggerere ultra non possunt, sibi persvadeant, culpam esse penes *intellectum* suum, & nihilominus hos, à quibus opinionem suam hauserunt, eam melius sine dubio defendere posse.

50. Imo quoties audiuntur hujusmodi phrasæ bonæ rationi contrariæ? *Malo cum Viro hoc celeberrimo errare, quam cum alio veritati assentiri; vel Hoc mihi persuaderi non patiar, etsi ipsi oculi mei me ejus rei certiores facerent.*

51. Taceo, quod millena exempla proferri possunt eorum, qui facilius ob aliorum falsas opiniones vitæ dispendium fecerunt, quam qui propter errores à se ipsis oriundos multa passi sunt.

52. Cæterum etsi duo hæc præjudicia primaria, dicta ratione, quoad essentiam distincta sint, reipsa tamen ut plurimum in hominibus sunt unita & se mutuo adjuvant. *Præjudicium enim autoritatis* deinceps in homine per insignem præcipitantiam judicis confirmatur, partim dum quotidie videt, se humana autoritate decipi, & in plerisque tamen, quæ credit esse vera, eidem innititur; partim dum ex opinionibus erroneis in humana autoritate fundatis sæpius ex negligenti præcipitantia novos errores in medium affert.

53. Contra *præjudicium autoritatis* non parum confirmat *præcipitantiam*, si consideramus præcipitan-

capitulantiam & errores inde resultantes multis hominibus esse communes, adeoque dum cæcus cæco viam monstrare contendit, utrumque à veritate æque declinare, & utrumque tamen ob eandem rationem, quia vident opiniones suas à multis defendi, sibi quoque persuadere, in ratione omnibus hominibus communi eas esse fundatas.

54. Atque hæc duo quidem præjudicia primaria non solum homini in tenella juventute, & dum intellectu maturo nondum gaudet, tenaciter adhærent, sed dolendum est, quod, cum jam ad maturitatem intellectus pervenit, eadem per *totum pæne vitæ curriculum* tantam in hominem tyrannidem exerçant, ut errores omnes, omniaque inde provenientia mala his solis unice debeantur.

55. Causa vero, cur homines in illa *etate*, quæ ab hac servitute se facili negotio liberare possent, tamen sub eadem maximam partem data opera perdurant, rursus vel *negligentia* est, vel *inordinata Philautia*.

56. Emerfuro ex erroribus prius admodum *sudandum* est, quomodo justam attentionem sibi comparet. Sed diuturna *consuetudo præcipitantiæ* ipsi hoc æque impossibile reddit quam mendicis laborem.

7. Et hi vero, qui bonis exemplis nobis in hac parte præire deberent, & ad errorum abjectionem nos adhortari, plurimum fere ad præjudicia stabilienda conferunt. Nam cum summa dili-

diligentia eo impelli deberemus, nusquam ferre aliquis invenitur, qui hoc agat, sed plus mille sunt qui singulis prope momentis nobis acclamant, ne à sententia *venerandæ antiquitatis* nos seduci patiamur, Ut omnes *novitates* peste pejus caveamus, vel hos, qui vel ipsi deponunt præjudicia, vel alios ut idem faciant, commonefacere student, cum blandimentis & donis, tum minis & persecutionibus inde absterre totis viribus satagunt.

58. Cæterum sicut hætenus præjudicia omnibus hominibus communia è fundamento exquisivimus, & luce meridiana clarius est hos, qui *Eruditorum* nomen sibi vendicant, pluribus ineptis erroribus obnoxios esse, quam homines in aliis vitæ generibus viventes, ita considerandum etiam esset, *quænam sit origo hujus mali.* Sed cum hoc absque Historia Philosophica apte fieri nequeat, & de ea alibi prolixam dissertationem instituemus, eo etiam hæc consideratio differenda erit.

59. Interim pauca hæc prægustus loco observabis: Originem hujus mali esse *Ambitionem & dominandi cupidinem*, è quibus universalis iste error promanavit, Sapientes & literatos ab aliis hominibus longissime distinctos esse, adeoque regulas ratiocinandi plane diversas quam plebejos habere oportere.

60. Ex hac brevi sententia hoc saltem facile poteris colligere, ex his præjudicium auctoritatis vitam suam quasi obtinuisse, & sine hujus erroris universalis abolitione, nec præjudicium auctoritatis apud homines posse extinguui. FINIS.

Thomasius, Christian,

Introductio in Logicam

Francofurtum 1694

Ph.u. 504#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10047159-8

VD17 12:642603